

รายงานระดับชาติ

เรื่อง

สภาพและการพัฒนาการเรียนรู้อะนึ่งและการศึกษาผู้ใหญ่

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานปลัดกระทรวง

กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN : 978-974-232-325-7

ชื่อหนังสือ : รายงานระดับชาติ เรื่องสภาพและการพัฒนาการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่

จัดทำโดย : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

หน่วยงานที่จัดพิมพ์ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 : สิงหาคม 2551

จำนวนพิมพ์ : 500 เล่ม

พิมพ์ที่ : ร้านรังษีการพิมพ์ 44 ถนนบูรณะศาสตร์ หลังศาลเจ้าพ่อเสือ กทม. 10200
โทร. 0 22241648-9 โทรสาร 0 26221395

คำนำ

รายงานระดับชาติ เรื่องสภาพและการพัฒนาการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ (National Report on the Development and State of the Art of Adult Learning and Education :ALE) ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอให้แก่ UIL (UNESCO Institute for Lifelong Learning) เพื่อเตรียมข้อมูลภาพรวมของประเทศสมาชิกทุกประเทศเกี่ยวกับพัฒนาการด้านการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ ในช่วง 1 ทศวรรษระหว่างปี พ.ศ.2540 – 2550 คือ หลังจากการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 5 (The 5th International Conference on Adult Education) ที่จัดขึ้นในปี 2540 ณ เมืองฮัมบูร์ก สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เพื่อใช้สำหรับการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 6 ณ สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล ในปี 2552

ผลจากการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 5 ได้ก่อให้เกิดปฏิญญาด้านการเรียนรู้ผู้ใหญ่และระเบียบวาระเพื่ออนาคต (Declaration on Adult Learning and Agenda for the Future) ซึ่งเป็นข้อตกลงของที่ประชุม ในอันที่จะผลักดันและนำการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไปเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืนและอย่างเสมอภาคในอีก 10 ปีข้างหน้า นับจากการประชุมดังกล่าว

สาระสำคัญของรายงานฉบับนี้ จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่เป็นบริบททั่วไปของประเทศในภาพรวม (General Overview) และส่วนที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ตามแนวทางการจัดทำรายงานของ UIL

ในนามของกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขอขอบคุณอย่างสูงต่อผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำรายงานทุกคนที่ได้เสียสละเวลา และทุ่มเทความพยายามในการจัดทำข้อมูลจนสำเร็จเป็นรายงานฉบับนี้ ซึ่งจะ เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 6 และต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาขั้นพื้นฐานได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

การศึกษาที่ไม่ได้จัดในรูปแบบของการศึกษาในระบบได้รับการยอมรับมานานแล้ว ตั้งแต่ยุคต้น ๆ ของประวัติศาสตร์ไทย การจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนไทยนั้นดำเนินการโดยพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และศิลาป็นพื้นบ้าน เป็นต้น การศึกษาผู้ใหญ่ได้มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะมีระบบโรงเรียนเกิดขึ้นแล้วในตอนปลายศตวรรษที่ 19 ดังนั้น พอจะกล่าวได้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยได้มีมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเป็นประเทศ และได้มีพัฒนาการเรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2487 สงครามโลกครั้งที่สองได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาผู้ใหญ่ระดุดลง ภายหลังกสงครามโลก ประเทศไทยได้มีการรื้อฟื้นการศึกษาผู้ใหญ่และปรับปรุงขอบเขตของกิจกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีผลกระทบจากสงครามมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น ขอบเขตของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่จึงได้เปิดกว้างขึ้นจากเดิม ที่มีเพียงการรู้หนังสือ ได้เพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไป และการศึกษาอาชีพประเภทต่าง ๆ เพื่อเหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในแต่ละยุคสมัยและเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการประกอบอาชีพของประชาชน อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

ในช่วงต้นทศวรรษของพุทธศักราช 2513 ได้มีการขยายแนวคิดเรื่องการศึกษาออกโรงเรียนขึ้น และได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในระบบการศึกษา เพื่อพัฒนากำลังคนของประเทศ รวมถึงในการเพิ่มโอกาสสำหรับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการศึกษาตลอดชีวิตและโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันสำหรับประชาชนทุกคนได้กลายเป็นจุดเน้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คำว่า “การศึกษานอกโรงเรียน” ซึ่งหมายถึงกิจกรรมการศึกษาใด ๆ ก็ตามที่จัดภายนอกโรงเรียน ได้ถูกนำมาใช้แทนที่คำว่า “การศึกษาผู้ใหญ่”

ในปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่มากมาย การปรับโครงสร้างการบริหารและการปฏิรูปการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญสองประการของแผนการปฏิรูปของรัฐบาลตามมาตรา 81 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ระบุให้รัฐต้องมีการจัดทำกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ส่งผลให้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และ

นำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาและการปรับโครงสร้างระบบบริหารครั้งใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรู้หนังสือและการศึกษานอกโรงเรียนของประเทศไทย ยิ่งไปกว่านั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ภายใต้การบริหารของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ.2546

การเปลี่ยนแปลงครั้งล่าสุดในรอบทศวรรษนี้ ที่มีผลกระทบต่องานการศึกษานอกโรงเรียน คือ ข้อกำหนดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ระบุว่าบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

กล่าวโดยสรุปคือ กรอบนโยบายระดับชาติสำคัญที่มีผลกระทบต่อนโยบายและแนวทางการปฏิบัติงานด้านการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย คือ

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ซึ่งระบุว่า :

“สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่สร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนคิดเป็นทำเป็น มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง มีการเสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี มีนวัตกรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถลงทุนทางปัญญา เพื่อเสริมสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศอย่างรู้ทันโลก และสามารถรักษาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา”

2. แผนการศึกษาแห่งชาติ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งในพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว มาตรา 4 ระบุว่าการศึกษาของไทยควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และในหมวด 3 มาตรา 15 ยังได้กล่าวเน้นว่า :

“การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ

ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือ แหล่งความรู้อื่น ๆ

ในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการได้พัฒนาและจัดทำหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งส่วนหนึ่งได้มีการพัฒนาเป็นคู่มือการจัดทำหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อตอบสนองสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้น สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน จึงได้ประมวลความคิดพื้นฐานของงาน การศึกษาออกโรงเรียนใหม่ ปรับกรอบการทำงาน ทิศทางนโยบาย และวางแผนวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ ขอบเขตของโอกาสทางการศึกษาได้ขยายกว้างขึ้นโดยการจัดกิจกรรมและโครงการการศึกษา ออกโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่ที่หลากหลาย ซึ่งช่วยเน้นย้ำเป็นพิเศษถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงได้รับตาม รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งกำหนดว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษา โดยไม่จำกัดอายุ เพศ และเนื่องจากสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียนมีหน้าที่โดยตรงในการจัดและส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่ ดังนั้น สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียนจึงได้พัฒนาโครงการการศึกษาออกโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่ที่สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในหลายโครงการ ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (ซึ่งรวมถึง การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาในหลักสูตรเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องที่ตอบสนอง ต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างหลากหลาย) การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนา ทักษะชีวิต และการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม ซึ่งเนื้อหาสามารถปรับให้สอดคล้องกับความต้องการ ของผู้เรียนแต่ละกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ยังระบุไว้ว่า “ให้มีการเทียบ โอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ผลการเรียนจาก สถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจาก ประสบการณ์การทำงาน”

ทุกวันนี้ รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และเห็นว่าเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหาการศึกษาของชาติ เช่น เป็นการให้โอกาสแก่เยาวชนและผู้ใหญ่ นอกโรงเรียน ผู้พลาดโอกาสทางการศึกษา ผู้พิการ ฯลฯ ให้สามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษาของรัฐ เพื่อที่จะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ทักษะ และข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยและจำเป็นต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต การปรับกระบวนการเรียนการสอนรวมทั้งการเน้นด้านการพัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ และเสริมสร้างให้ทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการศึกษาของชาติยังคงมีอยู่เนื่องจากการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยยังขาดกลไกในเชิงปฏิบัติในการให้บริการการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพแก่ ประชาชน ดังนั้น รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการผลักดันกระบวนการ

ทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมให้เกิดยุทธศาสตร์ที่ดีและกลไกที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการจัดการศึกษา ต่อเนื่องตลอดชีวิตให้แก่ประชาชนอย่างประสบผลสำเร็จ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงผ่านความเห็นชอบพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา โดยมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2551 ซึ่งจากการตราพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวส่งผลให้สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ได้เปลี่ยนสถานะอีกครั้งเป็น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือเรียกโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน.” ภารกิจของสำนักงาน กศน.จะบริหารงานในรูปของคณะกรรมการซึ่งเรียกว่า คณะกรรมการส่งเสริม สนับสนุน และประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีหน้าที่บริหารจัดการโครงการและกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ครอบคลุม และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกกลุ่มทั่วประเทศ

รายงานฉบับนี้นำเสนอภาพรวมของสภาพและการพัฒนาการเรียนรู้อะนุและการศึกษาผู้ใหญ่ในช่วง ทศวรรษที่ผ่านมา คือ ระหว่าง พ.ศ. 2540 – 2550 หลังการประชุม International Conference on Adult Education (CONFINTEA V) ซึ่งจัดขึ้นที่เมืองฮัมบูร์ก สาธารณรัฐเยอรมัน เมื่อพ.ศ. 2540 การศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนไปเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้อะนุได้ตลอดชีวิตโดยไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ และเพื่อให้เป็นกุญแจสำคัญสู่การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นอย่างยั่งยืน สำนักงาน กศน.จะต้องทำให้การศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตนำไปสู่การสร้างประเทศไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง สำนักงาน กศน.ในฐานะที่เป็นองค์กรหลักในการสร้างโอกาสให้แก่ประชาชนทุกคนได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาที่เท่าเทียมและการเรียนรู้อะนุตลอดชีวิต ได้กำลังพยายามอย่างที่สุดที่จะทุ่มเทความพยายามทั้งหมดให้มากขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่ระบุไว้ในเป้าหมายสูงสุดของปฏิญญาฮัมบูร์กและระเบียบวาระเพื่ออนาคต

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทสรุปผู้บริหาร	ก
ตอนที่ 1 บริบท	1
1.1 บริบทภาพรวมของประเทศไทย	1
1.2 เป้าหมายการดำเนินงานภายในปี พ.ศ. 2549	8
1.3 เป้าหมายการดำเนินงานช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2559	9
1.3.1 ยุทธศาสตร์การผลักดันให้การจัดการศึกษาเพื่อปวงชน เป็นนโยบายสาธารณะ	9
1.3.2 ยุทธศาสตร์การระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานการศึกษา เพื่อปวงชนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้บรรลุเป้าหมาย	10
1.3.3 ยุทธศาสตร์การสนับสนุนการดำเนินงานการศึกษาเพื่อปวงชนให้เกิดประสิทธิภาพ	10
1.4 พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551	11
1.5 ปัญหาและอุปสรรคด้านการศึกษาของประเทศไทย	13
1.5.1 การขาดโอกาสของกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่ม	13
1.5.2 ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ	13
1.5.3 การกระจายรายได้ของประชาชน	14
1.5.4 การขยายโอกาสทางการศึกษา	14
1.6 ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาด้านการศึกษาของประเทศไทย	15
ตอนที่ 2 นโยบาย ภาวะเบียด และการเงิน	17
2.1. กฎหมาย นโยบายและโครงสร้างการบริหารจัดการการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ใหญ่	17
2.1.1 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่	18
1) ในเชิงนโยบาย	18
2) ในเชิงกฎหมาย	20
2.1.2 เป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย	22

2.1.3	การจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย	26
	1) ความเป็นมาของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยสังเขป	26
	2) หลักสูตรการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย	26
	3) หน่วยงานที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย	29
	4) แนวทางการดำเนินงานการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย	33
2.1.4	ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายและยุทธศาสตร์อื่น ๆ	36
2.1.5	สิ่งท้าทายที่สำคัญในการพัฒนาของประเทศในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่	38
2.1.6	นโยบายอื่นที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่	38
2.2	การจัดสรรงบประมาณสำหรับการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ใหญ่	39
2.2.1	ส่วนแบ่งของงบประมาณภายในภาคการศึกษาที่จัดสรรให้กับการศึกษาผู้ใหญ่	39
2.2.2	งบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศ	41
2.2.3	งบประมาณสนับสนุนด้านการศึกษาผู้ใหญ่จากภาคเอกชน	42
2.2.4	แรงจูงใจด้านงบประมาณในการสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่	42
2.2.5	กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินเป็นพิเศษ	42
ตอนที่ 3	คุณภาพการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ : การจัด การมีส่วนร่วม และผลสัมฤทธิ์	43
3.1	การจัดการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ใหญ่ และโครงสร้างหน่วยงานที่รับผิดชอบ	43
3.1.1	สถาบันที่รับผิดชอบ	43
3.1.2	โครงการการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่โดยย่อ	44
3.1.3	การเชื่อมโยงการศึกษาในระบบและนอกระบบ	51
3.1.4	การจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ที่นำไปสู่การได้รับประกาศนียบัตรและเกียรติบัตรระดับชาติ	52
3.2	การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่	52
3.2.1	ข้อมูลและสถิติเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรม	52
3.2.2	การสำรวจกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมและกลุ่มที่ยากจะเข้าถึง	56
3.2.3	การสำรวจแรงจูงใจของผู้เรียน	56
3.2.4	มาตรการในการเพิ่มจำนวนผู้เรียน	56

3.2.5	กลุ่มเป้าหมายพิเศษในการจัดกิจกรรม	57
3.2.6	เกณฑ์การวัดการมีส่วนร่วม	58
3.3	การติดตามและการประเมินผลแผนงาน และการประเมินผลการเรียนรู้	58
3.3.1	การประเมินผลการเรียนของโครงการ	58
3.3.2	กลไกและเครื่องมือในการติดตามประเมินผลโครงการ	61
3.3.3	ผลที่ได้จากการติดตามและประเมินผลโครงการ	63
3.3.4	ความสอดคล้องของเกณฑ์การประเมิน	64
3.4	สถานภาพและการฝึกอบรมครูและบุคลากรการศึกษาผู้ใหญ่	65
3.4.1	คุณลักษณะที่พึงประสงค์	65
3.4.2	การศึกษาผู้ใหญ่เป็นวิชาชีพเฉพาะ	68
3.4.3	สัดส่วนของครูและบุคลากรทางการศึกษาผู้ใหญ่	68
3.4.4	สถานภาพการจ้างงานและค่าตอบแทน	68
ตอนที่ 4	การวิจัย นวัตกรรม และแนวทางการปฏิบัติงานที่ดี	71
4.1	การศึกษาวิจัยเรื่องการเรียนรู้ผู้ใหญ่	71
4.1.1	โครงการวิจัยและพัฒนาสื่อเพื่อการรู้หนังสือสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	71
4.1.2	การวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาเทียบเท่าเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในประเทศไทย	72
4.1.3	การวิจัยเรื่องการศึกษาประสิทธิผลการจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการ จัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544	73
4.2	นวัตกรรมและตัวอย่างของแนวทางการปฏิบัติที่ดี	74
4.2.1	การจัดทำกฎหมายด้านการศึกษา	75
4.2.2	การประเมินเทียบระดับการศึกษา	78
4.2.3	การจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยใช้คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต	80
4.2.4	การขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่	80
4.2.5	การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนตามแนวปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง	82

4.2.6	การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา	84
4.2.7	การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตและช่องทางการเรียนรู้	84
ตอนที่ 5	การรู้หนังสือของประชากรผู้ใหญ่	89
5.1	นิยามและความหมายของการรู้หนังสือ	89
5.2	นโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับการรู้หนังสือ	90
5.2.1	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	90
5.2.2	พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542	90
5.2.3	กรอบปฏิบัติการตาการ์	91
5.3	สภาพการรู้หนังสือของประเทศไทย	91
5.3.1	อัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่ (อายุ 15 ปี ขึ้นไป) พ.ศ. 2543 และ 2548	92
5.3.2	อัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี)	93
5.4	ความเสมอภาคของเพศชายหญิงสำหรับการอ่านออกเขียนได้ พ.ศ. 2543-2548	94
5.5	โครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือ และมุ่งให้เกิดสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือ	95
5.5.1	โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	97
5.5.2	โครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต	97
5.5.3	โครงการยกระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา	97
5.5.4	โครงการเติมน้ำใจใส่ห้องสมุด	97
5.5.5	โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่	98
5.5.6	โครงการเรือห้องสมุด	98
5.5.7	โครงการห้องสมุดมีชีวิตและห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์	98
5.5.8	โครงการขยายแหล่งการเรียนรู้	98
5.6	ตัวอย่างโครงการการรู้หนังสือที่ได้ผล	98
5.6.1	หลักสูตรทวิภาษา (กะเหรี่ยง-ไทย)	98
5.6.2	หลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายพิเศษ	99
5.6.3	หลักสูตรภาษาถิ่นมลายู	99
5.7	ความท้าทาย	99
5.7.1	การเข้าถึงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือ	99
5.7.2	การสร้างพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้านภาษาที่เหมาะสม	100
5.7.3	การพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือ	100

5.7.4	การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาสื่อ	101
5.7.5	การรู้หนังสืออย่างยั่งยืนและป้องกันการลืมนักหนังสือ	101
5.8	ความคาดหวังและมุมมองในอนาคตด้านการรู้หนังสือ	101
5.8.1	การศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ	101
5.8.2	การศึกษากับเทคโนโลยีสารสนเทศ	101
5.8.3	การศึกษากับการรู้หนังสือเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในภูมิภาค และสังคมโลก	101
5.8.4	ความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการ	102
5.8.5	การปลดปล่อยผู้ไม่รู้หนังสือในสังคมไทย	102
ตอนที่ 6	ความคาดหวังของ CONFINTEA ครั้งที่ 6 และมุมมองในอนาคต	103
6.1	ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการเข้าร่วมประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 6	103
6.1.1	การสร้างความสำเร็จ	103
6.1.2	ความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ในระดับนานาชาติ	104
6.1.3	บทเรียนที่ประสบความสำเร็จ (Good Practice)	104
6.2	มุมมองในอนาคตเพื่อการพัฒนาทั้งด้านนโยบายและการปฏิบัติในการศึกษา และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	104
6.2.1	การยกระดับการศึกษาของกำลังแรงงาน	104
6.2.2	การสร้างนิสัยรักการอ่าน ใฝ่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต	105
6.2.3	การกระจายโอกาสหรือการสร้างโอกาสของโอกาสทางการศึกษา ให้กับประชาชนผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่	105
6.2.4	การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษา	105
6.2.5	การสร้างภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ	105
6.2.6	การเชื่อมโยงแนวนโยบาย / ข้อตกลงของทิศทางการพัฒนาการจัดการศึกษา หรือการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	106
6.2.7	อภิธานศัพท์สากลเกี่ยวกับการศึกษา	106
6.2.8	ทางเลือกระหว่างการศึกษากับการถูกกลืนทางวัฒนธรรม	107

6.3	ข้อคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการเรียนรู้ และการศึกษาผู้ใหญ่	107
6.3.1	การขยายคำนิยาม กลุ่มเป้าหมายและขอบเขตของการศึกษาผู้ใหญ่	107
6.3.2	การนำผลการวิจัยไปใช้	109
6.3.3	การอบรมและพัฒนาศักยภาพครู/ผู้จัดกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่	109
	บรรณานุกรม	110
	คณะผู้จัดทำ	114

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของนักเรียน นิสิต นักศึกษาในระบบโรงเรียนต่อประชากร ในวัยเรียน จำแนกตามชั้นและระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2549	2
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป ปี พ.ศ. 2549 จำแนกตามภาค	3
ตารางที่ 3 แสดงประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป จำแนกตามกลุ่มอายุ สถานภาพแรงงานและเพศ	4
ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป จำแนกตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ เพศ และสถานภาพแรงงาน	5
ตารางที่ 5 สรุปจำนวนของผู้เรียนที่ได้รับการศึกษาประเภทในระบบโรงเรียน และนอกระบบ โรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2549	7
ตารางที่ 6 แสดงงบประมาณที่กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานทางการศึกษานอกโรงเรียนได้รับ จัดสรร จำแนกตามรายปีงบประมาณ (ปีงบประมาณ 2543 - 2550)	40
ตารางที่ 7 แสดงโครงการที่ได้รับสนับสนุนงบประมาณจากต่างประเทศ ระหว่างปีงบประมาณ 2547-2551	41
ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบอัตราเพิ่ม/ลดของนักศึกษาลงทะเบียนเรียน ระหว่าง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2541 - พ.ศ. 2548 จำแนกตามระดับการศึกษา	52
ตารางที่ 9 แสดงจำนวนนักศึกษาระบบการศึกษานอกโรงเรียนที่ลงทะเบียนเรียนระหว่าง ปีงบประมาณ พ.ศ.2541 - พ.ศ.2548 จำแนกตามเพศ	54
ตารางที่ 10 แสดงสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ	68
ตารางที่ 11 แสดงสถานภาพการจ้างงานและค่าตอบแทนของบุคลากรการศึกษาผู้ใหญ่	69
ตารางที่ 12 แสดงจำนวนปีทางการศึกษาที่ประชาชนได้รับในภาพรวม ระหว่างปี 2545-2549	78
ตารางที่ 13 แสดงจำนวนประชากรอายุ 15-60 ปี ที่อ่านออกและเขียนภาษาไทยได้	91
ตารางที่ 14 แสดงโครงการที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือ และมุ่งให้เกิดสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริม การรู้หนังสือ ระหว่างปี 2543-2548	96

สารบัญแนผนญุบ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงการศึกษาในระบบ นอกกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย	51
แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการติดตามและประเมินผลแผนงาน	59
แผนภูมิที่ 3 แสดงอัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่ (อายุ 15 ปี ขึ้นไป) พ.ศ. 2543-2548 จำแนกตามเพศ และภูมิภาค	92
แผนภูมิที่ 4 แสดงอัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่(อายุ 15 ปี ขึ้นไป) พ.ศ. 2543 และ 2548 จำแนกตามภูมิภาค ในเขตและนอกเขตเทศบาล	92
แผนภูมิที่ 5 แสดงอัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) จำแนกตามเพศ	93
แผนภูมิที่ 6 แสดงอัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) จำแนกตามภาค	93
แผนภูมิที่ 7 แสดงดัชนีความเสมอภาคของชายหญิงสำหรับการอ่านออกเขียนได้ พ.ศ.2543-2548	95
แผนภูมิที่ 8 แสดงจำนวนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือ	95

ตอนที่ 1

บริบท

1.1 บริบทภาพรวมของประเทศไทย

ราชอาณาจักรไทย ตั้งอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ครอบคลุมพื้นที่ 513,115.02 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 198,953 ตารางไมล์ มีพรมแดนทางทิศตะวันออกติดต่อกับลาวและกัมพูชา ทิศใต้ติดอ่าวไทย และมาเลเซีย ทิศตะวันตกติดทะเลอันดามันและพม่า และทิศเหนือติดพม่าและลาว

จำนวนประชากรทั้งประเทศมีจำนวนประมาณ 63.038 ล้านคน (พ.ศ. 2550) เป็นเพศชาย จำนวน 31.096 ล้านคน เพศหญิง 31.942 ล้านคน มีกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง และเป็นเมืองใหญ่ที่สุด

ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล

ระบบเศรษฐกิจของไทยเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกจึงจำเป็นต้องพึ่งพาต่างประเทศ มีการแข่งขันด้านการผลิต การขาย และมีการจัดการตามระบบการค้าเสรี ปัจจุบันรายได้สูงสุดของประเทศมาจากสินค้าทางการเกษตรสูงถึงร้อยละ 60 ของรายได้จากการส่งออกทั้งหมด และจากการจ้างแรงงานในสาขาเกษตรถึงร้อยละ 70 ของแรงงานทั่วประเทศ รัฐบาลจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านการเกษตรเป็นพิเศษ และด้านอุตสาหกรรม การคมนาคมขนส่ง การพาณิชย์และการท่องเที่ยว เป็นอันดับที่ลดหลั่นลงมา มีค่า GDP 7.88 ล้านล้านบาท มีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 109,696 บาท

ระบบการศึกษาไทยยึดหลักการศึกษาลดตลอดชีวิต โดยการศึกษาในระบบหมายถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ในทางกฎหมาย รัฐบาลจะต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชน 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่การศึกษาภาคบังคับกำหนดไว้ 9 ปี การศึกษาระดับอุดมศึกษาและอาชีวศึกษา มีสถาบันอุดมศึกษา 892 แห่ง แบ่งเป็นของรัฐ 516 แห่ง เอกชน 376 แห่ง สถาบันอาชีวศึกษา 795 แห่ง มีอัตราการเรียนต่อของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2544/2545 คิดเป็นร้อยละ 90.00% ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 88.00% ระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 39.5% (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2547 : 20-21, 37, 39-40) มีจำนวนผู้รู้หนังสือของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ทั้งสิ้น 93.5% (พ.ศ. 2548) ซึ่งสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีสถานศึกษาภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 964 แห่ง ห้องสมุดประชาชน 849 แห่ง ศูนย์การเรียนชุมชน 8,691 แห่ง สถานศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษานอกระบบ 4,280 แห่ง มีการ

บริการในรูปแบบอื่น ๆ เช่น รายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา สื่อ ICT ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ฯลฯ ประเทศไทยมีภาษาไทยเป็นภาษาราชการ มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ

จำนวนประชากรทั้งประเทศ ที่เป็นประชากรในวัยเรียนจำแนกตามชั้นและระดับการศึกษา มีรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของนักเรียน นิสิต นักศึกษาในระบบโรงเรียนต่อประชากรในวัยเรียน จำแนกตามชั้นและระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2549

ระดับการศึกษา/ชั้น	อายุ	จำนวนนักเรียน			ประชากร ในวัยเรียน	ร้อยละ ของนร. ต่อ ประชากร ในวัยเรียน**	ร้อยละ ของนร. ต่อ นร. ทั้งหมด**
		รวม	ชาย	หญิง			
รวมทั้งสิ้น	3-21	14,622,128	7,274,669	7,347,459	17,264,876	84.69	100.00
รวมก่อนประถมศึกษา	3-5	1,772,190	910,500	861,690	2,362,114	75.03	11.73
อนุบาล 1	3	185,897	94,044	91,853	782,739	23.75	10.66
อนุบาล 2	4	779,922	401,720	378,202	787,981	98.98	5.15
อนุบาล 3	5	795,282	408,956	386,326	791,394	100.49	5.26
เด็กเล็ก	5	11,089	5,780	5,309	(791,394)	1.40	0.07
รวมประถมศึกษา	6-11	5,696,461	2,941,634	2,754,827	5,505,594	103.47	37.49
ประถมศึกษาปีที่ 1	6	885,995	460,123	425,872	836,465	105.92	5.80
ประถมศึกษาปีที่ 2	7	870,070	448,281	421,789	835,039	104.20	5.74
ประถมศึกษาปีที่ 3	8	959,513	495,124	464,389	894,694	107.24	6.32
ประถมศึกษาปีที่ 4	9	1,006,541	521,291	485,250	969,034	103.87	6.60
ประถมศึกษาปีที่ 5	10	1,000,095	515,841	484,254	990,676	100.95	6.59
ประถมศึกษาปีที่ 6	11	974,247	500,974	473,273	979,686	99.44	6.44
รวมมัธยมศึกษาตอนต้น	12-14	2,781,715	1,409,353	1,372,362	2,877,822	96.66	18.68
มัธยมศึกษาปีที่ 1	12	957,909	491,156	466,753	948,997	100.94	6.35
มัธยมศึกษาปีที่ 2	13	928,152	470,717	457,435	956,467	97.04	6.23
มัธยมศึกษาปีที่ 3	14	895,654	447,480	448,174	972,358	92.11	6.10
รวมมัธยมศึกษาตอนปลาย	15-17	1,868,999	873,902	995,097	2,841,512	65.77	13.54
มัธยมศึกษาปีที่ 4	15	744,079	357,273	386,806	967,851	76.88	5.26
มัธยมศึกษาปีที่ 5	16	595,454	273,488	321,966	956,590	62.25	4.38
มัธยมศึกษาปีที่ 6	17	529,466	243,141	286,325	917,071	57.73	3.90
รวมอุดมศึกษา	18- <21	2,502,763	1,139,280	1,363,483	3,677,834	68.05	18.56
ปริญญาตรีและต่ำกว่า	18-21	2,298,704	1,044,305	1,254,399	3,677,834	62.50	17.07
สูงกว่าปริญญาตรี	<21	204,059	94,975	109,084			

ที่มา : “สารสนเทศ ศธ. 2550” กระทรวงศึกษาธิการ

จากตารางที่ 1 เมื่อเปรียบเทียบนักเรียนในระบบโรงเรียนกับประชากรในวัยเรียนประจำปีการศึกษา 2549 พบว่า มีนักเรียนในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 103.47 ของประชากรในวัยเรียนทั้งหมด รองลงมาคือนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับอุดมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 96.66, 75.03, 68.05 และ 65.77 ตามลำดับ

แต่หากจะจำแนกกลุ่มอายุของประชากรวัยผู้ใหญ่คืออายุ 15 ปีขึ้นไป ตามตารางที่ 2 พบว่าประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปในปี พ.ศ. 2549 มีจำนวน 48,270,192 คน หรือ คิดเป็นร้อยละ 76.83 ของประชากรทั้งประเทศ

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป ปี พ.ศ. 2549 จำแนกตามภาค

พื้นที่	จำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มอายุ				
	15 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 60 ปี ขึ้นไป	รวม
รวมทั้งสิ้น	25,702,908	9,644,794	6,389,116	6,533,374	48,270,192
ภาคเหนือ	4,503,250	1,978,827	1,345,856	1,356,372	9,184,305
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	9,207,582	3,114,709	2,073,383	2,073,866	16,469,540
ภาคกลาง	3,878,118	1,574,049	1,025,527	1,100,057	7,577,751
ภาคใต้	3,592,356	1,168,303	747,226	881,233	6,389,118
ภาคตะวันออก	2,287,096	861,579	535,519	540,362	4,224,556
กรุงเทพมหานคร	2,234,506	947,327	661,605	581,484	4,424,922

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

หรือจำแนกกลุ่มอายุตามสถานภาพแรงงาน จากการรายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งปรากฏในตารางที่ 3 ได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป จำแนกตามกลุ่มอายุ สถานภาพแรงงานและเพศ

หน่วยเป็นพัน

ภาค	ผู้อยู่ในกำลังแรงงาน			ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน อายุ 15 ปีขึ้นไป			ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน อายุต่ำกว่า 15 ปีขึ้นไป		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
รวมทั้งสิ้น	19,924.0	16,943.1	36,867.2	4,593.1	9,080.7	13,673.7	7,559.5	7,241.5	14,801.0
ต่ำกว่า 15 ปี	-	-	-	-	-	-	7,559.5	7,241.5	14,801.0
15 - 19	975.4	549.4	1,524.8	1,702.7	2,017.1	3,719.8			-
20 - 24	2,088.6	1,543.0	3,631.6	606.3	1,072.9	1,679.2			-
25 - 29	2,524.0	2,156.3	4,680.3	172.2	494.0	666.2			-
30 - 34	2,592.7	2,320.1	4,912.8	81.3	456.8	538.1			-
35 - 39	2,568.0	2,456.4	5,024.3	81.6	408.7	490.3			-
40 - 49	4,668.0	4,368.2	9,036.1	158.1	854.8	1,012.9			-
50 - 59	2,965.4	2,512.0	5,477.4	259.6	1,009.2	1,268.8			-
60 ปีขึ้นไป	1,542.1	1,037.8	2,579.9	1,531.3	2,767.3	4,298.6			-

ที่มา : “รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 3 (กค.-กย.49)” สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากตารางที่ 3 พบว่า ประชากรวัยผู้ใหญ่คืออายุ 15 ปีขึ้นไปมีประมาณ 50.5 ล้านคน โดยในจำนวนนี้เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน 36.8 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 72.95 เป็นผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน 13.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 27.05 ส่วนประชากรอายุต่ำกว่า 15 ปีมีประมาณ 14.8 ล้านคน ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปของสำนักงานสถิติแห่งชาติจะมากกว่าของกรมการปกครองอยู่ประมาณ 2.3 ล้านคน และจากข้อมูลประชากรวัยผู้ใหญ่อายุ 15 ปีขึ้นไปของสำนักงานสถิติสามารถจำแนกระดับการศึกษาที่สำเร็จของประชากรได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป จำแนกตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ เพศ และสถานภาพแรงงาน

หน่วยเป็นพัน

ระดับการศึกษาที่สำเร็จ	ผู้อยู่ในกำลังแรงงาน			ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
รวมทั้งสิ้น	19,924.0	16,943.1	36,867.2	4,593.1	9,080.7	13,673.7
ไม่มีการศึกษา	527.9	799.9	1,327.8	330.7	987.7	1,318.3
ต่ำกว่าประถมศึกษา	6,449.8	6,064.5	12,514.3	1,293.1	3,249.6	4,542.7
ประถมศึกษา	4,502.6	3,503.0	8,005.5	524.3	1,186.8	1,711.1
มัธยมศึกษาตอนต้น	3,247.8	1,981.2	5,229.0	1,377.2	1,957.4	3,334.6
มัธยมศึกษาตอนปลาย						
- สายสามัญ	1,871.4	1,370.8	3,242.2	557.1	940.2	1,497.3
- สายอาชีวศึกษา	737.0	440.0	1,177.0	232.8	260.8	493.6
- สายวิชาการศึกษา	6.8	7.0	13.8	6.4	4.4	10.8
อุดมศึกษา						
- สายวิชาการ	1,270.1	1,511.4	2,781.5	120.6	206.1	326.6
- สายวิชาชีพ	835.7	668.6	1,504.4	86.1	171.9	258.1
- สายวิชาการศึกษา	361.5	509.6	871.1	46.8	83.7	130.5
อื่น ๆ	8.5	16.6	25.0	1.7	5.2	6.9
ไม่ทราบ	105.0	70.7	175.7	16.4	26.9	43.3
ระดับการศึกษาที่สำเร็จ	ผู้อยู่ในกำลังแรงงาน				ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน	รวมทั้งสิ้น
	ผู้มีงานทำ	ผู้ว่างงาน	กำลังแรงงานรอฤดูกาล	รวม		
ไม่มีการศึกษา	1,320.7	5.6	1.6	1,327.8	1,318.3	2,646.2
ต่ำกว่าประถมศึกษา	12,431.2	50.7	32.4	12,514.3	4,542.7	17,056.9
ประถมศึกษา	7,895.7	90.0	19.8	8,005.5	1,711.1	9,716.6
มัธยมศึกษาตอนต้น	5,100.8	113.5	14.7	5,229.0	3,334.6	8,563.6
มัธยมศึกษาตอนปลาย						
- สายสามัญ	3,168.5	70.2	3.5	3,242.2	1,497.3	4,739.5
- สายอาชีวศึกษา	1,162.2	14.0	0.8	1,177.0	493.6	1,670.6
- สายวิชาการศึกษา	13.8	0.0	0.0	13.8	10.8	24.6
อุดมศึกษา						
- สายวิชาการ	2,703.7	77.6	0.1	2,781.5	326.6	3,108.1
- สายวิชาชีพ	1,482.7	21.6	0.0	1,504.4	258.1	1,762.4
- สายวิชาการศึกษา	866.2	4.9	0.0	871.1	130.5	1,001.6
อื่น ๆ	25.0	0.1	0.0	25.0	6.9	31.9
ไม่ทราบ	174.1	1.6	0.0	175.7	43.3	219.0

ที่มา : “รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 3 (กค.-กย.49)” สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากตารางที่ 4 พบว่า เมื่อจำแนกภาวะการทำงานของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน พบว่า เป็นเพศชายร้อยละ 54.04 เป็นเพศหญิงร้อยละ 45.96 และเมื่อพิจารณาการได้รับการศึกษาของผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานพบว่า เป็นผู้ที่ไม่จบระดับประถมศึกษา มากที่สุด คือร้อยละ 33.94 รองลงมาเป็นผู้จบระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 21.71 รองลงมาเป็นผู้จบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 14.18 รองลงมาเป็นผู้จบระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 13.99 รองลงมาเป็นผู้จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือคิดเป็นร้อยละ 12.02 รองลงมาเป็นผู้ไม่มีการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 3.60 และเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับอื่น ๆ รวมกับที่ไม่ทราบว่าเป็นผู้ได้รับการศึกษาระดับใด ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.54 และเมื่อจำแนกภาวะการทำงานของผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานพบว่า มีประชากรในกลุ่มผู้มีงานทำมากที่สุด คือคิดเป็นร้อยละ 98.58 รองลงมาเป็นกลุ่มผู้ว่างงาน คิดเป็นร้อยละ 1.22 และผู้อยู่ในกลุ่มกำลังแรงงานรอฤดูกาลมีน้อยที่สุด คือมีเพียงร้อยละ 0.20 และหากพิจารณาการได้รับการศึกษาของแต่ละกลุ่มจะพบว่า กลุ่มผู้มีงานทำมีการศึกษามากกว่าประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.20 รองลงมาเป็นผู้จบระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับอุดมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่มีการศึกษา และอื่น ๆ รวมไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 21.73, 14.04, 13.90, 11.95, 3.63, 0.55 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มผู้ว่างงานจะเป็นผู้ที่จบระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด คือคิดเป็นร้อยละ 25.24 รองลงมาเป็นผู้ที่จบระดับอุดมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จบต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ไม่มีการศึกษา และอื่น ๆ รวมกับไม่ทราบ โดยคิดเป็นร้อยละ 23.14, 20.01, 18.72, 11.27, 1.24, 0.38 ตามลำดับ สำหรับประชากรในกลุ่มกำลังแรงงานรอฤดูกาลจะเป็นผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.14 และเป็นผู้ที่จบต่ำกว่าประถมศึกษามากที่สุด รองลงมาเป็นผู้ที่จบระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และไม่มีการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 44.44, 27.16, 20.16, 5.90, 2.20 ตามลำดับ **ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน จะเป็นเพศชาย ร้อยละ 33.59 และเป็นเพศหญิงร้อยละ 66.41 เมื่อพิจารณาการศึกษาที่สำเร็จพบว่า มีการศึกษามากกว่าระดับประถมศึกษามากที่สุด รองลงมาเป็นผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้น จบมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับประถมศึกษา ไม่มีการศึกษา ระดับอุดมศึกษา และอื่น ๆ รวมกับไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 33.22, 24.39, 14.64, 12.51, 9.64, 5.23, 0.37 ตามลำดับ**

ตารางที่ 5 สรุปจำนวนของผู้เรียนที่ได้รับการศึกษาประเภทในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน
จำแนกตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2549

ระดับการศึกษา	จำนวนผู้เรียน			สัดส่วนของผู้เรียนผู้เรียน	
	รวม	ในระบบโรงเรียน	นอกระบบโรงเรียน	ในระบบโรงเรียน	นอกระบบโรงเรียน
รวมทั้งสิ้น	17,348,069	14,622,128	2,725,941	84.29	15.71
ก่อนประถมศึกษา	2,530,625	1,772,190	758,345	12.12	13.24
ประถมศึกษา	6,057,360	5,696,461	306,899	38.96	-
มัธยมศึกษา	6,257,321	4,650,714	1,606,607	-	-
มัธยมศึกษาตอนต้น	3,501,495	2,781,715	719,780	19.02	26.40
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2,755,826	1,868,999	886,827	12.78	32.54
อุดมศึกษา*	2,502,763	2,502,763	-	-	-
ปริญญาตรีและต่ำกว่า	2,298,704	2,298,704	-	15.72	-
สูงกว่าปริญญาตรี	204,059	204,059	-	1.04	-

* ระดับอุดมศึกษาในระบบ รวม มสธ. จำนวน 174,739 คน

ที่มา : “สารสนเทศ ศธ. 2550” กระทรวงศึกษาธิการ

จากตารางที่ 5 พบว่า จากจำนวนผู้เรียนทั้งหมดของประเทศไทย ในปีการศึกษา 2549 ประเภทผู้เรียนในระบบโรงเรียนคิดเป็นร้อยละ 84.29 และประเภทผู้เรียนนอกระบบโรงเรียน มีเพียงร้อยละ 15.71 สำหรับผู้เรียนในระบบโรงเรียน จะเป็นผู้เรียนระดับประถมศึกษามากที่สุด รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับปริญญาตรีและต่ำกว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ก่อนประถมศึกษา และระดับสูงกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.96, 19.02, 15.72, 12.78, 12.12, 1.40 ตามลำดับ และหากพิจารณาจากผู้เรียนทั้งหมด ประเภทผู้เรียนนอกระบบโรงเรียน จะเป็นผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด รองลงมาเป็นก่อนประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับประถมศึกษาที่น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.54, 27.82, 26.40, 13.24 ตามลำดับ

รัฐบาลไทยมีแนวทางส่งเสริมแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่มีรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลาย ทั้งด้านการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาต่อเนื่อง การฝึกอบรม การสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อชีวิตในรูปแบบอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยภาครัฐ ภาคเอกชน ซึ่งมีหลายหน่วยงาน

ดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองต่อความต้องการของประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาสจำนวนมาก ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบ และปัจจุบันกลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นกลุ่มประชากรวัยแรงงานและ วัยผู้สูงอายุ ซึ่งกำลังกลายเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ เนื่องจากโครงสร้างประชากรวัยเด็กมีแนวโน้ม ลดลง ภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “ภาวะประชากรสูงอายุ” (Population Aging) ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนา คนไทยในโลกของสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ที่ต้องใช้ความรู้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างมีความสุข ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ แต่ละบุคคลในทุกระดับทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมไม่มากก็น้อย

ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมาย การศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ซึ่งได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทาง ในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และต่อเนื่องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ล้วนมี สาระสำคัญที่สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการการศึกษาเพื่อปวงชนของประเทศไทยตามกรอบปฏิบัติการดาการ์ (พ.ศ. 2545 – 2559) โดยมีเป้าหมายในการดำเนินงาน แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1.2 เป้าหมายการดำเนินงานภายในปี พ.ศ. 2549

1. เด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี (0 – 3 ปี) ได้รับการอบรมเลี้ยงดู และมีพัฒนาการทุกด้านที่เหมาะสมตามวัย เพิ่มขึ้น
2. เด็กกลุ่มอายุ 3 – 5 ปีทุกคน ได้รับการพัฒนาและมีความพร้อมทุกด้านก่อนเข้าเรียนการศึกษา ภาคบังคับ
3. ผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทุกคนได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายครบถ้วน
4. ผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับหรือการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่ประสงค์จะเรียนต่อทันที จะได้รับการ ฝึกอบรมอาชีพอย่างน้อย 1 อาชีพ
5. ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้นด้วยรูปแบบ ที่เหมาะสมกับประเภทความพิการ
6. แรงงานไทยไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

7. ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไป มีจำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี
8. ความสามารถทางการเรียนของผู้เรียนด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ความสามารถพื้นฐานในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต มีเพิ่มขึ้น
9. การให้การศึกษาและการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการคงอยู่ของการรู้หนังสือ มีการดำเนินการอย่างกว้างขวาง ต่อเนื่อง และหลากหลายรูปแบบ
10. การแพร่ระบาด และการติดสารเสพติดและเชื้อ HIV/ AIDS ในสังคมไทยลดลง

1.3 เป้าหมายการดำเนินงานช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2559

1. เด็กอายุต่ำกว่า 3 ปีทุกคน มีพัฒนาการทุกด้านที่เหมาะสมตามวัย
2. ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปี ตามที่กฎหมายกำหนด
3. คนไทยทุกคนมีความเสมอภาคทางโอกาสในการได้รับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพที่ทัดเทียมกัน
4. คนไทยทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย มีโอกาส และทางเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามช่วงอายุของแต่ละวัย ด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ยืดหยุ่นตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ มาตรฐาน
5. แรงงานไทยทุกคนมีการศึกษาอย่างน้อยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
6. คนไทยมีจำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 12 ปี
7. สังคมไทยเป็นสังคมที่ปลอดจากการแพร่ระบาดของสารเสพติด และเชื้อ HIV/ AIDS
8. ผู้สูงอายุในสังคมไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพ

โดยกำหนดให้มียุทธศาสตร์การดำเนินงานระดับชาติ 3 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1.3.1 ยุทธศาสตร์การผลักดันให้การจัดการศึกษาเพื่อปวงชนเป็นนโยบายสาธารณะ ที่ผู้บริหารประเทศทุกรัฐบาลต้องให้การสนับสนุนและสานต่อการดำเนินงานให้เกิดความต่อเนื่อง

(1) ให้ใช้มติคณะรัฐมนตรีเป็นพันธกรณีที่รัฐบาลให้การรับรอง และสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(2) ให้ประชาสังคมทุกระดับมีส่วนร่วมกันมากที่สุดในการผลักดัน และสร้างความตระหนักให้สังคมคำนึงถึงความสำคัญของการสนับสนุนให้เด็ก เยาวชน และประชาชน ได้รับการศึกษาตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต โดยใช้กระบวนการกลุ่ม การระดมความช่วยเหลือ และความร่วมมือจากชุมชนในทุกระดับ

(3) ใช้กฎหมายคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยเฉพาะเด็กในสภาวะยากลำบาก ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ และความปลอดภัยจากการถูกใช้แรงงานและการทารุณกรรมต่างๆ

(4) กำหนดให้มีองค์กรภาคีร่วมกันในรูปของคณะกรรมการการศึกษาเพื่อปวงชนของประเทศไทย ระดับชาติ เพื่อทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการประสานการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือ และเผยแพร่ผลการดำเนินงาน รูปแบบการดำเนินงาน รวมทั้งการระดมทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

1.3.2 ยุทธศาสตร์การระดมทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานการศึกษาเพื่อปวงชนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้บรรลุเป้าหมาย

(1) รัฐต้องจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับการศึกษาเพื่อปวงชนในฐานะที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ โดยเฉพาะการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก และประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษาหรือด้อยโอกาสทางการศึกษา

(2) ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เข้ามาช่วยในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(3) ระดมทรัพยากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการและภาคเอกชน โดยใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับวิชาชีพการศึกษา เป็นแรงจูงใจในการดำเนินการจัดการศึกษา และการฝึกอบรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

(4) ใช้ความร่วมมือระหว่างประเทศในการระดมทรัพยากรช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศ

1.3.3 ยุทธศาสตร์การสนับสนุนการดำเนินงานการศึกษาเพื่อปวงชนให้เกิดประสิทธิภาพ

(1) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย สถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้ารับบริการและการเข้าถึงบริการทางการศึกษาของกลุ่มที่พลาดโอกาสหรือด้อยโอกาสทางการศึกษา อาทิ ความแตกต่างด้านวัฒนธรรม ความเท่าเทียมทางเพศหรืออื่นๆ

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษาที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงที่มีผู้เข้าไม่ถึงบริการการศึกษาจำนวนมาก ให้มีศักยภาพในการวางแผน การบริหารจัดการ การจัดทำระบบงบประมาณที่สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายที่เปราะบางและด้อยโอกาส

(3) กำหนดให้มีศูนย์ข้อมูลการศึกษาเพื่อปวงชนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปของคณะทำงาน ทำหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล นำเสนอรายงาน และเผยแพร่ผลการดำเนินงานรูปแบบการดำเนินงาน

(4) นำตัวชี้วัดที่กำหนดโดย UNESCO มาพัฒนา และคัดสรรเป็นตัวชี้วัดเฉพาะ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์จริงของประเทศไทย กำหนดไว้ในแผน และจัดทำระบบข้อมูลผู้เรียนที่แบ่งเพศหญิงชายอย่างชัดเจน เพื่อให้ทุกหน่วยงานที่ดำเนินงานจัดการศึกษาเพื่อปวงชนใช้ในการกำกับการทำงาน เพื่อความเสมอภาคและเที่ยงธรรม

(5) กำหนดให้มีการติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานจัดการศึกษาเพื่อปวงชน ทั้งระดับชาติ และระดับเขตพื้นที่การศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานจัดการศึกษา เพื่อปวงชนให้ดียิ่งขึ้น (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ 2547 : 15-19)

1.4 พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551

รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการยังได้ผลักดันให้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 โดยสาระสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาดังกล่าว ได้กำหนดไว้ใน มาตรการต่างๆ ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังต่อไปนี้

มาตรา 6 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ยึดหลัก ดังนี้

(1) การศึกษานอกระบบ

1.1 ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน

1.2 การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

(2) การศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.3 การจัดการหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน

มาตรา 7 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่อง ดังต่อไปนี้

(1) ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคม ที่ใช้ความรู้ และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง และคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ

(2) ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา

มาตรา 8 การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(2) ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

(3) ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกรับบริการได้หลากหลายตามความต้องการของตนเอง

(2) ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบ และผู้จัดแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยบูรณาการความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

(3) ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

มาตรา 10 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่าย อาจดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบ

(2) การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการยกย่องประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้จัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(3) สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ

(4) การสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสม

(5) ทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นในสังคมของการศึกษาตามอัธยาศัย

นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนากำลังคนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้คุณธรรมอย่างต่อเนื่องด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา และเสริมสร้างสมรรถนะกำลังคนสามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตและสนับสนุนการแข่งขันของประเทศ โดยเพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงาน และจัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานสู่ระดับวิชาชีพ โดยกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคน ดังนี้

- (1) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี
- (2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของทุกระดับสูงกว่าร้อยละ 55
- (3) เพิ่มกำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั่วประเทศ
- (4) จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 10 คนต่อประชากร 10,000 คน

1.5 ปัญหาและอุปสรรคด้านการศึกษาของประเทศไทย

1.5.1 การขาดโอกาสของกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่ม

กลุ่มกำลังคนที่ขาดโอกาสทางการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมา เป็นกลุ่มเยาวชน หรือบุคคลที่ “พลาดโอกาส” ทางการศึกษา ไม่ว่าจะเนื่องจากสาเหตุความยากจน ด้อยโอกาส หรือจากสาเหตุใดๆ ก็ตาม กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีพื้นฐานการศึกษาที่ต่ำและแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ระดับประถมศึกษา หรือต่ำกว่า บางส่วนที่มีพื้นฐานในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และต้องออกจากระบบการศึกษากลางคัน เนื่องจากไม่มีทุนทรัพย์ที่จะศึกษาจนจบ กลุ่มกำลังคนเหล่านี้ ต้องการการพัฒนาเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้สูงขึ้น ทั้งด้วยการศึกษานอกระบบและการฝึกอบรม เพื่อสร้างโอกาสการจ้างงานและการมีงานทำที่เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ เนื่องจากข้อจำกัดในพื้นฐานการศึกษา จึงมีข้อจำกัดในการพัฒนาทางเทคโนโลยี การพัฒนากำลังคนเหล่านี้จึงมักเน้นการให้ความรู้และทักษะเดี่ยวย แรงงานหรือทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนานั้น ยังปรับตัวไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยความต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรม บริการและโลจิสติกของประเทศส่วนใหญ่มุ่งไปที่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือต่ำกว่า แต่การยกระดับการศึกษาของแรงงานให้มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาเพิ่มเพียงเล็กน้อยจากร้อยละ 38.0 ในปี 2546 เป็นร้อยละ 39.8 ในปี 2548 ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 50 ในที่สุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงยังเป็นจุดอ่อนอย่างมากต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

1.5.2 ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ พบว่าแม้ปัญหาความยากจนได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่องจนลดความรุนแรงไปมาก และการกระจายรายได้โดยรวมมีแนวโน้มดีขึ้น แต่จากการที่เศรษฐกิจขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ประกอบกับการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจจากทฤษฎีของรัฐ ที่มุ่งสร้างงาน เพิ่มรายได้ และลดรายจ่าย ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาความยากจนได้ลดลงอย่างรวดเร็วจากสัดส่วนคนจนร้อยละ 21.3 ของประชากรทั้งประเทศ ในปี 2543 ลดลงเป็นร้อยละ 15.5 หรือคิดเป็นจำนวนคนจน 9.5 ล้านคน ในปี 2545 และลดลงต่อเนื่องเหลือเพียงสัดส่วนร้อยละ 11.3 ในปี 2547 คิดเป็นจำนวนคนจน 7.1 ล้านคน แต่การกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรมยังเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ โดยผลการพัฒนายังคงกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและภาคกลางกว่าร้อยละ 70 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศ ความแตกต่างรายได้เฉลี่ยต่อหัวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดกับกรุงเทพมหานครยังคงห่างกันถึง 8 เท่า นอกจากนี้แม้

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ระหว่างกลุ่มคนจนที่สุดและกลุ่มคนรวยที่สุด จะลดลงจาก 13.3 เท่า ในปี 2545 เหลือเป็น 12.2 เท่าในปี 2547 แต่กลุ่มคนที่รวยที่สุด ร้อยละ 20 หรือคิดเป็นประชากรเพียงหนึ่งในห้าของประเทศ ยังมีรายได้รวมกันเกินกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้รวมทั้งหมดของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549 : 7-8)

1.5.3 การกระจายรายได้ของประชาชน คนส่วนน้อยของประเทศร่ำรวยมากในขณะที่คนส่วนใหญ่จนถึงจนมาก ซึ่งมีผลกระทบทำให้การกระจายโอกาสทางการศึกษาไม่เป็นธรรมด้วย เพราะการศึกษา มีค่าใช้จ่ายสูง แม้รัฐธรรมนูญและ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติจะกำหนดให้รัฐให้บริการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่คิดค่าเล่าเรียน แต่ผู้เรียนก็ต้องมีค่าใช้จ่ายด้านค่าเครื่องแต่งตัว อุปกรณ์การเรียน การเดินทาง อาหารกลางวัน โรงเรียนที่มีชื่อเสียงในเมืองส่วนใหญ่ยังคงเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษ เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับจากรัฐบาลต่ำจนเกินกว่าที่จะจัดการศึกษาแบบมีคุณภาพได้ เศรษฐกิจปี พ.ศ. 2548 ที่เริ่มชะลอตัว มีผลให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพลดลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2549 : 5) อย่างไรก็ตาม แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้เปิดโอกาสให้เยาวชนทุกคนได้รับการสนับสนุนการศึกษาสูงถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนั้น ในระยะ 5 – 10 ปี จากนี้ไป สัดส่วนกำลังคนที่มีการศึกษาพื้นฐานถึงมัธยมศึกษาตอนปลายจะสูงขึ้นทั่วประเทศ โครงสร้างกำลังคน (Man-Power Composition) จะเปลี่ยนไปด้วย ยุทธศาสตร์ในการพัฒนากำลังคน จะต้องเป็นพลวัตมากขึ้นในระยะต่อไป

1.5.4 การขยายโอกาสทางการศึกษา รัฐได้ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาส กลุ่มคนยากจนส่วนใหญ่ ได้แก่กลุ่มเด็กกำพร้า กลุ่มเด็กเร่ร่อน กลุ่มคนชรา กลุ่มคนพิการ กลุ่มคนน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ ในปี 2544 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติสำรวจพบว่าเด็กวัยเรียนประมาณ 140,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กชาวเขา มีปัญหาในการเข้าเรียนและเรียนต่อจนจบ นอกจากนี้ ยังมีเด็กกลุ่มอื่นที่มีปัญหา เช่น เด็กชาวเล เด็กเร่ร่อน เด็กอพยพ เด็กไร้สัญชาติ และเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะได้บัญญัติสิทธิในการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย 12 ปี แต่ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็ยังเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับเด็กยากไร้ การสำรวจความต้องการการศึกษาในปี 2542 พบว่าการขาดแคลนทุนทรัพย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กอายุ 12 – 17 ปี ไม่ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา อาหารกลางวันและค่าเดินทางคิดเป็นร้อยละ 70 ของภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่หรือผู้ปกครองในการให้เด็กไปเรียนหนังสือ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้พิจารณาประเด็นเหล่านี้ในการกำหนดมาตรการเพื่อขยายโอกาสการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2547 : 21)

สำหรับประชากรกลุ่มอื่นที่พึงได้รับโอกาสทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ได้แก่

คนชรา ในปี 2545 ร้อยละ 9.4 ของประชากรหรือเกือบ 6 ล้านคนอายุ 60 ปีขึ้นไป คนชราส่วนใหญ่หรือร้อยละ 91 มีการศึกษาเพียง 4 ปี หรือน้อยกว่า 1 ใน 3 เป็นหัวหน้าครัวเรือน และแม้ว่าร้อยละ 99 จะมีรายได้ แต่ผู้สูงอายุเกือบ 2 ล้านคน ยังมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ร้อยละ 6.3 อยู่คนเดียว

ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าปี 2537 ปัจจุบันคนชราที่ยากจน 400,000 คน (ร้อยละ 16) ได้รับเงินอุดหนุนเดือนละ 300 บาท ซึ่งช่วยค่าใช้จ่ายได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

คนพิการ ในปี 2544 มีคนพิการร้อยละ 1.8 ของประชากรชาวไทย หรือ 1.1 ล้านคน 3 ใน 4 หรือ ร้อยละ 76 ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษา น้อยกว่าครึ่งหนึ่งมีงานทำ และคนพิการที่มีงานทำมีรายได้เพียง 2 ใน 3 ของคนปกติ แม้คนพิการที่จดทะเบียนกับกรมประชาสงเคราะห์จะได้รับความช่วยเหลือบางประการ แต่กระบวนการจดทะเบียนก็ซับซ้อนและยุ่งยาก ฉะนั้น ในปี 2546 ทะเบียนคนพิการของทางราชการจึงมีรายชื่อผู้พิการเพียง 357,753 คนเท่านั้น ผู้ที่มีความพิการมากจนไม่สามารถทำงานได้จะได้รับเงินอุดหนุนเพียงเดือนละ 500 บาท

ชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ ในปี 2545 มีชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ 900,000 คนในหมู่บ้าน 1,600 แห่งทั่วประเทศ คนกลุ่มนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่อยู่บนพื้นที่สูงภาคเหนือ นับว่ายากจนที่สุด ประมาณครึ่งหนึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและหน่วยงานราชการไม่สามารถเข้าถึงได้ จึงไม่ได้รับบริการพื้นฐานที่สำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2547 :13-14)

1.6 ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาด้านการศึกษาของประเทศไทย

จากรายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2547 / 2548 เกี่ยวกับความพยายามอย่างต่อเนื่องในการปฏิรูปการศึกษาในรอบ 6 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2542 พบว่า ประชากรในวัยเรียน (รวมทั้งผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ) มีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จากประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นสัดส่วนสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ยังมีปัญหาอุปสรรคที่ทำให้บางคนไม่สามารถเรียนการศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียน เช่น การต้องย้ายตามพ่อแม่ที่ทำงานก่อสร้างและงานอื่นๆ ทำให้ไม่สามารถเรียนในระบบได้

ถึงกระนั้นก็ตาม จากรายงานผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของประเทศไทย พ.ศ. 2547 ประเทศไทยได้ดำเนินการใกล้บรรลุเป้าหมายที่จะทำให้เด็กทุกคนทั้งหญิงและชายสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาภายในปี 2548 และในทุกระดับการศึกษา ภายในปี 2558 เนื่องจากอัตราเรียนต่อประชากรวัยเรียนรวม และอัตราการคงอยู่ของนักเรียนแสดงว่าประเทศไทยจะบรรลุเป้าหมายในเร็ววันนี้ ส่วนในเรื่องความเสมอภาคทางเพศที่กำหนดในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้น ประเทศไทยได้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายแล้ว โดยเด็กหญิงและเด็กชายมีโอกาสในการศึกษาเท่าเทียมกัน มีเด็กชายมากกว่าเด็กหญิงเล็กน้อยในชั้นประถมศึกษา แต่มีเด็กหญิงมากกว่าเด็กชายในการศึกษาระดับสูงขึ้น

ปัจจุบันอัตราการอ่านออกเขียนได้โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนสูงถึง ร้อยละ 93.5 และประเทศไทยเห็นว่าเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นพรหมแดนความรู้ใหม่ที่จะช่วยเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การสำรวจปี 2545 พบว่าร้อยละ 43 ของเยาวชนไทยมีทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ และร้อยละ 60 สามารถเข้าถึงคอมพิวเตอร์ที่สถานศึกษา

การพัฒนาที่ผ่านมา แม้ว่าทำให้คุณภาพชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นปัญหาในสังคมไทยที่ส่วนหนึ่งอาจเกิดจาก “คุณภาพคน” ซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการพัฒนายังมีคุณภาพไม่สอดคล้องกับทิศทางและความต้องการของประเทศ คนไทยยังไม่ได้รับการพัฒนาศักยภาพ ความรู้ ทั้งคุณภาพการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากเท่าที่ควร ทั้งยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในประเทศมาเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองมากนัก ส่งผลให้ภูมิคุ้มกันของคนและสังคมไทย ในกระแสโลกาภิวัตน์ลดน้อยลง

เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกด้าน รัฐบาลไทยจึงได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ต่อเนื่องกับ ฉบับที่ 10 เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนการพัฒนาแบบบูรณาการการเป็นองค์กรร่วมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศที่สมดุล เป็นธรรม และยั่งยืนในที่สุด บนหลักปรัชญาดังกล่าว เป้าประสงค์การพัฒนาประเทศ จึงต้องมุ่งสร้างความสมดุลของวิถีการพัฒนาให้เกิดขึ้นทุกมิติของการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์กรร่วมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง รวมทั้งความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ขณะเดียวกันต้องสร้างความสมดุลของการพัฒนาระหว่างภายในกับภายนอกประเทศ โดยต้องรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากความผันผวนของกระแสโลกาภิวัตน์ สามารถถ่วงถ่วงเลือกรับในสิ่งที่จะสร้างโอกาสการพัฒนาและป้องกันภัยคุกคามจากโลกภายนอก ทั้งด้านวัตถุ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

ตอนที่ 2

นโยบาย กฎระเบียบ และการเงิน

2.1 กฎหมาย นโยบาย และโครงสร้างการบริหารจัดการการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ใหญ่

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยเริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ปี 2480 ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย 5 ปี (เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475) ปัญหาหลักด้านการศึกษาของประเทศในขณะนั้นคือ การไม่รู้หนังสือของประชากร ซึ่งรัฐบาลได้แก้ปัญหาดังกล่าว โดยการตั้งหน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบโดยตรงคือ กองการศึกษาผู้ใหญ่ เมื่อปี พ.ศ.2483 การดำเนินงานการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศไทยมีความต่อเนื่องมาโดยตลอด มีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายและจุดเน้นการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศและของโลก รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัย จนกระทั่งกองการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการยกฐานะเป็นกรมการศึกษา นอกโรงเรียนเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2522 การศึกษาผู้ใหญ่ได้ขยายขอบเขตกว้างขวางพัฒนาเป็นการศึกษานอกโรงเรียน โดยการศึกษาผู้ใหญ่เป็นกิจกรรมหนึ่งของการศึกษานอกโรงเรียน จวบจนกระทั่งถึงวันที่ 7 กรกฎาคม 2546 กรมการศึกษานอกโรงเรียนถูกปรับลดฐานะเป็นสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน เป็นหน่วยงานระดับกองขนาดใหญ่อยู่ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อย่างไรก็ตาม การศึกษาผู้ใหญ่ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่โดยมีแผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาลแต่ละชุดและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ตลอดจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละช่วง เป็นกรอบหลักในการกำหนดทิศทางและแนวทางในการจัดการศึกษา หรือการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ โดยในส่วนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งเป็นองค์หลักของภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีการกำหนดนโยบายเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการดำเนินงาน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2551 สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนได้เสนอร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยได้ผ่านความเห็นชอบเห็นสมควรประกาศใช้เป็นกฎหมายของสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้วเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2551 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2551 และต่อมาประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ในวันที่ 3 มีนาคม 2551 ซึ่งส่งผลให้การจัดการศึกษาผู้ใหญ่

ในประเทศไทย มีการบริหารจัดการโดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่กว้างขวางยิ่งขึ้น สาธารณรัฐและรายละเอียดยุคต่าง ๆ เกี่ยวกับนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้หรือการศึกษาผู้ใหญ่ ดังที่กล่าวมานั้นจะได้เสนอโดยสรุปดังนี้

2.1.1 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (2540 – 2550) การเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่มุ่งเน้นการสร้างโอกาสทางการศึกษา และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย เป็นหลัก โดยสรุปสาระสำคัญในเชิงนโยบายและในเชิงกฎหมาย ดังนี้

1) ในเชิงนโยบาย

1.1) ในช่วงก่อนปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2540 – 2542) รัฐบาลมีนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสเป็นหลัก โดยมุ่งให้การศึกษากลายเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม เป็นการศึกษาเพื่อสร้างคน สร้างงาน และสร้างรายได้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่โดยตรงนั้นปรากฏอยู่ในนโยบายของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (ในขณะนั้น) กล่าวคือ

แนวนโยบายกรมการศึกษานอกโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ 2540 การศึกษาผู้ใหญ่ในงบประมาณนี้ ได้มุ่งให้บริการแก่ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาแบบเจาะลึก โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือ ผู้ไม่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และกลุ่มเป้าหมายเร่งด่วนที่มีสภาพปัญหาและความจำเป็นเฉพาะ โดยมีการสำรวจและจัดทำแผนให้สามารถจัดบริการได้ทั่วถึงควบคู่กับการขยายการให้บริการตามศักยภาพ

แนวนโยบายกรมการศึกษานอกโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ 2541 ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่กิจกรรมหนึ่งคือ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน โดยจะทำการสำรวจกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการอย่างทั่วถึงและเจาะลึกตามกลุ่มเป้าหมายหลักและเป็นรายตำบลที่สามารถดำเนินการได้ พร้อมทั้งวางแผนระดับจุลภาคในการให้บริการทางการศึกษา โดยเน้นการให้บริการกลุ่มเป้าหมายผู้มีอายุ 18 ปีขึ้นไป โดยกำหนดเป้าหมายให้ครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนทุกคนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานและระดับประถมศึกษาแก่ผู้เรียนอย่างน้อยภาคเรียนละ 35 คน และในส่วนของการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญจะสานต่อการปรับปรุงตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน 3 แผนการเรียน ได้แก่ แผนการเรียนเพื่อการศึกษาต่อ แผนการเรียนเพื่อประกอบอาชีพ และแผนการเรียนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ครบวงจร เหมาะสมกับยุคสมัย และสอดคล้องกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวนโยบายกรมการศึกษาออกโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ 2542 การจัดการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญมีจุดเน้นสำคัญคือ เร่งปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และสื่อทุกระดับให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อตอบสนองนโยบายรัฐบาลในการขยายโอกาสการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษาในเนื้อหาที่สนใจ และนำความรู้และประสบการณ์มาขอประเมินเพื่อการยอมรับความรู้และประสบการณ์เป็นผลการเรียนตามหลักสูตร

1.2) ในช่วงหลังปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2548 – 2550) ประเทศไทยได้ปฏิรูปการศึกษาโดยใช้กฎหมายการศึกษาเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญหรือเป็นมาตรการหลัก คือ การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2542 (ต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ.2545 ซึ่งเรียกว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545) ผลจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ได้ส่งผลให้การกำหนดแนวนโยบายการศึกษาของประเทศไทย ซึ่งหมายรวมถึงการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย มีหลักการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มีการอบและทิศทางการที่แน่นอนและชัดเจนมากขึ้น โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ นั้น มีสาระในเชิงนโยบายที่สำคัญ ดังนี้

นโยบายของรัฐบาลในช่วงปี พ.ศ.2548 – 2550 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ อยู่ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการปฏิรูปการศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยการจัดสภาพการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและประชาชน การเสริมสร้างนิสัยรักการอ่านของเด็ก เยาวชน และประชาชน เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา และการยกระดับการศึกษาของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 – 59 ปี) ให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายปี 2549 (27 ตุลาคม 2549) มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ รัฐบาลได้แถลงนโยบายใหม่ ซึ่งใช้มาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 คือ เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ มุ่งมั่นที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาของประชาชนให้กว้างขวางและทั่วถึง โดยคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ เสริมสร้างความตระหนักในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีชีวิตประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคเอกชนเพื่อให้เกิดการศึกษาสร้างคน และสร้างความรู้สู่สังคมคุณธรรม คุณภาพ และประสิทธิภาพ

ภายในกรอบระยะเวลาเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545- 2549) ได้กำหนดเป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิตในมิติของการศึกษากำหนดให้ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไป มีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี โดยในปี 2549 จะยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50

นอกจากนั้น แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545 – 2559) ได้กำหนดแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ คือ แนวนโยบายที่ระบุว่า การพัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายประการหนึ่งคือ คนไทยทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี และมีกรอบการดำเนินงานคือ จัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษาที่หลากหลายเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตามความต้องการและความสนใจ และแนวนโยบายการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน โดยมีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งคือ คนไทยทุกคนมีโอกาสและทางเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุแต่ละวัยจากสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายมีคุณภาพ และยืดหยุ่นตามความต้องการ ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

2) ในเชิงกฎหมาย

2.1) ในช่วงก่อนปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2540 – 2542) การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในช่วงนี้ส่วนหนึ่งเป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 ที่ระบุว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

2.2) ในช่วงหลังปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2543 – 2550) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ เป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการศึกษาอบรมที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่เมื่อพิจารณาในเชิงกฎหมาย มีทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรีและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 กำหนดหลักการจัดการศึกษาให้ยึดหลักเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคม

มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยได้กำหนดความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า เป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้ ในการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2546 เรื่อง ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้กล่าวถึง หลักการและเจตนารมณ์ในการที่จะส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพว่า จำเป็นต้องปฏิรูปและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้มีความสำคัญอย่างน้อยเท่าเทียมกับการศึกษาในระบบทั้งด้านการดำเนินงานและงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อมุ่งพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อันจะเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสในการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีสิทธิและมีหน้าที่ร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับสภาพและปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย และบูรณาการเข้าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา รวมทั้งสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ เพื่อให้สามารถพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากกลไกและการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและศึกษาตามอัธยาศัยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับ ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางและเป้าหมายดังกล่าว สมควรให้มีกฎหมาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปอย่างมีระบบและต่อเนื่อง มีการบริหารและการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ตามศักยภาพ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา อันจะมีผลในการพัฒนากำลังคนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

2.1.2 เป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย

การศึกษาผู้ใหญ่มีความสำคัญเชื่อมโยงกันกับการศึกษาในระบบโรงเรียนในการสร้างคุณภาพของประชาชนในประเทศ การขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนความซับซ้อนของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศ ดังนั้นการศึกษาก็จึงนับเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของชีวิตและเป็นที่ยืนยันว่าการศึกษาคือปัจจัยหลักที่ทำให้โลกวิวัฒนาการไปสู่ยุคต่าง ๆ โดยเฉพาะในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันที่โลกถูกยึดโยงให้เป็นชุมชนโลก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เองทำให้การศึกษาทวีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้นอันนำไปสู่แนวคิด สังคมฐานความรู้ ที่นานาประเทศต่างทุ่มเททรัพยากรเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชาติ ทั้งในฐานะหน่วยแห่งการพัฒนา และหน่วยผลิตทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดบุคคลแห่งการเรียนรู้ และมีความสามารถในเชิงการแข่งขัน ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่า “คน” หากได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพแล้วจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2547)

จากอดีตที่มีความเข้าใจกันโดยทั่วไปว่าความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติจนจบก็เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตแล้ว แต่ในปัจจุบันจากหลักการที่ว่ามนุษย์ต้องได้รับการศึกษาตลอดชีวิตให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากเดิมไปสู่แนวใหม่ แนวคิดของระบบการศึกษาเริ่มจากการตระหนักในความจริงที่ว่าการศึกษาในวัยไม่ได้เริ่มต้นและสิ้นสุดที่การศึกษาในโรงเรียนหากครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ที่ได้รับจากแรกเกิดไปจนถึงการศึกษาหรือการเรียนรู้ในช่วงสุดท้ายของชีวิตและการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการเข้าไว้ด้วยกัน เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ทั้งภายในครัวเรือน ในชุมชนหรือภายในโรงเรียน ซึ่งยังคงเป็นสถานที่สำคัญส่วนหนึ่งในระบบการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตเป็นความจำเป็นสำหรับทุกคนและทุกวัย เพื่อให้บุคคลพัฒนาเต็มความสามารถของตนเองและเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ (โกวิท วรพิพัฒน์ อ้างถึงในสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2544) ดังนั้น การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ที่แต่เดิมนั้นจัดกิจกรรมการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บริการกับกลุ่มผู้ใหญ่ที่ด้อยโอกาส ขาดโอกาสและพลาดโอกาสทางการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม เช่น ให้อ่านออก เขียนได้ สอนให้เข้าใจหน้าที่ของพลเมือง ส่งเสริมการรู้หนังสือ ส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมความเป็นอยู่ และส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งเห็นได้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่กลายเป็นแนวทางหนึ่งของการส่งเสริมเศรษฐกิจและพัฒนาสังคม

จากความสำคัญดังกล่าวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 - 10 (พ.ศ.2545 - 2554) จึงได้ให้ความสำคัญสูงสุดกับการพัฒนาคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน เพราะคน มีบทบาทสำคัญทั้งในส่วนที่เป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา ผู้ได้รับผลประโยชน์ และผลกระทบของการพัฒนาคือ “การพัฒนาโดยคน และเพื่อคน” ซึ่งการศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ในการพัฒนาคน

ให้มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมยุคใหม่ได้อย่างมีความสุข การศึกษาผู้ใหญ่ที่ปัจจุบันได้ปรับเป็นการศึกษานอกโรงเรียน และต่อมาปรับเป็นการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงเป็นทางเลือกที่สำคัญยิ่งทางหนึ่งสำหรับประชาชนผู้ด้อย พลาด และขาดโอกาสจากการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือผู้ใหญ่ที่พ้นจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว ได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองและของประเทศให้ดียิ่งขึ้น

และนับตั้งแต่ที่มีการปรับการศึกษาผู้ใหญ่โดยการโอนกองการศึกษาผู้ใหญ่และสำนักงานโครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนเข้าด้วยกัน การจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันในประเทศไทยซึ่งสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานได้ดำเนินการตามกรอบนโยบายแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละช่วงแผนพัฒนาดังกล่าวเป็นหลัก โดยมีจุดเน้นการดำเนินงานแปรเปลี่ยนไปตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของรัฐบาล ทั้งที่ได้รับมอบหมายโดยตรงและที่เกี่ยวข้องในแต่ละปีงบประมาณ โดยผ่านหน่วยงานสถานศึกษาในสังกัดและความร่วมมือของเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และชุมชนในพื้นที่ดำเนินงานหรือกิจกรรมซึ่งครอบคลุมทุกชุมชนทั่วประเทศโดยมีเป้าหมายหลักในการดำเนินการ คือ

1) เป้าหมายด้านการยกระดับและการขยายโอกาสทางการศึกษา

เป็นการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับประชากรโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายประชากรวัยแรงงาน และการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และประชากรทั่วไปที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ดังนี้

1.1) เป้าหมายระดับบุคคล

คนไทยทุกคนมีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้รับการยกระดับการเรียนรู้ และระดับการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนของประเทศ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่ใช้ความรู้เป็นฐานในการดำรงชีวิตและการทำงาน โดยแบ่งเป็น ประชากรวัยแรงงานได้รับการยกระดับการศึกษาที่สูงขึ้นถึงระดับมัธยมศึกษา และการศึกษาต่อเนื่อง ประชากรกลุ่มผู้สูงอายุได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาต่อเนื่องและได้รับบริการการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส (ประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ เด็กจากครัวเรือนที่ยากจน สตรีขายบริการทางเพศ เด็กและเยาวชนในสถานพินิจ ผู้ต้องขัง ประชาชนพื้นที่บริเวณชายแดน ประชาชนในพื้นที่ชนบทห่างไกล คนพิการ ฯลฯ) ได้รับบริการในรูปแบบของการศึกษานอกระบบ ประชาชนทั่วไปที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนทั้งประชากรวัยแรงงาน ประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ และคนไทยที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศ ได้รับบริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

1.2) เป้าหมายระดับครัวเรือน ครัวเรือนได้รับบริการการศึกษาจากระบบหรือ การศึกษาตามอัธยาศัยทุกครัวเรือน

2) เป้าหมายด้านการสร้างชุมชน

ชุมชนทุกชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ เน้นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ของสมาชิกในชุมชนทุกระดับการศึกษาทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่มีข้อจำกัดอันเนื่องมาจากความต้อโอกาสต่าง ๆ ของบุคคลทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างของศาสนาและวัฒนธรรมและความพิการ ชุมชนมีการจัดการ ความรู้อย่างเป็นระบบและเอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนและการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ตามวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลอย่างต่อเนื่อง

3) เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สังคมไทยในภาพรวมทุกพื้นที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สมาชิกในสังคมแห่งการเรียนรู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ อย่างกว้างขวาง เกิดประชาคม แห่งการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการและขยายวงกว้างเชื่อมโยงอย่างเป็น เครือข่าย (Learning Network) ทั้งประเทศ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีระบบและกลไกการบริหารจัดการ ความรู้ที่มีประสิทธิภาพโดยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย พัฒนาเกณฑ์การประเมินตามวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

4) กลุ่มเป้าหมาย

การศึกษานอกโรงเรียนจัดบริการการศึกษา ให้กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ อย่างหลากหลาย โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นภาคส่วนต่างๆ ของสังคมอย่างกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่อันได้แก่ กลุ่มวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มอายุ 15-39 ปี ซึ่งมุ่งเน้นการยกระดับการศึกษาให้ถึงระดับมัธยมศึกษา เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต ในฐานะกำลังแรงงานหลักของประเทศ อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ครอบคลุม กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ดังนี้

4.1) กลุ่มวัยเรียนการศึกษาภาคบังคับ (อายุ 6-14 ปี) ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งสถานศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถจัดการศึกษาให้ได้ หรือไม่สามารถบริการการจัดโดยเขตพื้นที่ การศึกษาได้ เช่นกรณีเด็กและเยาวชนไทยในต่างประเทศ

4.2) กลุ่มวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี)

4.3) กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป)

ขณะเดียวกันในส่วนของการบริหารจัดการในเรื่องของการให้บริการกับกลุ่มเป้าหมาย สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัดส่งเสริมและประสานงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้พิจารณาการให้บริการควบคู่ไปกับความจำเป็นในการพัฒนาเพื่อสนองตอบนโยบายรัฐบาล ความต้องการของท้องถิ่น รวมถึงทุกภาคส่วนของสังคม การกระจายโอกาสเพื่อสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางการศึกษา ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ได้กระจายอย่างหลากหลาย เช่น

- กลุ่มแรงงาน (ในภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ ภาคเกษตรกรรม สถานประกอบการ และที่ว่างงาน)

- ผู้สูงอายุ
- ทหารกองประจำการ
- ผู้ต้องขัง
- เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
- กลุ่มชาติพันธุ์
- สตรีกลุ่มเสี่ยง
- เด็กเร่ร่อน
- ผู้พิการ
- ผู้นำท้องถิ่น
- สมาชิกกลุ่มพัฒนาต่างๆ
- คนไทยในต่างประเทศ
- นักเรียน/นักศึกษาในระบบโรงเรียน
- ผู้สนใจการพัฒนาตนเองเฉพาะเรื่องหรือใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ซึ่งที่ผ่านมา การศึกษาผู้ใหญ่นับได้ว่ามีส่วนช่วยเตรียมกำลังคนด้านการผลิตระดับล่างและระดับชุมชน รวมทั้งช่วยสร้างความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สร้างเครือข่ายทางการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของเกือบทุกภาคส่วนในสังคม ครอบคลุมพื้นที่ในระดับหมู่บ้าน/ชุมชนทุกแห่งทั่วประเทศ รวมทั้งประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่ายตลอดจนบทบาทหน้าที่อื่น ๆ ในฐานะกลไกทางการศึกษาที่สำคัญกลไกหนึ่งของประเทศ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า “การศึกษาผู้ใหญ่เป็นกลไกการขับเคลื่อนอันสำคัญยิ่งที่จะนำพาสังคมไทยไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้”

2.1.3 การจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย

1) ความเป็นมาของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยสังเขป

จากการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ของไทยนับแต่อดีต เห็นได้ว่าประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่มานานแล้ว และเริ่มดำเนินกิจกรรมทางด้านนี้อย่างเป็นทางการ นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาโดยมีหน้าที่หลักคือ การลดอัตราผู้ไม่รู้หนังสือ การให้การศึกษาเพื่อรู้หน้าที่พลเมือง และการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย การศึกษาผู้ใหญ่เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาในช่วงระยะเวลา ระหว่างปี พ.ศ. 2483 จนถึงช่วงก่อนปี พ.ศ. 2540 เล็กน้อย ที่รัฐจัดให้เป็นสถานศึกษาสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ จนในช่วงปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ได้มีรูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบอื่นขึ้นมา และได้รับความนิยทดแทนรูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่ แต่อย่างไรก็ดี การศึกษาผู้ใหญ่ก็เป็นศาสตร์ทางการศึกษา ประเภทหนึ่งที่มีพัฒนาศักยภาพและให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ใหญ่ที่พ้นวัยเรียนและไม่สามารถเข้าเรียน ในโรงเรียนทั่วไปได้

ปี พ.ศ. 2542 นับว่าเป็นปีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวงการการศึกษาเนื่องจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายการศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิรูป การศึกษาในปัจจุบันอย่างกว้างขวางโดยได้นำแนวคิดสำคัญทางการศึกษา คือการศึกษาตลอดชีวิต มาเป็น สาระหลักของพระราชบัญญัติดังกล่าว

ปี พ.ศ. 2546 เป็นปีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่องานการศึกษานอกโรงเรียน โดยเฉพาะ ผลอันสืบเนื่องมาจากการปฏิรูปการศึกษา การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การปฏิรูประบบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ การปฏิรูประบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (ในขณะนั้น) จึงมีทิศทาง ในการจัดการศึกษา คือ เป็นการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนให้ได้รับการศึกษา ต่อเนื่องและได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ

2) หลักสูตรการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนหรือการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดแต่เดิมนั้น เป็นการจัด กิจกรรมการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บริการกับกลุ่มผู้ใหญ่ที่ด้อยโอกาส ขาดโอกาสและพลาดโอกาส ทางการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม เช่น สอนให้อ่านออกเขียนได้ ส่งเสริมการรู้หนังสือ ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ภายหลังเมื่อพบว่ากลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกโรงเรียนมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้นแต่ยังกระจายอยู่ในเด็กวัยเรียนที่ด้อยโอกาส ขาดโอกาส พลาดโอกาสทางการศึกษาด้วย (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน 2546 : 22-23)

จากหลักการของการศึกษานอกโรงเรียน กอปรกับผลอันสืบเนื่องมาจากการปฏิรูปการศึกษา การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การปฏิรูประบบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ การปฏิรูประบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานรวมทั้งบริบทการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (ชื่อในขณะนั้น) ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ

2.1) การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียน ด้วยรูปแบบวิธีการและสาระหลักสูตรที่หลากหลาย มีขอบเขตพื้นฐานที่กว้างขวาง ตั้งแต่การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาในหลักสูตรเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องที่ตอบสนองความต้องการอย่างหลากหลาย ทั้งนี้โดยจัดได้เป็น 3 รูปแบบคือ (1) รูปแบบการศึกษาทางไกล (2) รูปแบบการศึกษาแบบพบกลุ่ม และ (3) รูปแบบการส่งเสริมการรู้หนังสือ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2545 : 3-4)

2.2) การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคลและกลุ่มบุคคลซึ่งมีจุดมุ่งหมายในชีวิตที่แตกต่างกันโดยมุ่งเน้นการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิตให้กับบุคคลและชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน โดยมีแนวทางในการจัดคือ

- ◆ การฝึกทักษะอาชีพ ในหลักสูตรระยะสั้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพสำหรับกลุ่มผู้ต้องการเรียนรู้ทักษะอาชีพ
- ◆ การฝึกอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ โดยต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพหรือจัดเฉพาะกลุ่มเป้าหมายร่วมกิจกรรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ
- ◆ การพัฒนาอาชีพ โดยให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพเดียวกันมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนพัฒนาอาชีพของกลุ่มโดยกระบวนการกลุ่ม
- ◆ การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี โดยเน้นการจัดให้กับสถานประกอบการ และผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตน

2.3) การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความรู้ความสามารถของบุคคลเพื่อให้สามารถจัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อมให้มีความสุขตามสภาพและมีความปลอดภัยในสังคม อาทิ ด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทักษะการธรรมชาติด้านสิ่งแวดล้อม คุณธรรมจริยธรรมค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นต้น

2.4) การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการความรู้และทักษะจากการศึกษาที่ผู้เรียนมีอยู่โดยมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ใช้ชุมชนเป็นฐานในการ

พัฒนาการเรียนรู้ และทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2545 : 9-15)

ขณะเดียวกันยังมีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในโรงเรียนผู้ใหญ่ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ และหลักสูตรสายอาชีพดังนี้

2.5) การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

- ◆ หลักสูตรการศึกษาเบ็ดเสร็จพื้นฐาน เป็นหลักสูตรเฉพาะที่หลากหลายสำหรับกลุ่มต่างๆ เช่นชาวไทยภูเขา ชาวไทยมุสลิม (เทียบเท่า ป.4)

- ◆ หลักสูตรการศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (เทียบเท่า ป.6)

- ◆ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

- ◆ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530

- ◆ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530

การดำเนินงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายดังที่กล่าวมานั้น ได้จัดการเรียนการสอน 3 วิธี ดังนี้

- ◆ วิธีแบบชั้นเรียน (สร.) ผู้เรียนจะต้องเข้าเรียนในชั้นเรียนระหว่าง 17.00-20.00 น.

- ◆ วิธีการเรียนแบบทางไกล ผู้เรียนสามารถศึกษาด้วยตนเองจากเอกสารรายวิชา รายการวิทยุ/โทรทัศน์ และพบกลุ่มลับตาห้ละ 1 ครั้ง

- ◆ วิธีเรียนแบบด้วยตนเอง ผู้เรียนต้องศึกษาด้วยตนเองและพบกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่น้อยกว่าร้อยละ 75

2.6) การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ

- ◆ หลักสูตรอาชีพพระยะสั้น

- ◆ กลุ่มสนใจวิชาชีพ

- ◆ หลักสูตรประกาศนียบัตร พุทธศักราช 2533 (เทียบเท่า มัธยมศึกษาตอนต้นในระบบโรงเรียน)

- ◆ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2539 (กศน.ปวช.) (internet: http://www.nfe.go.th/nfe_v3/pink/study_service.html)

2.7) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

- ◆ ห้องสมุดประชาชน เป็นแหล่งความรู้ของชุมชนที่ให้บริการตามอัธยาศัยแก่ประชาชน

◆ ห้องสมุดประชาชน”เฉลิมราชกุมารี” เป็นโครงการการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

◆ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารสำหรับหมู่บ้าน

◆ เรือห้องสมุดศูนย์การเรียนรู้เคลื่อนที่ เป็นการให้บริการแหล่งความรู้กับประชาชนที่อยู่ริมน้ำ

◆ ศูนย์บริจาคหนังสือ ทำหน้าที่บริการรับบริจาคหนังสือเพื่อจัดส่งให้ชนบทที่ขาดแคลนหนังสืออ่าน

◆ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาเพื่อให้ความรู้กับประชาชนในเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

◆ การจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นการนำเทคโนโลยีการสื่อสารโทรคมนาคมที่ทันสมัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา

◆ วิจัยเพื่อการศึกษา ทางสถานีวิจัยศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

◆ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในชุมชน

◆ การศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส โดยการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา ให้มีความสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย (Internet : http://www.nfe.go.th/nfe_v3/pink/study_service3.html)

จากการจัดการศึกษานอกโรงเรียนดังกล่าว เห็นได้ว่าการศึกษานอกโรงเรียนเป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนได้รู้ถึงศักยภาพในการพัฒนาตนเอง สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ ขณะเดียวกันยังเอื้ออำนวยให้มีการศึกษาต่อเนื่องหลังจากเรียนในระบบโรงเรียนแล้ว โดยมีการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้อื่นๆ ให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนตลอดจนมีการจัดการเรียนการสอนแบบองค์รวมโดยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ ที่สัมพันธ์และผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการและวิถีชีวิตจริงของผู้เรียน

3) หน่วยงานที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย

ด้วยเหตุที่การศึกษาผู้ใหญ่จัดขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้เรียนและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและสังคม หน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาผู้ใหญ่จึงมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันอุดมศึกษาและชุมชน ร่วมกันดำเนินการอย่างหลากหลาย ดังมีรายละเอียด ได้แก่

1. กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานในสังกัดที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่ดังนี้

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีภารกิจหลักคือ จัดและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยการบริการกิจกรรม

การศึกษา 5 กิจกรรม ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน และการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือจัดการศึกษาเป็น 3 ประเภทการศึกษา คือ 1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาภาคบังคับซึ่งมีทั้งสายสามัญและสายอาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ เน้นกลุ่มเป้าหมายประชากรวัยเรียนที่ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบโรงเรียน 2) การศึกษาต่อเนื่องเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนที่ได้รับการศึกษาแล้วหรือจัดในลักษณะการอบรมระยะต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะให้มากขึ้นกว่าเดิม ประกอบด้วยการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน และ 3) การศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยหรือการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้บุคคลมีโอกาสรเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ บริการรายการวิทยุเพื่อการศึกษา โทรทัศน์เพื่อการศึกษา สื่อเพื่อการศึกษา นิทรรศการวิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา และการส่งเสริมการอ่านในห้องสมุดประชาชน

สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน รับผิดชอบควบคุมดูแลการจัดการศึกษาของเอกชนตั้งแต่ก่อนระดับประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา รวมถึงการศึกษาระดับวิชาชีพประเภทต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพ เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การทำอาหาร เบเกอรี่ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏ รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ให้การศึกษาระดับปริญญาตรีและวิชาชีพชั้นสูง วิจัยและบริการวิชาการแก่สังคม

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา รับผิดชอบจัดและส่งเสริมการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หลักสูตรระยะสั้นและหลักสูตรพิเศษ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ รับผิดชอบในการวิจัย ส่งเสริม ถ่ายทอด อนุรักษ์ พัฒนาและประสานงานด้านวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) แบ่งหน่วยงานเป็น 4 ประเภท คือ สำนักงานปลัดทบวง สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ หน่วยงานในกำกับ สกอ. สถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยภาพรวมมีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงการศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษาในบางมหาวิทยาลัยที่มีการจัดโรงเรียนสาธิต ขณะเดียวกันยังมีการสนับสนุน ส่งเสริมและจัดการศึกษาเฉพาะทางตามที่กำหนดในแต่ละหน่วยงานทั้งเป็นสถาบันและศูนย์ฝึกอบรม เช่น ศูนย์ฝึกอบรมคอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์

2. กระทรวงกลาโหม

จัดการศึกษาในลักษณะเฉพาะ มีหน่วยงานของกองทัพคือ กรมกำลังพลทหารเรือ กรมกำลังพลทหารอากาศ และกรมยุทธการทหารบก เป็นกรมฝ่ายอำนวยการวางแผน ประสานงาน กำกับเกี่ยวกับงานด้านการศึกษาทั้งหมดของกองทัพให้เป็นไปตามแนวนโยบายของทางราชการ มีหน่วยงานระดับกรมคือ กรมยุทธการทหารเรือ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ และกรมยุทธศึกษาทหารบก ทำหน้าที่เป็นหน่วยควบคุม ดูแลด้านการฝึกและการศึกษาแก่สถานศึกษาในสังกัดที่ตั้งขึ้นเพื่อจัดฝึกหัด/อบรม นักเรียนทหาร และบุคคลพลเรือนให้มีความรู้วิชาการทหารและวิชาการอื่น ๆ เพื่อความเหมาะสมกับการเป็นนายทหารของหน่วยงานรวมถึงการเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติงานหน้าที่ต่าง ๆ มาแล้วให้มีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น

3. กระทรวงแรงงาน จัดฝึกอบรมวิชาชีพและส่งเสริมมาตรฐานฝีมือแรงงาน ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรด้านฝีมือแรงงาน มีกรมที่รับผิดชอบคือ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน โดยแบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้แก่ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคและศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด

4. กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานในสังกัดที่รับผิดชอบจัดการศึกษาเฉพาะทางตามความต้องการของหน่วยงานคือ

กรุงเทพมหานคร จัดการศึกษาสายสามัญระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา โดยสำนักบริหารการศึกษากทม. ทำหน้าที่ดูแลการจัดการศึกษารวมทั้งการศึกษาเฉพาะทางในระดับอุดมศึกษา และการจัดการศึกษาอาชีวพระยะสั้น

กรมการพัฒนาชุมชน จัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อการเตรียมความพร้อมและพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชนบท นอกจากนี้ยังได้จัดการศึกษาวิชาชีพเฉพาะกิจตามกลุ่มสนใจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท มีที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัดและที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอ ทำหน้าที่ดูแลการจัดการศึกษาในจังหวัดและอำเภอ

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ จัดการศึกษาอาชีวเฉพาะกิจในรูปแบบของการฝึกอบรมให้แก่ผู้ด้อยโอกาสและมีปัญหาทางสังคม เช่น ผู้ยากไร้ สตรี เด็กและคนชรา ในสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ โดยมีสำนักงานประชาสงเคราะห์จังหวัดทำหน้าที่ดูแลและประสานการจัดการศึกษาในจังหวัด

กรมราชทัณฑ์ จัดการศึกษาสายสามัญและสายอาชีวให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำต่าง ๆ โดยมีเรือนจำในส่วนกลางและเรือนจำจังหวัดทำหน้าที่ดูแลจัดการศึกษาในส่วนกลางและในจังหวัด

5. กระทรวงสาธารณสุข มีสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานกลางรับผิดชอบจัดการศึกษาด้านการพยาบาลและสาธารณสุขรวมถึงการให้การฝึกอบรมเกี่ยวกับงานด้านสาธารณสุขทั้งในหลักสูตรระยะยาว ระยะกลางและระยะสั้น เช่น โครงการฝึกอบรมแพทย์แผนไทย

6. กระทรวงคมนาคม มีหลายหน่วยงานที่จัดการศึกษาเพื่อผลิตบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ เพื่อบรรจุเข้าปฏิบัติในหน่วยงานของตน เช่น การสื่อสารแห่งประเทศไทย จัดการศึกษาด้านการไปรษณีย์และโทรคมนาคม กรมเจ้าท่า สถาบันการบินพลเรือนจัดการศึกษาและฝึกอบรมด้านการบินทั้งภาคพื้นดินและอากาศ

7. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดการศึกษาด้านวิชาการสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ เช่น โครงการฝึกอบรมการจัดทำบัญชีสหกรณ์ในหมู่บ้าน

8. กระทรวงอุตสาหกรรม มีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมรับผิดชอบการฝึกอบรมพัฒนาอุตสาหกรรมในครอบครัว (ศูนย์สารสนเทศ กระทรวงศึกษาธิการ, 2539 : 157-158)

9. องค์กรเอกชน เป็นการจัดการศึกษาโดยภาคเอกชนที่ดำเนินการจัดและให้บริการการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหลักสูตรเฉพาะ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย อาทิ โครงการหลวง มูลนิธิพระดาบส ธนาคารต่าง ๆ

10. องค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบด้วยมูลนิธิ สมาคม ชมรม องค์กรทางด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นองค์กรที่แสวงหากำไร และไม่แสวงหากำไรจากการดำเนินงาน หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้จะจัดการศึกษา และ/หรือการฝึกอบรมให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร

ขณะเดียวกันยังมีสถานศึกษา และหน่วยงานที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยอีกเป็นจำนวนมากจึงไม่สามารถระบุจำนวนสถาบัน/ องค์กรที่จัดบริการได้อย่างชัดเจน แหล่งให้บริการการศึกษาประเภทนี้มีอยู่หลากหลาย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันสื่อมวลชน แหล่งชุมชน นันทนาการ สถาบันการศึกษา ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะเดียวกันจากข้อมูลของสถาบันส่งเสริมและพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้ สำนักงาน กคศ. ระบุว่ามีการดำเนินการในด้านนี้เป็นจำนวนมาก อาทิ ห้องสมุดประชาชน 849 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ในจังหวัด อำเภอ ตำบล 35,500 แห่ง วัดและศาสนสถานต่างๆ ทั่วประเทศ 8,000 แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ประมาณ 7,600 แห่ง รวมถึงศูนย์การเรียนรู้ที่จัดในรูปแบบต่าง ๆ ห้องสมุดตามสถานประกอบการ/หน่วยงานเอกชน ซึ่งสำนักงาน กคศ. ให้การสนับสนุนจัดตั้งอีกเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันยังมีสื่อต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งให้ความรู้อีกจำนวนมากและหลากหลาย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง Internet ที่นับวันจะทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นนับเป็นแหล่งข้อมูลที่มหาศาลในสังคมโลกยุคปัจจุบัน

จากรายละเอียดการจัดการจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ เห็นได้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่อย่างหลากหลายทั้งโดยจัดการศึกษา

ผู้ใหญ่ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ สายอาชีพ รวมถึงหลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้การเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยขยายวงกว้างมากขึ้น

4) แนวทางการดำเนินงานการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย

กฎหมายการศึกษาแห่งชาติของไทย มีแนวคิดสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา ให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งหลักการที่สำคัญคือทำให้ประชาชนได้รับกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งเมื่อพิจารณากลุ่มเป้าหมายประชากรที่ต้องการการศึกษาเห็นได้ว่าประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนมีจำนวนมากถึง 2,725,941 คน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความต้องการการเรียนรู้ที่หลากหลายตามสภาพของการทำงาน การดำรงชีวิตซึ่งมีความต้องการและความจำเป็นที่แตกต่างกันออกไปตามกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้นการดำเนินงานของการศึกษาผู้ใหญ่ในยุคปฏิรูปการศึกษาจึงมีการจัดการอย่างเป็นระบบและส่งเสริมอย่างจริงจัง

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัด ส่งเสริมและประสานการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ยึดกระบวนการพัฒนาการศึกษาโดยให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

1. เสริมสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย พัฒนาจัดทำแผนปฏิบัติการในระดับต่าง ๆ ที่บูรณาการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ของแผนส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยให้ความสำคัญในเรื่อง

1) การจัดแบ่งบทบาทหลักที่ชัดเจนของภาคีเครือข่ายเพื่อสามารถดำเนินการกิจและความร่วมมือให้สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสมโดย

(1.1) ภาครัฐ ต้องปรับบทบาทจากผู้กำกับ ควบคุม สั่งการและดำเนินการเองมาเป็นผู้ประสานสนับสนุน บริการอำนวยความสะดวก สามารถทำงานกับภาคีเครือข่ายในลักษณะหุ้นส่วนการพัฒนาที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน

(1.2) ภาคเอกชน ต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ชุมชน ผู้บริโภค มีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรมและเข้ามามีบทบาทร่วมจัดบริการสังคมและกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ร่วมกับภาครัฐ

(1.3) ภาคสถาบันต่าง ๆ อาทิ สถาบันศาสนา จะมีบทบาทเป็นแหล่งเผยแพร่หลักธรรม สถาบันการศึกษาจะมีบทบาทเป็นแหล่งให้ความรู้สร้างศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัย สื่อจะมีบทบาทในการตรวจสอบเฝ้าระวัง เป็นสื่อกลางสะท้อนข้อเท็จจริง สร้างความรู้และกระแสสังคมเชิงสร้างสรรค์

(1.4) ภาคชุมชน ต้องมีศักยภาพขีดความสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการรวมกลุ่ม เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สามารถมีบทบาทเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ

2) สนับสนุนการจัดทำและใช้แผนระดับต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการ ขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติโดยใช้กลไกกระบวนการ แผนชุมชน สร้างการบูรณาการและความเชื่อมโยง กับแผนท้องถิ่นและแผนระดับต่าง ๆ โดยกระบวนการแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน ให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน ทูทางสังคม ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ สามารถจัดการตนเอง ให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้ ส่งผลให้ชุมชน ครอบครัวและคนในครอบครัวสามารถดำรงชีวิตได้ อย่างมีความสุข รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน และเชื่อมโยงให้เกิดการบูรณาการกับแผนท้องถิ่นและแผนในระดับที่สูงกว่า

3) สนับสนุนให้มีกลไกที่ปรึกษาภาคประชาชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน การพัฒนาในระดับพื้นที่ โดยสนับสนุนการจัดตั้งกลไกที่ปรึกษาภาคประชาชนในระดับปฏิบัติการในพื้นที่ ตั้งแต่มุมจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่น เพื่อให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนิน นโยบายยุทธศาสตร์ แนวทางการพัฒนา การจัดระบบบริหารและบริการ รวมทั้งการติดตามประเมินผล ที่สามารถสะท้อนความพึงพอใจของประชาชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการดำเนินงานภาครัฐการ ให้มีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการและประโยชน์โดยรวมต่อประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

2. กำหนดแนวทางการลงทุนที่สำคัญตามยุทธศาสตร์การพัฒนาในแผนส่งเสริมฯ เพื่อภาคีพัฒนาทุกภาคส่วนสามารถผลักดันนำไปขับเคลื่อนภายใต้บทบาทภารกิจของตน และสร้างการ มีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการ รวมทั้งสามารถระดมการจัดสรรทรัพยากร จากภาคส่วนต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนแผน โดยให้ความสำคัญในเรื่อง

1) การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มุ่งเน้นการบริหาร จัดการองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ควบคู่กับการให้มีกลไกหน่วยเคลื่อนที่ ไปกระตุ้นให้เด็กทุกวัยและผู้ปกครอง ตื่นตัวในการเรียนรู้ตลอดชีวิตและให้เด็กมีพัฒนาการตามวัยอันควร การจัดหาคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง และสร้างโอกาสการศึกษาอย่างต่อเนื่องที่เชื่อมโยง กับความต้องการกำลังคนและการแก้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร รวมทั้งการให้ทุนการศึกษาแก่เด็ก ด้อยโอกาส

2) การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ มีแนวทางการลงทุนที่สำคัญ ในระยะ 5 ปี ของแผนพัฒนาส่งเสริมฯ ได้แก่

(2.1) ทรนรงค์ปลูกจิตสำนึกธรรมาภิบาล ค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตย วัฒนธรรม สันติวิธีแก่ประชาชนทุกระดับ ทุกภาคส่วนและทุกสถาบัน/หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินการผ่านสื่อทุกประเภท

ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เข้าใจง่าย เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย สนับสนุนสถาบันการศึกษา/วิชาการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพิ่มพื้นที่สาธารณะทางสังคมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมติดตามตรวจสอบนโยบายสาธารณะต่างๆ

(2.2) การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้าร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมตรวจสอบในกระบวนการบริหารจัดการประเทศ โดยการแก้ไข ปรับปรุง กลไก ขั้นตอน และกระบวนการดำเนินการของภาครัฐ โดยเฉพาะโครงการที่ใช้งบประมาณสูง โครงการที่มีลักษณะสนับสนุน/ส่งเสริม/ ควบคุม ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวางทั้งทางตรงทางอ้อม เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนและภาคีที่มีส่วนได้เสียได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงาน คณะอนุกรรมการ

(2.3) ปฏิรูปกฎหมาย กฎระเบียบ ขั้นตอน กระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยศึกษาทบทวนเพื่อจัดทำหรือแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย ให้เอื้อต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผย ผลการศึกษา/วิเคราะห์โครงการ และรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

(2.4) การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย และ วัฒนธรรมธรรมาภิบาล โดยสนับสนุนการลงทุนด้านการศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องหลากหลาย ทั้งจากประสบการณ์ของทั้งในประเทศและต่างประเทศในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย วัฒนธรรมธรรมาภิบาล วัฒนธรรมสันติวิธี ตลอดจนหลักการที่ว่าด้วยการขัดแย้งกันของผลประโยชน์ส่วนตนกับ ผลประโยชน์ส่วนรวม เพื่อให้มีกรอบแนวคิดแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

3. *เร่งปรับปรุงและพัฒนากฎหมาย* เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนให้บังเกิดผล ในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ภายใต้กรอบการปรับปรุงพัฒนากฎหมายที่เอื้อต่อการบริหาร กิจการบ้านเมืองที่ดี การเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศ การแก้ไขปัญหาความยากจน การป้องกันการทุจริต และเร่งรัดการพัฒนาบุคลากรทางกฎหมายให้มีความรู้ความสามารถทันต่อความจำเป็น ของทางราชการและการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเร่งผลักดันออกกฎหมาย “พระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551”

4. *ศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้* เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนแผน ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ส่งเสริมการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษา วิจัยสร้างองค์ความรู้ที่จะช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้และการเผยแพร่ขยายผลให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับ การปฏิบัติและระดับนโยบายได้ต่อไป

5. พัฒนาหน่วยงานและสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูง เพื่อรองรับการขับเคลื่อนแผนฯ สู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาสมรรถนะขององค์กรตามแนวทางเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (Public Sector Management Quality Award : PMQA) การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เพื่อเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization : LO) เป็นต้น

6. จัดให้มีกลไกสนับสนุนการนำแผนฯ สู่การปฏิบัติอื่น ๆ เช่น การสร้างภาคีเครือข่ายกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อขยายขอบเขตการใช้แผนฯ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมีการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (Memorandum of Understanding : MOU) ที่ชัดเจน การบูรณาการแผนฯ เข้ากับยุทธศาสตร์นโยบายหรือแผนแม่บทของกระทรวงศึกษาธิการ ยุทธศาสตร์จังหวัด แผนแม่บทชุมชน

2.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายและยุทธศาสตร์อื่น ๆ

นโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ มีความสัมพันธ์กับนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านอื่น ๆ ในแง่ที่ใช้การเรียนรู้หรือการศึกษาผู้ใหญ่เป็นกลไกหรือเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพประชากร การพัฒนากำลังคน หรือการเตรียมกำลังคนเพื่อการขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมาย หรือเสริมศักยภาพ สมรรถนะหรือโอกาสการบรรลุเป้าหมายการพัฒนา การป้องกันหรือแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ เช่น

1) ความสัมพันธ์กับนโยบายด้านอื่น ๆ เช่น

1.1) ความสัมพันธ์กับนโยบายด้านแรงงาน รัฐบาลกำหนดนโยบายไว้ประการหนึ่งว่าจะเร่งฝึกอบรมและพัฒนาคนที่ทำงานแล้วและคนที่ถูกเลิกจ้างเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าสู่ภาคการผลิตและบริการที่มีระดับเทคโนโลยีที่สูงขึ้น

1.2) ความสัมพันธ์กับนโยบายด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รัฐบาลกำหนดนโยบายไว้ประการหนึ่งว่าจะพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและการนันทนาการเพื่อส่งเสริมให้วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีคุณธรรม เอื้ออาทรต่อผู้อื่น และเกิดการเรียนรู้ศิลปะอย่างสร้างสรรค์ เข้าใจถึงคุณค่า ซาบซึ้งในความสุนทรีย์ของศิลปะ

1.3) ความสัมพันธ์กับนโยบายด้านความมั่นคงของชีวิตและสังคม รัฐบาลกำหนดนโยบายไว้ประการหนึ่งว่าจะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการพัฒนาให้มีความรู้และจริยธรรมเริ่มตั้งแต่แรกเกิดและเยาวชนทุกช่วงวัย โดยให้ความสำคัญแก่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมครอบครัวที่อบอุ่น และสถานศึกษาที่เอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิดด้วยการปลูกฝังความรู้ที่เท่าทันโลกและคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย สร้างความเข้าใจให้แก่พ่อแม่ถึงวิธีการดูแลบุตรที่ถูกต้องตามระดับการพัฒนาของสมอง

1.4) ความสัมพันธ์กับนโยบายด้านการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายไว้ประการหนึ่งว่า จะพัฒนาประสิทธิภาพและผลิตภาพของภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งสร้างมูลค่าให้กับสินค้าอุตสาหกรรมด้านการยกระดับความสามารถทักษะแรงงาน การบริหารจัดการขนส่งสินค้าและบริการภายในกลุ่มอุตสาหกรรมบนพื้นฐานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

ในเรื่องเดียวกันนี้ **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)** ได้กำหนด **ยุทธศาสตร์การพัฒนากำลังคน** เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมว่า เมื่อสิ้นปีสุดท้ายของแผน (พ.ศ.2554) จะเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี และพัฒนากำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเพิ่มเป็นร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งหมด

1.5) ความสัมพันธ์กับนโยบายการบริหารจัดการที่ดีด้านกฎหมายและการยุติธรรม

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายไว้ประการหนึ่งว่า จะส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากทางราชการและสื่อสาธารณะอื่น ได้อย่างกว้างขวาง ถูกต้องเป็นธรรมและรวดเร็ว

2) ความสัมพันธ์กับเป้าหมายอื่น เช่น

2.1) การสร้างความเป็นธรรมในสังคม แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 - 2559) กำหนดเป้าหมายไว้ประการหนึ่งว่า ประชากรผู้ด้อยโอกาสทุกกลุ่มมีโอกาสในการเข้าถึง และได้รับการบริการทางการศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพที่จัดอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้ระบุไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับสิทธิดังกล่าว และการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

2.2) การเพิ่มสมรรถนะการแข่งขันในระดับนานาชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 - 2559) ได้กำหนดเป้าหมายไว้ประการหนึ่งว่า คนไทยทุกคนมีความรู้ ความคิด และความใฝ่รู้ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควบคู่ไปกับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

3) การสร้างเศรษฐกิจฐานความรู้และ/หรือการสร้างสังคมความรู้ รัฐบาลชุดปัจจุบันได้กำหนดนโยบายด้านความมั่นคงของชีวิตและสังคมไว้ประการหนึ่งว่า จะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการพัฒนาให้มีความรู้และจริยธรรม เริ่มตั้งแต่เด็กแรกเกิดและเยาวชนทุกช่วงวัย โดยให้ความสำคัญแก่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวที่อบอุ่นและสถานศึกษาที่เอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิดด้วยการปลูกฝังความรู้ที่ทันโลก และคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย สร้างความเข้าใจให้แก่

พ่อแม่ถึงวิธีการดูแลบุตรที่ถูกต้องตามระดับการพัฒนาของสมอง และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับแนวทางประการหนึ่งคือ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต พัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) กำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคนไว้ว่า ให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับตนเองที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย โดยเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี พัฒนากำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเพิ่มเป็นร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งหมด

2.1.5 สิ่งท้าทายที่สำคัญในการพัฒนาของประเทศในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ คือ การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี และพัฒนากำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากการเร่งรัดยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยที่จบการศึกษามากกว่าระดับประถมศึกษาได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.6 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 39.8 ในปี 2548 และมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยเพียง 8.2 ปี และเมื่อสิ้นปีสุดท้าย (พ.ศ. 2549) ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ที่ตั้งเป้าหมายว่าจะให้คนไทยมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย 9.5 ปี ซึ่งไม่บรรลุผล

2.1.6 นโยบายอื่นที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ ที่สำคัญ เช่น

1) **นโยบายด้านแรงงาน** ที่รัฐบาลกำหนดว่าจะเร่งฝึกอบรมและพัฒนาคนที่ทำงานแล้ว และคนที่ถูกเลิกจ้าง เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าสู่ภาคการผลิตและบริการที่มีระดับเทคโนโลยีที่สูงขึ้น

2) **นโยบายการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม** ที่รัฐบาลกำหนดว่า จะพัฒนาประสิทธิภาพและผลิตภาพของภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งสร้างมูลค่าให้กับสินค้าอุตสาหกรรมด้วยการยกระดับความสามารถ ทักษะแรงงาน การบริหารจัดการของผู้ประกอบการ และมาตรฐานผลิตภัณฑ์

ปรับปรุงประสิทธิภาพเครื่องจักร ระบบบริหารจัดการขนส่งสินค้าและบริการภายในกลุ่มอุตสาหกรรม บนพื้นฐานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

3) **นโยบายการบริหารจัดการที่ดีด้านกฎหมายและการยุติธรรม** ที่รัฐบาลกำหนดว่าจะส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากทางราชการและสื่อสาธารณะอื่นได้อย่างกว้างขวาง ถูกต้อง เป็นธรรม และรวดเร็ว

4) **นโยบายการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพิ่มสมรรถนะการแข่งขันในระดับนานาชาติ** ที่แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) กำหนดเป้าหมายไว้ว่า ให้คนไทยทุกคนมีความรู้ ความคิด และความใฝ่รู้ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควบคู่ไปกับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

5) **การสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน** ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยเสริมสร้างสุขภาวะและความรู้ ให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญ การเปลี่ยนแปลงและก้าวสู่สังคมฐานความรู้ มีจิตสำนึกในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงาม ครอบครัวมีความอบอุ่น มั่นคงด้านเศรษฐกิจและสังคม ประชากรทุกช่วงวัย ทุกกลุ่มเป้าหมาย มีการเตรียม ความพร้อมให้ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย เพื่อการพัฒนาตลอดจนมีการใช้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นชุมชน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างสรรคคุณค่าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

2.2 การจัดสรรงบประมาณสำหรับการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ใหญ่

2.2.1 ส่วนแบ่งของงบประมาณภายในภาคการศึกษาที่จัดสรรให้กับการศึกษาผู้ใหญ่

หน่วยงานหลักของภาครัฐที่รับผิดชอบงานการจัดการศึกษาของประเทศ คือ กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ให้กับผู้ใหญ่ซึ่งอยู่นอกระบบ คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ในขณะนั้น (ต่อมาปรับเปลี่ยนฐานะเป็น สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อ 7 กรกฎาคม 2546 – 3 มีนาคม 2551 และเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เมื่อ 4 มีนาคม 2551 – ปัจจุบัน) ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานงบประมาณ จากข้อมูลระหว่างปีงบประมาณ 2543 ถึงปีงบประมาณ 2550 ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงงบประมาณที่กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานทางการศึกษานอกโรงเรียนได้รับจัดสรรจำแนกตามรายปีงบประมาณ (ปีงบประมาณ 2543 - 2550)

ปีงบประมาณ	งบประมาณกระทรวงศึกษาธิการ	งบประมาณของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย	งบประมาณเพื่อการรู้หนังสือ (ล้านบาท)	ร้อยละของงบประมาณเพื่อการรู้หนังสือเทียบกับงบประมาณของ ศธ.	ร้อยละของงบประมาณเพื่อการรู้หนังสือเทียบกับงบประมาณของ กศน.
2543	159,141,540,000	3,047,946,600	8.0	0.0051	0.2625
2544	160,853,772,560	3,468,840,000	8.0	0.0050	0.2306
2545	162,393,462,500	3,566,458,600	8.0	0.0049	0.2243
2546	186,285,900,000	3,621,760,100	8.0	0.0043	0.2209
2547	190,262,836,200	3,795,241,900	8.0	0.0042	0.2108
2548*	203,752,400,000	3,579,756,000	12.5	0.0061	0.3492
2549	225,610,700,000	4,136,984,300	27.5	0.0122	0.6647
2550	282,266,700,000	4,869,730,400	44.0	0.0156	0.9035

หมายเหตุ : ปี 2548 มีการเพิ่มกลุ่มเป้าหมายจากประมาณ 10,000 คน เป็น ประมาณ 30,000 คน

ที่มา Development of Literacy and Nonformal Education in Thailand, หน้า 67

จากข้อมูลในตารางข้างต้น งบประมาณที่จัดสรรเฉพาะเรื่องการส่งเสริมการรู้หนังสือที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ได้รับจัดสรรจากรัฐบาลนั้น ระหว่างปี 2543-2547 ค่อนข้างคงที่ คือ 8 ล้านบาทต่อปี และยิ่งดูค่อนข้างน้อยลงเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับงบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการ และของสำนักงาน กศน. คือ ไม่เกินร้อยละ 0.26 ในปี 2543 แต่กลับเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 0.34 ในปี 2548 ซึ่งไม่น่าแปลกใจ เพราะในปี 2548 มีการเพิ่มกลุ่มเป้าหมายที่จะให้เป็นผู้รู้หนังสือเพิ่มขึ้นจากประมาณ 10,000 คน เป็น 30,000 คน อย่างไรก็ดี แม้วางงบประมาณด้านการรู้หนังสือของหน่วยงานสำนักงาน กศน. ระหว่างปี 2543-2547 จะค่อนข้างน้อย นอกเหนือจากนี้จะเป็นงบประมาณสำหรับโครงการที่จัดให้เยาวชน ผู้ใหญ่ และประชาชนทั่วไปที่ด้อยโอกาส ซึ่งในทางอ้อม ก็ถือได้ว่า งานหรือโครงการของสำนักงาน กศน. เป็นการส่งเสริมให้คนรู้หนังสือเช่นกัน เช่น โครงการการศึกษาต่อเนื่องซึ่งมีทั้งด้านการศึกษาเพื่ออาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม โครงการการศึกษาเพื่อเทียบความรู้สายสามัญศึกษาและสายอาชีวศึกษากับการศึกษาระดับพื้นฐาน เป็นต้น

สำหรับหน่วยงานอื่นที่ร่วมจัดการศึกษาผู้ใหญ่ นั้น มีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม การจัดสรรงบประมาณจำแนกตามภารกิจหลักของหน่วยงาน แต่ไม่ได้มีระบบงบประมาณที่จำแนกว่าเป็นด้าน การศึกษาผู้ใหญ่อย่างชัดเจน

2.2.2 งบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศ

งบประมาณสนับสนุนด้านการศึกษาผู้ใหญ่จากต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นในรูปแบบของ โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสหประชาชาติ ได้แก่ UNESCO UIE UNICEF UNHCR FAO นอกจากนี้ยังมี ACCU และ JICA เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นงบประมาณสนับสนุนเพื่อให้จัดทำกรวิจัย จัดประชุม ปฏิบัติการ การพัฒนานวัตกรรม พัฒนาสื่อ หลักสูตรเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย รายละเอียดที่พอจะรวบรวมได้ สำหรับงบประมาณดังกล่าว สามารถสรุปเป็นโครงการนับตั้งแต่ปี 2547 ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากต่างประเทศ ระหว่างปีงบประมาณ 2547-2551

ปีงบประมาณ	โครงการ	งบประมาณ	หน่วยงานที่ให้ การสนับสนุน
2547	Equivalency Programme for Promotion of Lifelong Learning	6,000 US \$	UNESCO
2547-2548	Bilingual Literacy Programme for Ethnic Minority in Omkoi, Chiang Mai	10,000 US \$	UNESCO
2547-2548	Project on Promoting Local Network and Linkages through CLC	4,000 US \$	UNESCO
2547-2549	Development and Production of NFE Prototype Multi-Media/ Materials for HIV/AIDS Prevention	20,000 US \$	UNESCO
2549	Research Study and Materials Development of Literacy Programme for Ethnic Minority in Omkoi, Chiang Mai, Thailand	20,000 US \$	UNESCO
2549	The Production and Utilization Scheme of PLANT 3 (Package Learning Materials on Environment 3)	12,000 US	ACCU
2549	A Study on the Development of Community Learning Centres to serve as Lifelong Learning Centres	1,061,580 B	UNESCO
2549	Project Proposal on Equivalency Programme for the Promotion of Lifelong Learning	7,000 US\$	UNESCO
2549-2550	Pilot Project “Integrating HIV/AIDS into 5 selected Community Learning Centres (CLCs) in Thailand”	13,000 US \$	UNESCO
2549-2551	Parenting Education	2,027,800 B	UNICEF
2549-2551	Life Skills Learning through NFE	25,163 US \$	UNESCO
2549-2551	Thai Language Training in Myanmar Refugee Camps	17,456,200 B	UNHCR

ที่มา : สรุปผลการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนด้านต่างประเทศ ประจำปีงบประมาณ 2548 2549 2550 / เอกสารอัดสำเนา

2.2.3 งบประมาณสนับสนุนด้านการศึกษาผู้ใหญ่จากภาคเอกชน

ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย มีภาคเอกชน และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ หลายหน่วยงานได้ร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน การสนับสนุนมีทั้งในรูปของตัวเงิน วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และสถานที่ ซึ่งการสนับสนุนดังกล่าวอาทิ การสนับสนุนให้ใช้สถานที่ในการจัดการเรียนการสอน การช่วยเป็นวิทยากรโดยมิได้รับค่าตอบแทน การบริจาควัสดุอุปกรณ์ที่มีได้ใช้แล้ว ซึ่งสิ่งเหล่านี้มิได้มีการเก็บตัวเลขเปรียบเทียบเป็นค่าของเงินไว้

2.2.4 แรงจูงใจด้านงบประมาณในการสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้จัดทำ**คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต** เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างทั่วถึง โดยคู่มือดังกล่าว หมายถึงบัตรที่แสดงเป็นเอกสารหรือหลักฐานที่ใช้แทนเงินงบประมาณที่รัฐสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้ผู้เรียนนำไปแสดงต่อสถานศึกษาหรือหน่วยจัดการศึกษา เพื่อเป็นค่าเล่าเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรระยะสั้น โดยคู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับการศึกษาระดับพื้นฐานมีอายุการใช้งาน 1 ภาคเรียน มีมูลค่า 776 บาท สำหรับระดับประถมศึกษา มีมูลค่า 1,732 บาท สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีมูลค่า 4,240 บาทสำหรับระดับปวช. ตามลำดับ ขณะที่คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักสูตรระยะสั้น มีระยะเวลาไม่เกิน 100 ชั่วโมง หรือเท่ากับมูลค่าไม่เกิน 700 บาท

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยใช้คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตนี้ ผู้เรียนสามารถเข้าถึงบริการการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพของตนเพิ่มขึ้น

2.2.5 กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินเป็นพิเศษ

กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินเป็นพิเศษ ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายด้อยโอกาสต่าง ๆ อาทิ คนพิการ เด็กเร่ร่อน ชาวเขาและกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่สามารถเข้ารับบริการการศึกษาตามปกติได้สะดวกเหมือนกลุ่มคนทั่วไป การสนับสนุนเป็นพิเศษ เช่น การจัดทำคู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ ผู้เรียนคนหนึ่งสามารถเลือกรับคู่มือหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือ หลักสูตรระยะสั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง และนำคู่มือไปลงทะเบียนเพื่อขอรับบริการจากหน่วยงานในสังกัดสำนักงาน กศน. หรือหน่วยงานพันธมิตร/ ภาคีเครือข่าย

ตอนที่ 3

คุณภาพการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ : การจัด การมีส่วนร่วม และผลสัมฤทธิ์

การจัดการเรียนรู้การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบในประเทศไทย เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในลักษณะภาคีเครือข่าย/พันธมิตรแบบมีเจ้าภาพโดยมีโครงข่ายการทำงานระดับชาติ ภาค จังหวัด อำเภอจนถึงหมู่บ้านและชุมชนโดยมีโครงการที่สำคัญ เป็นแกนกลางให้ยึดสาระสำคัญในการดำเนินงาน อาทิ การรู้หนังสือ การยกระดับความรู้ประชากรวัยแรงงาน การพัฒนาอาชีพ โครงการการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีการใช้นวัตกรรมทางการศึกษาที่เหมาะสมและหลากหลายให้สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมี ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง อันพร้อมด้วยศักยภาพเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย ซึ่งจะทำให้ผลที่เกิดขึ้น คือ ผู้เรียนและชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดการพัฒนาตนเอง มีพลังร่วมสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบันได้

3.1 การจัดการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ใหญ่ และโครงสร้างหน่วยงานที่รับผิดชอบ

3.1.1 สถาบันที่รับผิดชอบ การบริหารจัดการและประสานงานในระดับชาติในส่วนของจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ

พ.ศ. 2540 – 2546

กรมการศึกษานอกโรงเรียน

พ.ศ. 2546 – 2550

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งต่อมาภายหลังได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน เนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาและเปลี่ยนโครงสร้างระบบราชการ เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศไทย และปัจจุบัน สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนได้เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือ เรียกโดยย่อว่า สำนักงาน กศน. เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2551 ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

3.1.2 โครงการการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่โดยย่อ

โครงการ	a) ผู้จัด		b) สาธารณการเรียนรู้	c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน				
1. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	✓	✓	<p>สมรรถนะทั่วไป</p> <p>1. สามารถนำแนวทางพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต</p> <p>2. สามารถถ่ายทอดแนวคิดอันเนื่องมาจากพระราชดำริไปสู่บุคคลใกล้ชิดและผู้สนใจได้อย่างถูกต้อง</p>	<p>การสร้างความรู้, นวัตกรรม</p> <p>- ศูนย์สาธิตฯ - ศูนย์ศึกษาพัฒนาฯ</p>	ประชาชนทั่วไป	รัฐ/NGO/ เอกชน
	- กปร. - กศน.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - โครงการหลวง - มูลนิธิพระดาบส - มูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ - มทบ.เอื้อง จ. ชลบุรี 	<p>ทักษะทางวิชาการ</p> <p>- เกษตรทฤษฎีใหม่ - โครงการแก้มลิง - โครงการน้ำดีได้ - โครงการน้ำเสีย - โครงการแก้มลิงดิน</p>	<p>- หลักสูตรเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย - สื่อแกนกลางและสื่อเฉพาะ - กระบวนการเรียนการสอนหลากหลาย</p>		
2. โครงการส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ	✓	✓	<p>อ่าน/เขียนภาษาไทยได้ และคิดคำนวณอย่างง่าย</p>	<p>- หลักสูตรเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย - สื่อแกนกลางและสื่อเฉพาะ - กระบวนการเรียนการสอนหลากหลาย</p>	<p>ผู้ไม่รู้อ่านหนังสือ ชนกลุ่มน้อย เด็กเร่ร่อน แรงงาน ต่างด้าว</p>	<p>ภาครัฐ/ UNESCO</p>

โครงการ	a) ผู้จัด			b) สาธารณกรเรียนรู้			c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	องค์กรเอกชน	สมรรถนะทั่วไป	ทักษะทางวิชาการ	การสร้างความรู้, นวัตกรรม			
3. โครงการยกระดับการศึกษาประชากรวัยแรงงาน	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> - นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ - มีความรู้พื้นฐานสำหรับศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป และสืบค้นความรู้ต่อไปได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการนำเสนอ - มีเจตคติที่ดีต่อการแสวงหาความรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - หลักสูตรเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย - ระบบคูปองการศึกษา - การเทียบระดับการศึกษา - การเทียบโอนประสบการณ์ - วิธีเรียนที่หลากหลาย (ทางไกล, พบกลุ่ม, ตนเอง) - การสร้างภาคีเครือข่าย 	ประชาชนวัยแรงงาน (15-59 ปี)		<ul style="list-style-type: none"> - งบประมาณภาครัฐ - เอกชน - องค์กรพัฒนาเอกชน

โครงการ	a) ผู้จัด			b) สาธารณการเรียนรู้			c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	องค์กรเอกชน	สมรรถนะทั่วไป	ทักษะทางวิชาการ	การสร้างควมรู้, นวัตกรรม			
4. โครงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ	✓ - กศน. - กระทรวงแรงงาน	✓ - มูลนิธิเด็ก - CARE EMPOWER ฯลฯ	✓ องค์กรเอกชน	มีทักษะชีวิตที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย	มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินใจ และการแก้ปัญหา	- การจัดการเรียนรู้ การจัดสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย - หลักสูตรเฉพาะกลุ่ม เช่น แบบเรียนชาวเขา, สื่อประสม - การสร้างภาคีเครือข่าย	กลุ่มผู้ต้องขัง, สตรีกลุ่มเสี่ยง, ผู้สูงอายุ, ชาวเขา, กลุ่ม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, ชาวเล, เด็กเร่ร่อน, คนพิการ, คนติดเชื้อ HIV, แรงงานต่างด้าว ฯลฯ		รัฐ/NGO/เอกชน

โครงการ	a) ผู้จัด			b) สารการเรียนรู้			c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	องค์กรเอกชน	สมรรถนะทั่วไป	ทักษะทางวิชาการ	การสร้างความรู้นวัตกรรม			
5. โครงการพัฒนาการศึกษาอาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - ศธ. - กระทรวงอุตสาหกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - PDA - CARE 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - บ.ปูนซีเมนต์ไทย - บ.โตโยต้า 	<ul style="list-style-type: none"> - มีอาชีพ - มีรายได้ - เพิ่มพูนความรู้และความชำนาญการในด้านอาชีพ/เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - การผลิต - การตลาด - การบริหารจัดการ - การฝึกประกอบ 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อ/หลักสูตร - เรียนจากสถานประกอบการ - one tambon one product (OTOP) - ฝึกปฏิบัติ - คลังหลักสูตร - หลักสูตรท้องถิ่น/หลักสูตร - หลักสูตร - สถานศึกษา - เทคโนโลยีชาวบ้าน - ภูมิปัญญาท้องถิ่น - การสร้างภาคีเครือข่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนทั่วไป - ชุมชน 		<ul style="list-style-type: none"> ภาครัฐ, NGO, เอกชน

โครงการ	a) ผู้จัด			b) สาธารณการเรียนรู้		c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	องค์กรเอกชน	สมรรถนะทั่วไป	ทักษะทางวิชาการ			
6. โครงการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	✓	✓	✓	<p>1. สามารถปรับวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้</p> <p>2. สามารถติดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้</p>	<p>แนวคิด</p> <ul style="list-style-type: none"> - การคิดอย่างสมเหตุผล - พอประมาณ - การมีภูมิคุ้มกัน <p>เงื่อนไข</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้ 2. คุณธรรม <p>ประเด็น</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านจิตใจ 2. ด้านสังคม 3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4. ด้านเทคโนโลยี 5. ด้านเศรษฐกิจ 	<p>รูปแบบระดับชุมชน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โครงการบ้านหวาง 2. โครงการอ้อมหน้า 3. โครงการนอนนาแกจัน 4. ฟังขามโมเดล 5. โครงการบ้านสามขา <p>รูปแบบระดับประเทศ</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 7. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง 8. การทำบัญชีครัวเรือน 9. เทคโนโลยีและภูมิปัญญาชาวบ้าน 10. การถอดบทเรียนจาก Best Practice 11. การสร้างภาคีเครือข่าย 		

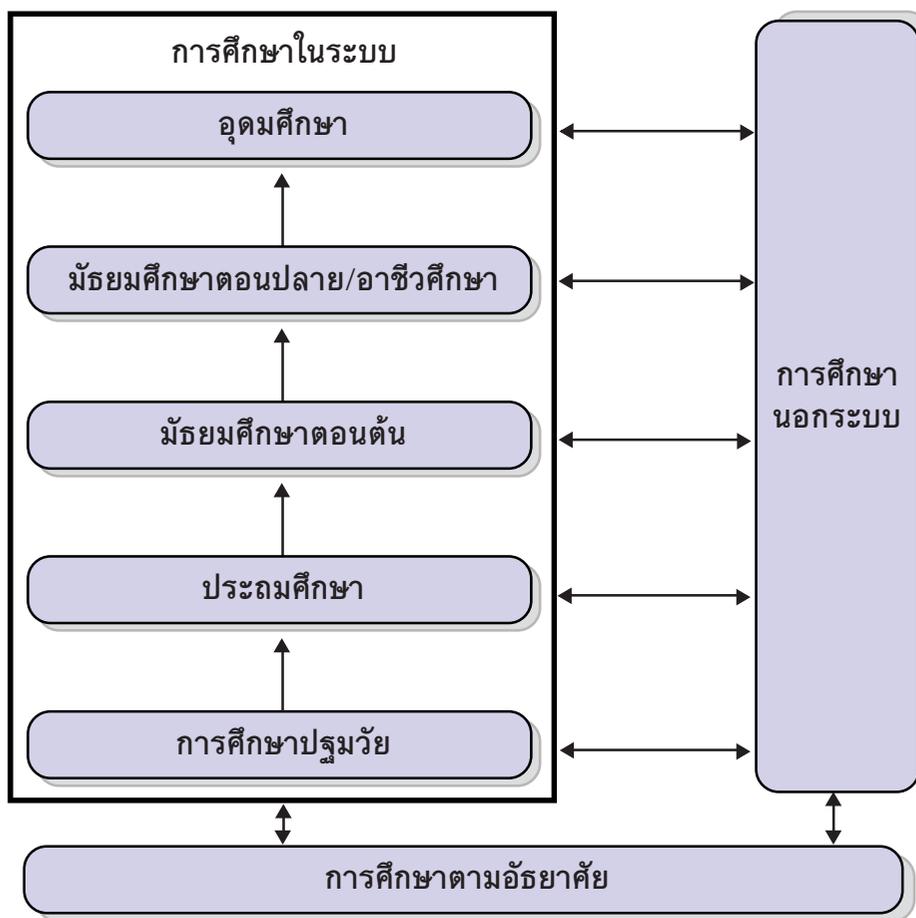
โครงการ	a) ผู้จัด		b) สถานะการเรียนรู้			c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	องค์กรเอกชน	สมรรถนะทั่วไป	ทักษะทางวิชาการ			
7. โครงการจัดส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - กศน. - TK Park - กทม. - อบจ. ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - สมาคมไทยสร้างสรรค์ - มูลนิธิเด็ก - YMCA - มูลนิธิบูรณะชนบท ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> องค์กรเอกชน 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ - สถานีโทรทัศน์, วิทยุ - ธนาคาร - เสถียรธรรมสถาน ฯลฯ 	<p>สามารถใช้ความรู้ข่าวสาร เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลง</p>	<p>1. ความสามารถในการค้นคว้า</p> <p>2. ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล</p> <p>3. ความสามารถในการเลือกใช้ข่าวสารข้อมูลเทคโนโลยีที่เหมาะสม</p>	<p>ประชาชนทั่วไป</p>	<ul style="list-style-type: none"> รัฐ, NGO, เอกชน

โครงการ	a) ผู้จัด		b) สถานการณ์เรียนรู้		c) กลุ่มเป้าหมาย	d) ค่าใช้จ่ายโครงการ	e) แหล่งเงินทุน
	องค์กรภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	องค์กรเอกชน	ลักษณะทางวิชาการ			
8. โครงการการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนในระบบโรงเรียน	✓ - กศน. - สำนักงานตำรวจฯ - บปส. ฯลฯ	✓ - Path - UNICEF ฯลฯ	✓ - To Be Number One ฯลฯ	<p>สมรรถนะทั่วไป</p> <p>- มีความรู้และทักษะในการเรียนรู้วิชาสามัญมากขึ้น</p> <p>- เกิดทักษะชีวิตในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข รู้จักตัดสินใจ และแก้ปัญหาตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม</p> <p>- วิชาสามัญ (วิทย์, คณิต, อังกฤษ, ไทย)</p> <p>- ทักษะชีวิต 10 ประการขององค์การอนามัยโลก (WHO)</p> <p>- ประเด็นทางสังคม (สิ่งแวดล้อม/โลกร้อน, สุขภาพ, สิทธิเด็ก, เพศ/เอ็ดส์, ยาเสพติด)</p>	<p>นักเรียน</p> <p>นักศึกษาที่อยู่ในระบบโรงเรียน</p>		รัฐ/เอกชน NGO

3.1.3 การเชื่อมโยงการศึกษาในระบบและนอกระบบ การเชื่อมโยงการศึกษาในระบบและนอกระบบมีการเชื่อมโยง 3 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1) **เชื่อมโยงระหว่างกันและกัน** เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบไปสู่การศึกษานอกระบบ และการศึกษานอกระบบไปสู่การศึกษาในระบบ โดยกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

แผนภูมิที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงการศึกษาในระบบ นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

2) **เชื่อมโยงโดยการจัดการศึกษา 3 รูปแบบในสถานศึกษา** เป็นการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบในสถานศึกษา เช่น โรงเรียนน้ำพองพัฒนศึกษา จังหวัดขอนแก่น ที่จัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบในสถานศึกษา โดยจัดกลุ่มเด็กนักเรียนกลุ่มที่ต้องการเรียนในรูปแบบการศึกษานอกระบบ (ส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนที่มีปัญหาการเรียนรู้อยู่) การมีการศึกษาทางเลือก เป็นต้น

3) เชื่อมโยงโดยการเสริมซึ่งกันและกัน เช่น เสริมการศึกษาในระบบ โดยการสอนผ่านรายการโทรทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียม วิทยุโรงเรียน การค้นคว้าในห้องสมุดประชาชนในระดับจังหวัด อำเภอ และชุมชน ใช้ครูในสาขาที่ขาดแคลน เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ สอนเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่น การใช้ห้องวิทยาศาสตร์ของโรงเรียน เป็นต้น

3.1.4 การจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ที่นำไปสู่การรับประกาศนียบัตรและเกียรติบัตรระดับชาติ การจัดการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยได้รับการยอมรับ และนำไปสู่หลักสูตรต่าง ๆ อาทิ

- 1) หลักสูตรสถาบันพระปกเกล้า
- 2) หลักสูตรนักปกครองชั้นสูง (นปส.)
- 3) หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องที่จัดโดยมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น หลักสูตร MBA, หลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

3.2 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่

3.2.1 ข้อมูลและสถิติเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรม

- 1) การเข้าร่วมกิจกรรมในภาพรวม

ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบอัตราเพิ่ม/ลดของนักศึกษาลงทะเบียนเรียน ระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2541 – พ.ศ. 2548 จำแนกตามระดับการศึกษา

หลักสูตร	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตราเพิ่ม/ลด	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตราเพิ่ม/ลด	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตราเพิ่ม/ลด
	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2540	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2541		ปีงบประมาณ พ.ศ. 2541	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2542		ปีงบประมาณ พ.ศ. 2542	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2543	
ประถมศึกษา	287,295	184,080	-35.9	184,080	140,836	-23.5	140,836	155,868	10.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	1,085,564	1,012,621	-6.7	1,012,621	563,914	-44.3	563,914	669,888	18.8
มัธยมศึกษาตอนปลาย	901,829	823,694	-8.7	823,694	568,341	-31.0	568,341	645,637	13.6
เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	60,504	35,242	-41.8	35,242	41,944	19.0	41,944	33,364	-20.5
การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา	30,624	38,625	26.1	38,625	43,379	12.3	43,379	77,243	78.1
ประกาศนียบัตรอาชีพ	32,744	21,574	-34.1	21,574	29,722	37.8	29,722	38,331	29.0
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	3,079	7,396	140.2	7,396	9,010	21.8	9,010	11,850	31.5
อาชีพระยะสั้น	448,328	357,684	-20.2	357,684	696,370	94.7	696,370	636,369	-8.6
กลุ่มสนใจ	337,773	251,404	-33.5	251,404	301,655	20.0	301,655	373,738	23.9
รวมทั้งสิ้น	3,227,740	2,732,320	-15.3	2,732,320	2,395,171	-12.3	2,395,171	2,642,288	10.3

หลักสูตร	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตรา เพิ่ม/ ลด	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตรา เพิ่ม/ ลด	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตรา เพิ่ม/ ลด
	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2543	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544		ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2545		ปีงบประมาณ พ.ศ. 2545	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2546	
ประถมศึกษา	155,868	211,677	35.8	211,677	189,624	-10.4	189,624	116,338	-38.6
มัธยมศึกษาตอนต้น	669,888	938,580	40.1	938,580	927,298	-1.2	927,298	657,530	-29.1
มัธยมศึกษาตอนปลาย	645,637	630,888	-2.3	630,888	777,854	23.3	777,854	841,410	8.2
เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	33,364	36,297	8.8	36,297	74,762	106.0	74,762	195,102	161.0
การศึกษาเพื่อชุมชนใน เขตภูเขา	77,243	98,578	27.6	98,578	95,358	-3.3	95,358	142,684	49.6
ประกาศนียบัตรอาชีพ	38,331	49,552	29.3	49,552	55,314	11.6	55,314	44,614	-19.3
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	11,850	9,946	-16.1	9,946	11,688	17.5	11,688	11,642	-0.4
อาชีวพระยะสั้น	636,369	672,440	5.7	672,440	638,292	-5.1	638,292	906,697	42.1
กลุ่มสนใจ	373,738	511,451	36.8	511,451	374,157	-26.8	374,157	598,557	60.0
รวมทั้งสิ้น	2,642,288	3,159,409	19.6	3,159,409	3,144,347	-0.5	3,144,347	3,514,574	11.8

หลักสูตร	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตรา เพิ่ม/ ลด	นักศึกษาลงทะเบียนเรียน		อัตรา เพิ่ม/ ลด
	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2546	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547		ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548	
ประถมศึกษา	116,338	131,961	13.4	131,961	176,715	33.9
มัธยมศึกษาตอนต้น	657,530	556,959	-15.3	556,959	607,105	9.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย	841,410	882,809	4.9	882,809	905,441	2.6
เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	195,102	83,878	-57.0	83,878	96,002	14.5
การศึกษาเพื่อชุมชนใน เขตภูเขา	142,684	66,186	-53.6	66,186	70,423	6.4
ประกาศนียบัตรอาชีพ	44,614	47,698	6.9	47,698	17,467	-63.4
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	11,642	11,756	1.0	11,756	15,210	29.4
อาชีวพระยะสั้น	906,697	1,172,138	29.3	1,172,138	1,282,363	9.4
กลุ่มสนใจ	598,557	628,429	5.0	628,429	739,668	17.7
รวมทั้งสิ้น	3,514,574	3,581,814	1.9	3,581,814	3,910,394	9.2

ที่มา : สถิติกรรมการศึกษานอกโรงเรียน และสถิติสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2545, 2547, 2549

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า ในช่วงปีงบประมาณ 2540-2542 จำนวนนักศึกษาในภาพรวมของสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนมีอัตราการลดลง เนื่องจากในขณะนั้น เป็นช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 เป็นต้นมา จำนวนนักศึกษาในภาพรวมมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนนักศึกษากรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ลงทะเบียนเรียนระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ.2541 - พ.ศ.2548 จำแนกตามเพศ

หลักสูตร	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2541			ปีงบประมาณ พ.ศ. 2542			ปีงบประมาณ พ.ศ. 2543		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ประถมศึกษา	100,927	83,153	184,080	76,564	64,272	140,836	82,387	73,481	155,868
มัธยมศึกษาตอนต้น	538,941	473,680	1,012,621	328,892	235,022	563,914	384,840	285,048	669,888
มัธยมศึกษาตอนปลาย	409,257	414,437	823,694	307,404	260,937	568,341	354,688	290,949	645,637
เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	16,978	18,264	35,242	19,859	22,085	41,944	16,062	17,302	33,364
การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา	20,330	18,295	38,625	20,654	22,725	43,379	40,220	37,023	77,243
ประกาศนียบัตรอาชีพ	10,088	11,486	21,574	13,902	15,820	29,722	17,739	20,592	38,331
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	2,585	4,811	7,396	3,055	5,955	9,010	3,762	8,088	11,850
อาชีพระยะสั้น	120,138	237,546	357,684	239,204	457,166	696,370	212,470	423,899	636,369
กลุ่มสนใจ	88,668	162,736	251,404	100,990	200,665	301,655	122,382	251,356	373,738
รวมทั้งสิ้น	1,307,912	1,424,408	2,732,320	1,110,524	1,284,647	2,395,171	1,234,550	1,407,738	2,642,288

หลักสูตร	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544			ปีงบประมาณ พ.ศ. 2545			ปีงบประมาณ พ.ศ. 2546		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ประถมศึกษา	109,847	101,830	211,677	103,300	86,324	189,624	61,793	54,545	116,338
มัธยมศึกษาตอนต้น	520,292	418,288	938,580	530,068	397,230	927,298	384,219	273,311	657,530
มัธยมศึกษาตอนปลาย	353,253	277,635	630,888	444,678	333,176	777,854	483,205	358,205	841,410
เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	17,965	18,332	36,297	33,762	41,000	74,762	94,765	100,337	195,102
การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา	51,246	47,332	98,578	47,720	47,638	95,358	73,497	69,187	142,684
ประกาศนียบัตรอาชีพ	23,827	25,725	49,552	26,327	28,987	55,314	25,034	19,580	44,614
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	3,065	6,881	9,946	4,533	7,155	11,688	5,554	6,088	11,642
อาชีพระยะสั้น	220,335	452,105	672,440	206,518	431,774	638,292	352,250	554,447	906,697
กลุ่มสนใจ	191,306	320,145	511,451	128,828	245,329	374,157	244,103	354,454	598,557
รวมทั้งสิ้น	1,491,136	1,668,273	3,159,409	1,525,734	1,618,613	3,144,347	1,724,420	1,790,154	3,514,574

หลักสูตร	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547			ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ประถมศึกษา	69,590	62,371	131,961	96,746	79,969	176,715
มัธยมศึกษาตอนต้น	339,964	216,995	556,959	364,618	242,487	607,105
มัธยมศึกษาตอนปลาย	522,286	360,523	882,809	530,762	374,679	905,441
เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	40,046	43,832	83,878	42,167	53,835	96,002
การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา	32,998	33,188	66,186	34,257	36,166	70,423
ประกาศนียบัตรอาชีพ	23,859	23,839	47,698	8,880	8,587	17,467
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	5,967	5,789	11,756	7,679	7,531	15,210
อาชีพระยะสั้น	467,522	704,616	1,172,138	467,229	815,134	1,282,363
กลุ่มสนใจ	287,453	340,976	628,429	337,325	402,343	739,668
รวมทั้งสิ้น	1,789,685	1,792,129	3,581,814	1,889,663	2,020,731	3,910,394

ที่มา : สถิติกรมการศึกษานอกโรงเรียน และสถิติสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2545, 2547, 2549

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า นักศึกษานอกโรงเรียนที่ลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรเทียบเท่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย จะมี นักศึกษาเพศชายลงทะเบียนเรียนมากกว่าเพศหญิง ในขณะที่ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ส่วนใหญ่มีนักศึกษาเพศหญิงลงทะเบียนเรียนมากกว่าเพศชาย และการศึกษาหลักสูตรอาชีพระยะสั้น นักศึกษาเพศหญิงลงทะเบียนเรียนมากกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญ

2) การเข้าร่วมโครงการเฉพาะ (โครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือ)

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้จัดโครงการเฉพาะ ที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือหลายโครงการ โครงการที่สำคัญ ๆ ที่นำไปสู่การปฏิบัติในภูมิภาคแต่ละปี เป็นโครงการที่สนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพให้แก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้มีการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติให้เกิด การรู้หนังสือที่ถาวร ป้องกันการลืมการรู้หนังสือ และฝึกให้เกิดการเห็นคุณค่าการรู้หนังสือว่าจะช่วยให้ การดำรงชีวิตของตนมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น โครงการที่เด่น ๆ คือ

- 1) โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
- 2) โครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 3) โครงการยกระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา
- 4) โครงการเติมน้ำใจใส่ห้องสมุด

- 5) โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่
- 6) โครงการเรือห้องสมุด
- 7) โครงการห้องสมุดมีชีวิต และห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
- 8) โครงการขยายแหล่งการเรียนรู้

ซึ่งรายละเอียดของโครงการเหล่านี้ได้กล่าวไว้ในตอนที่ 5 ในส่วนของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือและมุ่งให้เกิดสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือ

3.2.2 การสำรวจกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมและกลุ่มที่ยากจะเข้าถึง

มีกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม และกลุ่มเป้าหมายที่ยากจะเข้าถึง กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีทั้งชนกลุ่มน้อยและกลุ่มเป้าหมายพิเศษต่าง ๆ ได้มีการสำรวจกิจกรรมที่ต้องดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล โดยมีการจัดหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มชาวเขา/ กลุ่มผิวดองเหลือง/ มอแกน/ โรงเรียนปอเนาะ/ เด็กเร่ร่อน โดยดำเนินการในลักษณะของการส่งเสริมการรู้หนังสือ หลักสูตรทวิภาษา หลักสูตรพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยร่วมมือกับภาคีเครือข่ายร่วมเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เน้นวิธีการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

3.2.3 การสำรวจแรงจูงใจผู้เรียน

การสำรวจแรงจูงใจของผู้เรียนประกอบด้วย

1. สำรวจความต้องการและความจำเป็นในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาของครูในชุมชนองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น
2. นำสภาพปัญหาในท้องถิ่นมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาให้กับกลุ่มเป้าหมาย
3. สำรวจความต้องการและความจำเป็นในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาของบุคลากรในโรงงานอุตสาหกรรม สถานประกอบการ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรซึ่งได้ประโยชน์ร่วมกัน
4. สำรวจความต้องการในการเรียนรู้ เพื่อให้ได้วุฒิบัตรไปใช้ในการยกระดับการศึกษาที่สูงขึ้น การมีรายได้เพิ่มขึ้น ยกระดับสถานภาพ เช่น เพื่อสมัครผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และเพื่อตำแหน่งที่สูงขึ้น มีความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น

3.2.4 มาตรการในการเพิ่มจำนวนผู้เรียน ได้แก่

1. เพิ่มกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์และแนะแนวการศึกษาต่อเพื่อเพิ่มจำนวนผู้เรียน การแนะแนวการศึกษา เน้นการชี้แจงเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของการเรียนทั้งในระบบ นอกกระบบ และ อัจฉริยะ ในรูปแบบต่าง ๆ คือ

1.1 ใช้ยุทธศาสตร์ลู่ถึงที่ โดยอาศัยศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันช่วยประชาสัมพันธ์ให้คนมาเรียนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นและแม่บ้านของผู้นำท้องถิ่น

1.2 มีรูปแบบแนะแนวหลายรูปแบบ เช่น

- การส่งครู กศน. ออกไปเคาะประตูบ้านรับสมัครในพื้นที่ ไม่ได้มาตั้งรับอยู่ที่สถานศึกษา และไม่ใช่เป็นการออกไปทิ้งใบสมัครไว้ให้กับผู้เรียนเท่านั้น ครูกศน. ต้องเป็นนักแนะแนวเพื่อให้คำแนะนำในการเรียนแก่ประชาชนด้วย

- การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อวิทยุ/ สถานีวิทยุ โทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV)/ วิทยุศึกษา/ วิทยุโรงเรียน/ สถานีโทรทัศน์วังไกลกังวล/ แนะนำลัญจกร/ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

- จัดมหกรรมการศึกษา เช่น มหกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

- ให้อาจารย์แนะแนวการศึกษาในสถานศึกษาเดิม

1.3 สร้างจุดเด่นให้กับสถานศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ของกศน.)/ จัดโครงการอาชีวศึกษา สิ่งประดิษฐ์คนรุ่นใหม่ (อาชีวศึกษา)

1.4 จัดหาแหล่งทุนการศึกษาเพื่อสนับสนุนผู้เรียนที่ขาดแคลน

1.5 จัดโครงการหารายได้ระหว่างเรียน

2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบภาคีเครือข่าย โดยการสนับสนุนด้านวิชาการ สนับสนุนด้านทรัพยากรและร่วมจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

3. การเทียบโอนประสบการณ์และการเทียบระดับการศึกษา เพื่อเป็นแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายสนใจที่จะสมัครเข้าเรียน

4. การปรับวิธีเรียน เปลี่ยนวิธีสอน โดยการสร้างให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีมีความผูกพันกับสถานศึกษา

5. ความร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรม หอการค้า สถานประกอบการ โดยมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น/ องค์การบริหารส่วนตำบล/ อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน/ สมาชิกสหกรณ์/ ทหาร/ กรมราชทัณฑ์/ CP/ 7 eleven/ MK Suki/ Big C

6. สร้างผู้ประกอบการใหม่ เช่น จัดถนนสายอาชีพ/ สอนหลักสูตรระยะสั้น/ สอน 108 อาชีพ

3.2.5 กลุ่มเป้าหมายพิเศษในการจัดกิจกรรม

หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้มีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กับกลุ่มเป้าหมายพิเศษต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมที่แตกต่างหลากหลาย เช่น กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้ต้องขัง กลุ่มเป้าหมายชาวเขา ชาวเล ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็กเร่ร่อน ทหารกองประจำการ สตรีกลุ่มเสี่ยง ผู้ติดเชื้อ HIV ฯลฯ นอกจากนี้องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน อีกหลายหน่วยงานก็มีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยส่วนใหญ่จะเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส

3.2.6 เกณฑ์การวัดการมีส่วนร่วม

ในช่วงระยะเวลา 10 ปีงานการศึกษานอกโรงเรียน ได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ๆ ของสังคมทั้งภาครัฐและเอกชน เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้มีความพยายามในการรวบรวมและจัดทำข้อมูลภาคีเครือข่ายมาโดยตลอด ในช่วงแรกจะเป็นการจัดทำฐานข้อมูลในระดับสถานศึกษา โดยการใช้แบบสอบถามเพื่อให้สถานศึกษาตอบข้อมูล โดยแยกประเภทของภาคีเครือข่ายออกเป็น ภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่อมาจึงได้มีการจัดทำฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยให้สถานศึกษาส่งข้อมูลเข้ามายังหน่วยประสานส่วนกลางทุกภาคเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลกลาง และกระทรวงศึกษาธิการยังได้จัดทำตัวชี้วัดเพื่อบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีการรวบรวม MOU ของทุกสถานศึกษาด้วย สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้เรียนกับสถานศึกษา ใช้เกณฑ์การมีส่วนร่วมคือ นักศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนการสอน และการพบกลุ่มสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง โดยนักศึกษาต้องมีเวลาเข้าพบกลุ่ม 18 ครั้งต่อ 1 ภาคการศึกษา นอกจากนี้ นักศึกษายังมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งให้นักศึกษาเลือกกิจกรรมเอง เปิดโอกาสให้เลือกกิจกรรมได้หลากหลายตามความถนัดและความสนใจ โดยได้กำหนดให้ผ่านการทำกิจกรรมอย่างน้อย 100 ชม. เป็นหลักการเดียวกันทุกสถานศึกษา

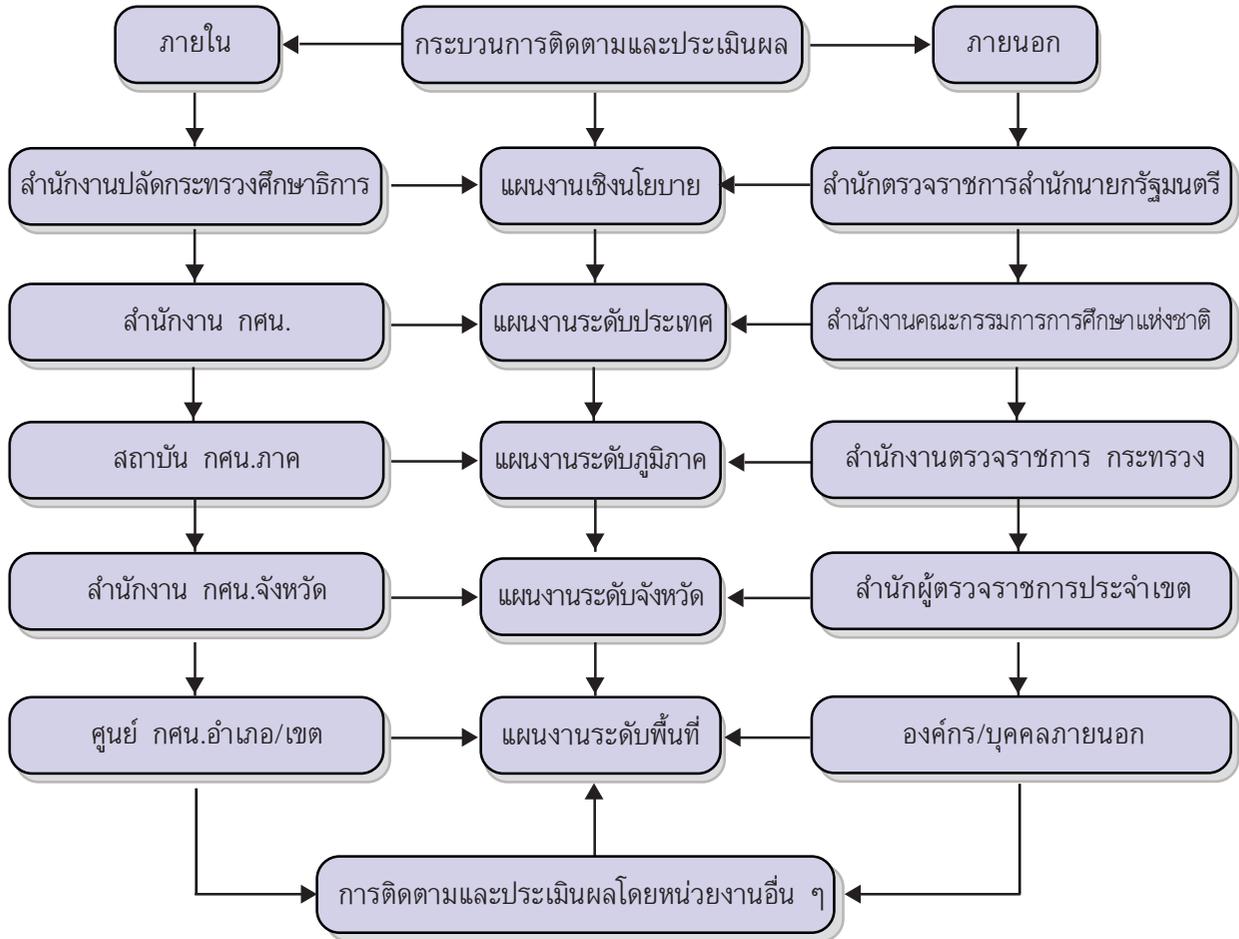
3.3 การติดตามและประเมินผลแผนงานและการประเมินผลการเรียนรู้

3.3.1 การประเมินผลการเรียนของโครงการ เนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ในประเทศไทย มีการจัดดำเนินงานโดยหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาและเรียนรู้ให้กับผู้ใหญ่เพื่อตอบสนองบทบาทและภารกิจขององค์กร ทั้งจากการติดตามและประเมินผลแผนงานและประเมินผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ แต่ละหน่วยงานก็จะมีลักษณะของวิธีการและกลไกที่หลากหลายซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. การติดตามและประเมินผลแผนงาน

ภารกิจในการติดตามและประเมินผลแผนงาน ถือเป็นกระบวนการหรือวงจรปกติของการทำงานของทุกองค์กรในการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบงานการศึกษานอกโรงเรียนถือเป็นองค์กรหลักที่มีความรับผิดชอบโดยตรงในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งในการติดตามและประเมินผลและแผนงานนั้นมีการจัดโครงสร้างการติดตามด้วย

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการติดตามและประเมินผลแผนงาน

จากแผนภูมิ จะพบว่า การติดตามและประเมินผลแผนงานเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้น จะมีการดำเนินงานในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่แผนงานที่เป็นนโยบาย ซึ่งเป็นเรื่องเร่งด่วนหรือเรื่องเร่งรัด แผนงานระดับประเทศที่มีการจัดดำเนินการในทุกพื้นที่ แผนงานระดับภูมิภาค ระดับจังหวัด และพื้นที่ที่จัดดำเนินการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยในการติดตามและประเมินผลแผนงาน จะมีการดำเนินการ โดยหน่วยงานภายในที่เป็นผู้รับผิดชอบแผนงานในแต่ละระดับและหน่วยงานต้นสังกัด รวมทั้งการติดตามและประเมินจากหน่วยงานภายในที่เกี่ยวข้องภายใต้ระบบและกลไกของการตรวจติดตามราชการ

ที่กล่าวมาเป็นโครงสร้างของการติดตามและประเมินผลแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ดำเนินการโดยกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะครอบคลุมกิจกรรมในรูปแบบของการศึกษานอกระบบที่ประกอบด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องหรือหลักสูตรระยะสั้นเพื่อการพัฒนา

อาชีพ การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาสังคม ซึ่งได้แก่ การบริการแหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดประชาชน ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา เป็นต้น กิจกรรมบริการความรู้ผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และอิเล็กทรอนิกส์

สำหรับการติดตามและประเมินผลแผนงานที่ดำเนินการโดยหน่วยงานอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในฐานะหน่วยงานที่จัดและให้บริการการศึกษา ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ในหน่วยงานอื่น มักเป็นการให้ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและภารกิจของหน่วยงานนั้นผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ และกระบวนการฝึกอบรม ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็จะมีกระบวนการและวิธีการประเมินผลที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่หน่วยงานดำเนินการและเป็นไปตามนโยบายของหน่วยงานต่าง ๆ

2. ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

การประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการแผนงานการศึกษาของผู้ใหญ่ของหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการนั้น จะมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน หรือผลสำเร็จ/ผลกระทบจากการจัดกิจกรรมที่หลากหลายตามจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรม ซึ่งในส่วนของกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนที่มีหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลที่ชัดเจนนั้นจะมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ตามเงื่อนไขที่กำหนด หากจะกล่าวตัวสัมฤทธิ์ผลในภาพรวม สรุปได้ดังนี้

2.1 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากการประเมินผลพบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับพอใช้ สามารถหางานทำได้หลังจบการศึกษา รวมทั้งมีเจตคติที่ดีต่องานการศึกษาออกโรงเรียน มีทักษะและสามารถใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสารและทำงาน มีความสนใจในการติดตามข่าวสารและการพัฒนาตนเองตลอดการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคม

2.2 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน/ผู้เข้ารับการฝึกอบรมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ พบว่าโดยภาพรวมหลักสูตรต่าง ๆ ที่จัดสามารถตอบสนองความสนใจของผู้เรียน/ผู้เข้ารับการฝึกอบรม สามารถนำความรู้และทักษะด้านอาชีพไปใช้ประโยชน์ได้จริง เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพและการสร้างรายได้สร้างอาชีพของผู้เรียนและชุมชน

2.3 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน/ผู้เข้ารับการฝึกอบรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต พบว่าผู้ร่วมกิจกรรมมีทักษะชีวิตที่ดีขึ้น รู้จักดูแลตนเอง มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมและร่วมกิจกรรมพัฒนาสังคมมากขึ้น

2.4 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน/ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน พบว่ากิจกรรมในส่วนนี้สามารถสร้างความสนใจใฝ่รู้ให้กับผู้เรียน

สำหรับกิจกรรมศึกษาผู้ใหญ่ที่มีลักษณะที่เป็นกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นการได้รับบริการข่าวสารและข้อมูลผ่านแหล่งการเรียนรู้ และสื่อในรูปแบบต่าง ๆ จะดำเนินการประเมินผลสัมฤทธิ์จากความพึงพอใจ ซึ่งพบว่าผู้รับบริการส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในกิจกรรมที่ให้บริการ

3.3.2 กลไกและเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลโครงการ

การติดตามและประเมินผลโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่มีในหลายระดับ ขึ้นอยู่กับลักษณะของโครงการหรือวัตถุประสงค์ของผู้ติดตามและประเมินผล กล่าวคือ

1) **ระดับชาติ** โครงการในแผนบริหารราชการแผ่นดินจะต้องได้รับการติดตามและประเมินผลจากผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ดังจะเห็นได้จาก โครงการยกระดับการศึกษาประชากรวัยแรงงาน ถูกบรรจุในแผนบริหารราชการแผ่นดิน (พ.ศ. 2548–2551) ดังนั้น ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งปฏิบัติงานร่วมกับผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ติดตามประเมินผลโดยมีเครื่องมือติดตามและประเมินผลที่หลากหลาย

2) **ระดับกระทรวง** การติดตามและประเมินผลโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในระดับกระทรวงได้ดำเนินการในหลายลักษณะ คือ

ก. การติดตามและประเมินผลโดยผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีบทบาทโดยตรงในการตรวจ ติดตามผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีสำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการทุกแห่งเป็นเครือข่ายดำเนินการ ซึ่งนอกจากโครงการยกระดับการศึกษาประชากรวัยแรงงานที่ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการจะต้องดำเนินการร่วมกับผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีแล้ว จะต้องตรวจ ติดตามและประเมินผลโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่อื่น ๆ ที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยดำเนินการ โดยเฉพาะโครงการที่เป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ อาทิ โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการประเมินเทียบระดับการศึกษา โครงการพัฒนาห้องสมุดประชาชนมีชีวิต

ข. การติดตามและประเมินผลโดยหน่วยงานภายนอกที่เป็นองค์กรกลาง อาทิ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาข้าราชการพลเรือน (กพร.) สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติราชการตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ ประจำปีงบประมาณ แม้ว่าจะมิได้ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่โดยตรง แต่ก็ได้ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ตามตัวชี้วัดที่เป็นปัจจัย/ องค์ประกอบของโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ ดังจะเห็นได้จากตัวชี้วัดโครงการยกระดับการศึกษาประชากรวัยแรงงาน เช่น จำนวนผู้รับบริการการศึกษานอกระบบที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป จำนวนกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มชาติพันธุ์ (ประชาชนบนพื้นที่สูง) ที่ได้รับการส่งเสริมการรู้หนังสือ ร้อยละของผู้ลงทะเบียนเรียนต่อเนื่องจากภาคเรียนที่ 1 ของในแต่ละระดับการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกระบบ

นอกจากนี้ ยังมีการติดตามและประเมินผลจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการกำหนดนโยบายและแผน รวมถึงการประเมินผลการจัดการศึกษาระดับชาติ ซึ่งได้ติดตามและประเมิน การดำเนินงานโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย ดังจะเห็นได้จากการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โอกาสทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการติดตาม และประเมินผลนั้นแต่ละหน่วยงานเป็นผู้กำหนดเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลเอง

3) ระดับหน่วยงาน โดยทั่วไปแล้วหน่วยงานต่าง ๆ จะมีกระบวนการติดตามและประเมินผลโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบดำเนินการ โดยอาจจะมีการติดตามและประเมินผลในกระบวนการดำเนินงานโครงการ หรืออาจกำหนดเป็นโครงการติดตามและประเมินผลเป็นโครงการเฉพาะ ดังจะเห็นได้จากโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ทุกโครงการของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้กำหนดให้มีการติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการดำเนินงานของแต่ละโครงการ นอกจากนี้ ยังกำหนดให้มีโครงการประเมินผลบางโครงการเป็นการเฉพาะ เช่น การประเมินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง การประเมินโครงการพัฒนาห้องสมุดประชาชนมีชีวิต ฯลฯ ทั้งนี้ ในการดำเนินการติดตามและประเมินผลนั้น อาจมอบหมายให้หน่วยงานในระดับภาคและจังหวัด ได้แก่ สถาบัน กศน.ภาค และสำนักงาน กศน. จังหวัด ร่วมดำเนินการ

4) ระดับปฏิบัติการ ในการดำเนินงานโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ของหน่วยงานด้านปฏิบัติการ ทั้งสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และภาคีเครือข่าย จะมีการติดตามและประเมินผลอยู่ในกระบวนการของการดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดให้มีการตรวจสอบทบทวนคุณภาพ (Audit Quality) เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา (Quality Assurance) ซึ่งจะทำให้สถานศึกษาสามารถนำข้อมูลจากการตรวจสอบทบทวน ไปปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด รวมถึงสถานศึกษาจะต้องจัดทำรายงานการประเมินตนเอง (Self Assessment Report) ที่จะทำให้ทราบว่า ผลการดำเนินงานโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ของสถานศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานอย่างไร และมีทิศทางการพัฒนาในอนาคตเช่นไร นอกจากนี้สถานศึกษาต้องดำเนินการประกันคุณภาพแล้ว สถานศึกษาจะต้องได้รับการประเมินคุณภาพภายนอก จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ซึ่งจะมีกระบวนการ กลไกและเครื่องมือการติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพ และหลากหลายตามหลักการของกิจกรรมการเรียนรู้ที่แต่ละสถานศึกษาดำเนินการ

ส่วนภาคีเครือข่ายที่ร่วมจัด และดำเนินงานโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ นั้น จะมีการติดตามและประเมินผลด้วยตนเอง เช่น การประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าประจำเดือน ฯลฯ

และการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในการนิเทศตรวจเยี่ยมและติดตามผลการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดร่วมกัน

นอกจากนี้ โครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในลักษณะโครงการที่มีการวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อาทิ การศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมทั้งประกาศนียบัตรวิชาชีพ จะมีกระบวนการและเครื่องมือการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาแต่ละระดับ

3.3.3 ผลที่ได้รับจากการติดตาม และประเมินผลโครงการ

มีการนำผลที่ได้รับจากการติดตามและประเมินผลโครงการไปใช้ประโยชน์ทั้งด้านกระบวนการทางกฎหมาย การจัดทำนโยบาย และการพัฒนาโครงการ โดยมีสาระสังเขปดังนี้

1) กระบวนการทางกฎหมาย

(1) กฎหมายเพื่อการดำเนินงาน โดยการแก้ไขกำหนด หลักเกณฑ์และระเบียบการปฏิบัติราชการให้สอดคล้องและสามารถสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ระเบียบและหลักเกณฑ์การทำงาน ระเบียบและหลักเกณฑ์การวัดและประเมินผล เป็นต้น

(2) กฎหมายเชิงนโยบาย โดยการพัฒนากฎหมายที่สามารถนำไปสู่การผลักดัน และสนับสนุนกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ผู้ใหญ่ในเชิงนโยบาย เช่น มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ (โครงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในพื้นที่สูง โครงการจัดการศึกษาสำหรับทหารกองประจำการ โครงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โครงการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โครงการศูนย์ผลิตรายการและวีดีโอเทปรังสิต ฯลฯ) มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (พ.ศ.2546) พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

2) การจัดทำนโยบาย

ผลจากการติดตามและประเมินผลได้มีการนำข้อมูลมาพัฒนานโยบายและประสานการดำเนินงานในเชิงยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ และสถานการณ์ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการพัฒนานโยบายที่สำคัญ ๆ หลายนโยบายด้วยกัน เช่น

- (1) นโยบายการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
- (2) นโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยระบบคูปองการศึกษา
- (3) นโยบายการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้
- (4) นโยบายการกระจายอำนาจเพื่อความคล่องตัวในการจัดการศึกษา
- (5) นโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับคนพิการ

ฯลฯ

3) การพัฒนาโครงการ

ผลจากการติดตามและประเมินผล ได้มีการนำข้อมูลมาพัฒนาโครงการให้มีความเหมาะสมต่อการดำเนินงานและกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น สำหรับตัวอย่างโครงการที่ได้มีการพัฒนาช่วง 10 ปี เช่น

- (1) โครงการยกระดับการศึกษาสำหรับประชากรวัยแรงงาน
- (2) โครงการพัฒนาเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียน
- (3) โครงการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตชีวาหรือห้องสมุดมิติใหม่
- (4) โครงการประกันคุณภาพการศึกษานอกโรงเรียน
- (5) โครงการประเมินเพื่อเทียบระดับ

ฯลฯ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาข้อมูลจากการติดตามและประเมินผลได้นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทางกฎหมาย การจัดทำนโยบายและการพัฒนาโครงการที่นำไปสู่การเทียบโอนการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้แก่ผู้ใหญ่ในแง่ของโอกาสในการเข้าถึงและคุณภาพของการบริการ

3.3.4 ความสอดคล้องของเกณฑ์การประเมิน

โครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่มีอย่างหลากหลาย ซึ่งการติดตามและประเมินผลจะใช้เครื่องมือ กระบวนการและเกณฑ์ที่หลากหลายตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ และหลักสูตรนั้น ๆ อีกทั้งจำเป็นต้องมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนอีกด้วย

ในการกำหนดเกณฑ์การประเมินโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ นอกจากจะเป็นไปตามหลักเกณฑ์และมาตรฐานของการวัดและประเมินผลแล้ว จะต้องสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน / ผู้รับบริการ ที่เป็นผู้ใหญ่อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการวัดและประเมินผลการเรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดให้มีการประเมินผลทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และปลายภาคเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน/ผู้รับบริการ โดยกำหนดสัดส่วนการวัดและประเมินผลระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียนเป็น 60 ต่อ 40 ทั้งนี้ ผู้เรียนต้องเข้าสอบปลายภาคเรียน และได้คะแนนสอบปลายภาคไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็มปลายภาคเรียน อีกทั้งรวมคะแนนระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียนแล้วต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 จึงถือว่าผ่านการเรียนหมวดวิชานั้น ๆ เมื่อพิจารณาเกณฑ์การวัดและประเมินผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เกณฑ์การวัดและประเมินผลการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบดังกล่าว สอดคล้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่ให้ความสำคัญต่อพัฒนาการของการเรียนรู้ โดยจะเห็นได้จากสัดส่วนการวัดและประเมินผลระหว่างภาคเรียน กำหนดเป็นร้อยละ 60 ในเกณฑ์การวัดและประเมินผลปลายภาคเรียน

ได้กำหนดให้ต้องสอบได้ร้อยละ 50 ของคะแนนปลายภาคเรียน ซึ่งเป็นการคำนึงถึงคุณภาพของการเรียนรู้ในแต่ละหมวดวิชา

นอกจากนี้ การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและการประเมินคุณภาพภายนอกได้กำหนดเกณฑ์การประเมินคุณภาพที่สอดคล้องกัน และถือว่าเป็นไปตามมาตรฐานสากล โดยกำหนดเกณฑ์การประเมินจากคะแนนที่ได้จากเครื่องมือการวัดและประเมินผลในแต่ละตัวชี้วัด ดังนี้

คะแนน 90 – 100	= ดีมาก
คะแนน 75 – 89	= ดี
คะแนน 50 – 74	= พอใช้
คะแนน 0 – 49	= ต้องปรับปรุง

จึงเห็นได้ว่า เกณฑ์การประเมินสำหรับโครงการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ในแต่ละโครงการมีความสอดคล้องกับลักษณะ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของแต่ละโครงการ

3.4 สถานภาพและการฝึกอบรมครูและบุคลากรการศึกษาผู้ใหญ่

ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้ประสบผลสำเร็จนั้น ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สำหรับผู้รับผิดชอบงานการศึกษาผู้ใหญ่ทุกระดับ ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารสถานศึกษา เจ้าหน้าที่ หรือ ครูระดับปฏิบัติการ และเครือข่ายพันธมิตร เพื่อให้เกิดความตระหนักและเข้าใจต่อกิจกรรมต่าง ๆ ไปในทิศทางเดียวกัน ตั้งแต่ปี 2542 ที่มีการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย ประกอบกับการพัฒนาระบบการให้บริการภาครัฐแก่ประชาชน ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะภาครัฐได้มีการปรับแนวทางให้สอดคล้องกับแนวคิดต่าง ๆ เช่น หลักธรรมาภิบาล การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพของงาน การเน้นวิธีทำงานแบบมืออาชีพ ดังนั้น ในส่วนของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษานอกระบบจำเป็นจะต้องมีการวางกรอบการพัฒนา อันประกอบด้วย หลักสูตร สำคัญ เนื้อหากระบวนการ และผู้รับผิดชอบ ดังนี้

3.4.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์

ทำงานฉับไว หัวใจคือประชาชน เป็นคนเชี่ยวชาญงานคน.

Knowledge Worker, People-Centred, NFE Person

ไว้ดังนี้

โดยมีการกำหนดคุณสมบัติของครูและบุคลากรทางการศึกษานอกระบบ เมื่อผ่านการพัฒนาแล้ว

สภาพปัจจุบัน

1. เป็นผู้มีความกระตือรือร้นและความสามารถในการปฏิบัติงานสอดคล้องกับการพัฒนาใน
2. เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และศักยภาพในการจัดการศึกษานอกระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. เป็นผู้มีความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุน การปฏิบัติงานของหน่วยงานและเครือข่าย
4. เป็นผู้มีความวิริยะ ค่านิยมที่ดีต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ เป็นที่ศรัทธาของประชาชน

การอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษานอกระบบมีการวางกรอบเนื้อหาออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และการปฏิบัติงานยุคใหม่ ประกอบด้วย

- การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ค่านิยม ในการปฏิบัติงาน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง
- การพัฒนาปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ และความคิดเชิงกลยุทธ์
- การพัฒนาตนเองสู่ความสำเร็จในการทำงาน
- สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการทำงานสมัยใหม่
- ยุทธศาสตร์การทำงานแบบมีเจ้าภาพ ภาคิ และพันธมิตร

ด้านที่ 2 ความรู้พื้นฐานในการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบ ประกอบด้วย

- อุดมการณ์และเจตคติการศึกษานอกระบบ
- ปรัชญา แนวคิด หลักการ การศึกษาตลอดชีวิต
- นโยบายการบริหารงานการศึกษานอกระบบ
- ความรู้พื้นฐานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- การออกแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบ
- การวัดและประเมินผลการจัดการศึกษานอกระบบ
- การพัฒนาสื่อเพื่อจัดกิจกรรมและสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์
- การจัดเวทียาชาวบ้านและการจัดทำแผนชุมชน
- การประสานงานและสร้างเครือข่ายการศึกษานอกระบบ
- แผนงานโครงการ
- การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษานอกระบบ
- การประกันคุณภาพการศึกษานอกระบบ

ด้านที่ 3 สมรรถนะในการส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

- การวิจัยและสถิติเบื้องต้น
- คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต
- เทคนิคการบริหารเวลา
- การประสานงานสู่ความสำเร็จ
- กลยุทธ์การนำเสนองาน
- ศิลปะการพูดและการพัฒนาบุคลิกภาพ
- งานสารบรรณและธุรการ
- การบริการสู่ความเป็นเลิศ

ด้านที่ 4 ความรู้เกี่ยวกับกฎ ระเบียบ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- กฎ ระเบียบ วินัย การปฏิบัติงาน
- ประเด็นอื่น ๆ ที่ควรทราบ

โดยมีมาตรฐานการอบรมอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

ภาครัฐ

1. อบรมบุคลากรทุกระดับก่อนการเข้าปฏิบัติหน้าที่
2. อบรมเพื่อเพิ่มความรู้ที่จำเป็นและสำคัญอันเป็นการเพิ่มสมรรถนะระหว่างปฏิบัติงานจากหน่วยงานส่วนกลาง ปีละ 1 ครั้ง
3. หน่วยงานระดับจังหวัดอบรมด้านการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และเสริมประสิทธิภาพที่จำเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง
4. หน่วยงานระดับอำเภอ มีการสอนงานและนำเสนองานเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา สัปดาห์ละ 1 ครั้ง
5. มีการอบรมเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะสำหรับวิทยาการใหม่ โดยหน่วยงานระดับภาค (ตามความจำเป็นและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง)
6. มีการให้ความรู้โดยสื่อทางไกล (E'IV) ตามความจำเป็นและสภาพการเปลี่ยนแปลง
7. ส่งบุคลากรเข้าอบรมตามความจำเป็นของหน่วยงานกับองค์กรต่าง ๆ ที่จัดการฝึกอบรม เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันทางวิชาการ ภาครัฐและเอกชน

ภาคเอกชน / องค์กรพัฒนาเอกชน

1. มีการจัดสัมมนาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในการร่วมจัดการศึกษานอกระบบ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

2. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำเอกสาร สื่อ คู่มือ การดำเนินงานร่วมกัน (ตามความจำเป็น)

3.4.2 การศึกษาผู้ใหญ่เป็นวิชาชีพเฉพาะ

ประเทศไทยถือว่าการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบเป็นวิชาชีพเฉพาะ โดยมีการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา โดยเปิดสอนในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ภายใต้ชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาต่อเนื่อง ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

ที่	สถาบันอุดมศึกษา	ระดับปริญญา			หมายเหตุ
		ตรี	โท	เอก	
1	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	✓	✓	✓	
2	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	-	✓	-	
3	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)	✓	✓	✓	
4	มหาวิทยาลัยศิลปากร	✓	✓	✓	
5	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	✓	✓	-	
6	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	-	✓	-	
7	มหาวิทยาลัยมหิดล	-	✓	-	
8	มหาวิทยาลัยนเรศวร	-	✓	-	
9	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	✓	✓	-	
10	มหาวิทยาลัยราชภัฏ ต่าง ๆ	✓	✓	-	

3.4.3 สัดส่วนของครูและบุคลากรทางการศึกษาผู้ใหญ่

สัดส่วนของครูและบุคลากรทางการศึกษาผู้ใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับครูทั้งหมดของประเทศ คิดเป็น 24.33 % ของครูทั่วประเทศ¹

3.4.4 สถานภาพการจ้างงานและค่าตอบแทน

การทำงานของบุคลากรทางการศึกษาผู้ใหญ่ หน่วยงานภาครัฐ มีสถานภาพ และค่าตอบแทน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

¹ฐานการคิด

1. ครูทั่วประเทศ จำนวน 816,474 คน (สารสนเทศ ศธ.2550, 2550 : หน้า 168)
2. บุคลากรสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 17,534 คน (สถิติสำนักบริหารงานกศน. ปีงบประมาณ.2549, 2549 : 5, 55)
3. พันธมิตรสถานศึกษา กศน. จำนวน 181,078 หน่วย (บทสรุปสำหรับผู้บริหารการวิจัยเรื่องการศึกษา ความครอบคลุมและคุณภาพในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตระดับหมู่บ้านของสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน และพันธมิตร, 2550 : 18-19)

ตารางที่ 11 แสดงสถานภาพการจ้างงานและค่าตอบแทนของบุคลากรการศึกษาผู้ใหญ่

ที่	ประเภทครู/ บุคลากร ทางการศึกษา	ลักษณะ	ค่า ตอบแทน (บาท)	สวัสดิการ (เบิกค่า รักษา พยาบาล)	สวัสดิการ พิเศษ (เบิกค่า เช่าบ้านได้)	การเลื่อน วิทยฐานะ
	องค์กรภาครัฐ					
1	ข้าราชการ	มีสถานภาพเป็นพนักงานประจำ มีเงินเดือน และ เลื่อนขั้นเงินเดือนตามอัตราที่วางไว้ เกษียณเมื่อ อายุ 60 ปี	6,000- 64,340	✓	✓	✓
2	ลูกจ้างประจำ	มีสถานภาพเหมือนข้าราชการทุกประการ ยกเว้น ไม่มีความก้าวหน้าทางด้านการเลื่อนวิทยฐานะ และการได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์	4,630- 15,260	✓	✓	-
3	พนักงานประจำ/ พนักงานราชการ	มีสถานภาพเป็นลูกจ้างชั่วคราวที่มีความมั่นคง มากกว่าลูกจ้างชั่วคราว โดยมีการเลื่อนขั้นเงินเดือน แต่ต้องมีการประเมินทุก 5 ปี เพื่อต่อสัญญา	6,000- 7,940	✓	-	-
4	ลูกจ้างเหมา บุคคลภายนอก ปฏิบัติราชการ*	มีสถานภาพเป็นลูกจ้างชั่วคราวรายเดือน ไม่มี สวัสดิการใด ๆ	6,000- 7,940	-	-	-
	องค์กรพัฒนา เอกชน/เอกชน					
1	พนักงานประจำ	เป็นพนักงานประจำ มีเงินเดือน เลื่อนขั้นตาม อัตราที่วางไว้ และเกษียณเมื่ออายุ 60 ปี	9,000- 80,000	✓	ขึ้นอยู่กับแต่ละ องค์กร	ขึ้นอยู่กับแต่ละ องค์กร
2	พนักงานชั่วคราว	เป็นพนักงานชั่วคราว มีค่าตอบแทนรายเดือน อาจต่อสัญญาเป็นรายโครงการหรือรายปี	ขึ้นอยู่กับแต่ละ องค์กร	ขึ้นอยู่กับแต่ละ องค์กร	ขึ้นอยู่กับแต่ละ องค์กร	ขึ้นอยู่กับแต่ละ องค์กร

หมายเหตุ : ในการจ้างงานและค่าตอบแทนดังกล่าวของลูกจ้างชั่วคราว ทำให้ไม่มีความมั่นคงในชีวิตมากนัก
ส่งผลให้มีบุคลากรจำนวนหนึ่งทำงานได้ไม่นานต้องลาออกไป เพื่อทำงานในตำแหน่งงานอื่นที่มีความมั่นคงกว่า

บทสรุป

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าคุณภาพการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องนับตั้งแต่การมีองค์กรที่เอื้อต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและประสานงาน โครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ มีสาระการเรียนรู้และนวัตกรรมที่น่าสนใจ มีการดำเนินการภายใต้หลักการมีส่วนร่วมทั้งจากผู้เรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชน มีระบบการติดตามและประเมินผลที่สามารถบ่งชี้ถึงผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน รวมถึงสารสนเทศที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนานโยบาย แนวคิด และโครงการที่เอื้อต่อการพัฒนา การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม

ตอนที่ 4

การวิจัย นวัตกรรม และแนวทางการปฏิบัติงานที่ดี

การจัดการศึกษาของไทย มีความมุ่งหวังที่จะให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง (Coverage) มีความเสมอภาค (Equality) เป็นธรรม (Equity) และมีคุณภาพ (Quality) ภายใต้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency)

ในทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ดำเนินงานการวิจัย พัฒนา และแสวงหานวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลที่ได้ไปพัฒนาการบริหารและการจัดการการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม

การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา การเรียนรู้ผู้ใหญ่ มีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ การแสวงหาระบบ รูปแบบ และแนวทางในการสร้างและขยายโอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ประการที่สอง คือ การแสวงหาระบบ รูปแบบ และแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของประชาชน

4.1 การศึกษาวิจัยเรื่องการเรียนรู้ผู้ใหญ่

ประเทศไทยได้มีการศึกษาวิจัยและพัฒนาในหลากหลายเนื้อหา กิจกรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประชาชนของประเทศให้สามารถเข้าสู่แหล่งเรียนรู้และรับบริการการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของประชาชนได้อย่างทันท่วงทีและต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ซึ่งวิธีการศึกษาวิจัยให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วม ทั้งระดับพื้นที่ ชุมชน และระดับสังคม โดยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในด้านต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในด้านต่าง ๆ ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง โดยมีโครงการวิจัยเด่น ๆ คือ

4.1.1 โครงการวิจัยและพัฒนาสื่อเพื่อการรู้หนังสือสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโครงการนำร่องที่กระทรวงศึกษาธิการได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์การ

UNESCO ให้ดำเนินโครงการโดยใช้หลักการจัดการรู้หนังสือแบบทวิภาษา (Bilingual education) เพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางภาษาไทย วัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมของชนเผ่าอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและสันติ

1) วัตถุประสงค์

- 1.1 ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการเรียนรู้ของชาวกะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่เป้าหมาย
- 1.2 พัฒนารอบหลักสูตรและเนื้อหาเพื่อผลิตสื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบทวิภาษา
- 1.3 ผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือแบบทวิภาษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 1.4 ทดสอบ/ผลิต และเผยแพร่ สื่อเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือแบบทวิภาษา

2) ข้อค้นพบที่สำคัญ

จากการศึกษาดังกล่าว ปรากฏว่า ได้รูปแบบนวัตกรรมการศึกษาออกโรงเรียนด้านการจัดการศึกษาแบบสองภาษา ซึ่งเป็นงานที่ยากต้องใช้เวลา และความพยายามการเรียนรู้ด้วยกัน โดยการลงมือปฏิบัติ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย หน่วยงานระดับปฏิบัติ หน่วยงานระดับนโยบาย และองค์ความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา หรือพหุภาษา ส่งเสริมและสร้างศักยภาพ ความเชื่อมั่น และการทำงานร่วมกันของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และองค์กรอื่น ๆ นวัตกรรมที่ได้เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่สร้างโอกาสให้ผู้เรียนสร้างความเข้มแข็งในการเรียนรู้ภาษาไทยและวัฒนธรรมของชนเผ่า โดยใช้ภาษาแม่เป็นสะพานที่เข้มแข็งไปสู่ภาษาประจำชาติอื่น ๆ

3) การนำผลการวิจัยไปใช้

ได้นำผลการพัฒนาตัวอักษรภาษากะเหรี่ยงโปว์ (โดยใช้ตัวอักษรภาษาไทย เพราะจากการสำรวจพบว่าภาษากะเหรี่ยงโปว์ไม่มีภาษาเขียน) และได้ปรับปรุงระบบเขียนภาษากะเหรี่ยงโปว์เพื่อให้อ่านง่าย และไม่ผิดหลักภาษาไทย และผู้เรียนไม่สับสนเวลาเรียนภาษา มีการเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยและภาษากะเหรี่ยงโปว์เพื่อนำหลักการนี้ไปใช้ในการสอนภาษาไทยให้กับกลุ่มผู้เรียนกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ต่อไป นอกจากนั้นยังนำหลักการนี้ไปจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านแบบทวิภาษา เพื่อจัดการเรียนการสอนตามอัธยาศัยสำหรับผู้ใหญ่อีกด้วย

4.1.2 การวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาเทียบเท่าเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย (Equivalency Programme for Promotion of Lifelong Learning in Thailand) เป็นโครงการที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์การ UNESCO

1) วัตถุประสงค์

1.1 ศึกษาอัตราการสำเร็จการศึกษาของการศึกษาเทียบเท่า ระหว่างปีการศึกษา 2546-2548

1.2 ศึกษาอัตราการศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาในระบบของนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาเทียบเท่า ปีการศึกษา 2546-2548

1.3 ศึกษาผลกระทบของการจัดการศึกษาเทียบเท่าที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

1.4 จัดทำข้อเสนอแนะและปัจจัยที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพของการจัดการศึกษาเทียบเท่าในปัจจุบัน

2) ข้อค้นพบที่สำคัญ

2.1 อัตราการสำเร็จการศึกษานอกโรงเรียนรวมทุกระดับในประเทศ ในระยะเวลา 4 ภาคเรียน มีเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (34.07%) ที่สูงกว่าเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา (33%)

2.2 อัตราการศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาในระบบระหว่างปีการศึกษา 2548-2549 ต่ำกว่าเกณฑ์การศึกษาต่อ (25%)

2.3 การศึกษาเทียบเท่ามีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในระดับสูงทั้งในระดับชุมชนและระดับบุคคล

2.4 ข้อเสนอแนะประกอบด้วย การปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพของหลักสูตร การพัฒนาคุณภาพครู การปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริหาร และมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ให้มีการทำ SWOT Analysis และมีการทบทวน ปรัชญา วิสัยทัศน์ และนโยบาย เพื่อนำไปสู่การปรับโครงสร้างองค์กร

3) การนำผลการวิจัยไปใช้

ได้มีการนำผลการวิจัยฉบับนี้ ไปใช้ปรับปรุงยุทธศาสตร์การดำเนินงานและแผนปฏิบัติการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งเป็นข้อมูลประกอบในการพิจารณาปรับโครงสร้างองค์กร เพื่อนำเสนอในกฎหมายใหม่ขององค์กร

4.1.3 การวิจัยเรื่องการศึกษาประสิทธิผลการจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (The Study of the Efficiency of Education Management for Non-Formal Basic Education B.E.2544)

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยที่ศึกษาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพประกอบกัน โดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้มอบหมายให้สถาบันส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลางเป็นผู้ดำเนินการ ในรูปคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้น

1) วัตถุประสงค์

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานการจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่เริ่มนำมาใช้กับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนที่ขึ้นทะเบียนเรียนเป็นนักศึกษา ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1/2546 ถึงภาคเรียนที่ 1/2549 รวมเป็นนักศึกษาที่ขึ้นทะเบียนเรียน จำนวน 5 รุ่น

2) ข้อค้นพบที่สำคัญ

พบว่าการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสามารถเติมเต็มโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนที่พลาดโอกาสและขาดโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี เพราะมีรูปแบบที่ยืดหยุ่น สถานที่จัดการเรียนการสอนตั้งอยู่ในชุมชน ที่สำคัญคือ สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และมีส่วนเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง แต่อัตราผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรยังอยู่ในอัตราที่ต่ำ เพราะความไม่ตั้งใจจริงของนักศึกษา และข้อจำกัดส่วนบุคคล เช่น ภาวะในครอบครัว อายุมาก ไม่ได้เข้ารับการศึกษามานาน จนปรับตัวไม่ได้ สาเหตุเหล่านี้ทำให้นักศึกษาไม่สามารถมาพบกลุ่ม เรียนไม่ทันเพื่อน ขาดสอบ และสอบไม่ผ่าน เนื้อหาหลักสูตรบางวิชา เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักศึกษาผู้ใหญ่วัยกลางคน ที่ประกอบอาชีพในบางอาชีพ เช่น เกษตรกรรม รวมถึงเกณฑ์การสอบปลายภาคที่ตั้งไว้สูงถึง 50% ทำให้นักศึกษาสอบไม่ผ่าน

3) การนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อค้นพบรวมทั้งข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายที่ได้จากงานวิจัย เป็นสารสนเทศที่สำคัญ ซึ่งสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ในประเทศไทยได้นำเป็นข้อมูลในการปรับปรุงทิศทางการดำเนินงานทั้งในด้านกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการและการวัดและประเมินผล ตลอดจนทั้งการวิจัยและพัฒนาของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายยิ่งขึ้น

4.2 นวัตกรรมและตัวอย่างของแนวทางการปฏิบัติที่ดี

กว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้พัฒนาการศึกษา อันหมายรวมถึงการศึกษาผู้ใหญ่ (ALE) ทั้งในด้านการเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาและการปรับปรุงคุณภาพการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงต้นทศวรรษ ประเทศไทยได้ประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายประการ ประกอบกับในปี 2540 ได้มีการตรารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ที่กำหนดให้ประชาชนไทยมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย อีกทั้งการจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน และต้องจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ

การมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมที่กล่าวมาได้กลายเป็นพื้นฐานและแรงผลักดันที่สำคัญของการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย ที่มีการกระจายอำนาจทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการบริหารและการจัดการศึกษา การจัดการทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การพัฒนาครู และการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ในส่วนที่เป็นนวัตกรรมและแนวการปฏิบัติที่ดีที่เป็นการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ มีตัวอย่างดังนี้

1. การจัดทำกฎหมายด้านการศึกษา
2. การประเมินเทียบระดับการศึกษา
3. คุ้มครองส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. การขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่
5. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา
7. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และช่องทางการเรียนรู้

ดังมีรายละเอียดคือ

4.2.1 การจัดทำกฎหมายด้านการศึกษา

1) กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

ในปี 2542 ประเทศไทยได้ตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก และต่อมาในปี 2545 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นกฎหมายพื้นฐานสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาไทย ที่กำหนดครอบคลุมทั้ง ลิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ระบบการศึกษา แนวการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษาทั้งของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

กฎหมายดังกล่าวกำหนดสาระสำคัญเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับคนไทยทุกคน ซึ่งหมายรวมถึงการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ อาทิ

- การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

- การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
- การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้โดยทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย
- การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
- การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก

2) กฎหมายว่าด้วยการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ในปี 2551 ได้มีการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีเหตุผลที่สำคัญคือ กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้การศึกษายึดหลักการศึกษาตลอดชีวิต โดยการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ดังนั้น เพื่อให้หลักการดังกล่าวสามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบและเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง เพื่อให้บุคคลมีโอกาสเรียนรู้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อันจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาและการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและโอกาสของประชาชนในการที่จะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเป็นธรรมหรือความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เพื่อความมีเอกภาพ ความคล่องตัว และความมีประสิทธิผลในการบริหารและการจัดการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้

กฎหมายดังกล่าวนี้ กำหนดกรอบและแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีสาระสำคัญ อาทิ

- ให้บุคคลซึ่งได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วหรือไม่ก็ตาม มีสิทธิได้รับการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแล้วแต่กรณี

- การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบให้ยึดหลัก 1) ความเสมอภาคในการเข้าถึงและการได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน 2) การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้
- การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษิตตามอัธยาศัย ให้ยึดหลัก 1) การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย 2) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อการศึกษา 3) การจัดการหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน
- ให้มีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหน่วยงานกลางในการจัดทำข้อเสนอ นโยบาย และดำเนินการในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ รวมถึงติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน
- ให้สถานศึกษาทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยอาจจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นหน่วยจัดกิจกรรมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้

ผลจากการออกกฎหมายว่าด้วยการศึกษาทั้งสองฉบับมีส่วนสำคัญในการเพิ่มโอกาสและคุณภาพการศึกษาของคนไทย ตลอดจนการปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารและการจัดการการศึกษารวมทั้ง การเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ (ALE)

จากรายงานการประเมินโอกาสและคุณภาพการศึกษาของคนไทย โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้กำหนดให้จำนวนปีโดยเฉลี่ยที่ประชาชนทั้งหมดได้รับการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ในด้านโอกาสการได้รับการศึกษาของประชาชนในภาพรวม โดยศึกษาในสองกลุ่มอายุคือ กลุ่มผู้ใหญ่ทั้งหมด (15 ปีขึ้นไป) กับกลุ่มประชากรวัยแรงงาน (15-59 ปี) ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงจำนวนปีทางการศึกษาที่ประชาชนได้รับในภาพรวม ระหว่างปี 2545-2549

กลุ่มอายุ	จำนวนปีที่ได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ย					
	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547	ปี 2548	ปี 2549	เฉลี่ยต่อปี
15 ปีขึ้นไป	7.41	7.50	7.60	7.78	7.85	-
จำนวนปีเฉลี่ยที่เพิ่ม	-	0.09	0.10	0.18	0.07	0.11
15 - 59 ปี	8.10	8.23	8.35	8.55	8.65	-
จำนวนปีเฉลี่ยที่เพิ่ม	-	0.13	0.12	0.20	0.10	0.14

4.2.2 การประเมินเทียบระดับการศึกษา

การประเมินเทียบระดับการศึกษา เป็นการประเมินมวลประสบการณ์และความรู้ที่เป็นองค์รวมของบุคคลตามคุณลักษณะที่สำคัญในด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม เพื่อรับรองความรู้ความสามารถนั้น ๆ ให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้เท่ากับระดับการศึกษาของการศึกษาระดับพื้นฐาน ทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แล้วแต่กรณี ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดว่า การจัดการศึกษามีสามรูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่สะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนนอกระบบ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์การทำงาน

ขอขยายการประเมินเทียบระดับการศึกษา มีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านความรู้พื้นฐาน ด้านพัฒนาอาชีพ ด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต และด้านพัฒนาสังคมและชุมชน

- **ด้านความรู้พื้นฐาน** จะประเมินความรู้ทางวิชาการที่จำเป็นสำหรับยุคปัจจุบัน คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ
- **ด้านพัฒนาอาชีพ** จะประเมินความรู้ความสามารถ และทักษะด้านการงานอาชีพ ความสามารถในการแก้ปัญหาและการบริหารจัดการการงานอาชีพ ทักษะคอมพิวเตอร์ รวมทั้งการมีคุณธรรมจริยธรรมในการงานอาชีพ

- ด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต จะประเมินความเข้าใจในคุณค่าของชีวิตครอบครัว ทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และทักษะในการเสริมสร้างสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ ตลอดจนยึดหลักธรรมตามศาสนาที่ตนนับถือ
- ด้านพัฒนาสังคมและชุมชน จะประเมินความรู้ความสามารถในการนำศักยภาพของตนเองมาใช้ในการดำเนินชีวิต การสร้างครอบครัวให้อบอุ่น เข้มแข็ง มั่นคง และการมีส่วนร่วมส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม

คุณสมบัติของผู้สมัครเข้ารับการประเมิน ต้องมีสัญชาติไทยหรือเป็นบุคคลที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย มีพื้นความรู้ในระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าระดับที่ประสงค์จะขอเทียบระดับการศึกษาหนึ่งระดับ ยกเว้นการขอเทียบระดับประถมศึกษา เป็นผู้พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ มีการประกอบอาชีพ หรือมีประสบการณ์การประกอบอาชีพ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ประจำในเขตบริการของหน่วยเทียบระดับ และไม่เป็นนักเรียนหรือนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบหรือการศึกษานอกระบบในหลักสูตรที่กำหนดให้มีระดับการศึกษาเช่นเดียวกับระดับที่จะขอประเมิน

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน ประกอบด้วย แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ การจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน และการประเมินการปฏิบัติจริง ขั้นตอนในการประเมินเทียบระดับนั้น เริ่มจากผู้มีคุณสมบัติยื่นใบสมัครแล้วรับฟังการปลุมนิเทศและแนะนำจากหน่วยเทียบระดับ แล้วรับการประเมินโดยการทดสอบด้านวิชาการ การสัมภาษณ์ การประเมินการปฏิบัติ การประเมินแฟ้มสะสมผลงาน ผู้เข้ารับการประเมินต้องได้คะแนนร้อยละ 50 ของแต่ละองค์ประกอบทั้งสิ้นด้านจึงจะถือว่าผ่านการประเมิน แล้วจะต้องเข้าสัมมนาวิชาการเพื่อเสริมเติมคุณลักษณะที่จำเป็น แล้วจึงจะได้รับการอนุมัติและออกหลักฐานการศึกษา ส่วนผู้ที่ผ่านการประเมินครบทั้งสิ้นด้านสามารถเก็บสะสมในด้านที่ผ่านไว้ได้ 5 ปี และไปเรียนรู้เพิ่มเติมและยื่นสมัครใหม่เพื่อขอรับการประเมินในด้านที่ไม่ผ่านในการรับสมัครครั้งต่อไป

จากการประเมินผลผลิตของการประเมินเทียบระดับการศึกษา ภาคเรียนที่ 2/2549 พบว่ามีผู้สมัครเข้าประเมินทั้ง 3 ระดับการศึกษา รวมทั้งสิ้น จำนวน 4,176 คน เข้าประเมิน จำนวน 3,314 คน และผ่านการประเมินจำนวน 2,423 คน คิดเป็นร้อยละ 73.1 ของผู้เข้าประเมิน และผู้เข้าประเมินมีความพึงพอใจรวมทั้งเห็นว่าการประเมินครั้งนี้มีประโยชน์มาก

ผลกระทบของการประเมินเทียบระดับการศึกษา พบว่า การประเมินเทียบระดับมีผลกระทบต่อการศึกษานอกโรงเรียน เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนสนใจแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และมีผลกระทบต่อการยกระดับการศึกษาของประเทศ ช่วยให้ผู้จบการศึกษาโดยเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้น (รายงานการประเมินผลการดำเนินงานประเมินเทียบระดับการศึกษาครั้งที่สาม ภาคเรียนที่ 2/2549 กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย: บทคัดย่อ)

4.2.3 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยใช้คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2546 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ย่อยเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณที่มุ่งกระจายอำนาจให้ถึงกลุ่มเป้าหมายโดยตรง โดยได้กำหนดมาตรการว่า ควรจัดระบบคู่มือ/ บัตรเครดิตส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เป็นรายบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การฝึกอบรม และการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมและทั่วถึง สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (ชื่อในขณะนั้น) จึงได้นำมาตรการดังกล่าวมาแปลงสู่การปฏิบัติ โดยได้จัดทำคู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้น คู่มือดังกล่าว หมายถึง บัตรที่แสดงเป็นเอกสารหรือหลักฐานที่ใช้แทนเงินงบประมาณที่รัฐ สนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้ผู้เรียนนำไปแสดงต่อสถานศึกษาหรือหน่วยจัดการศึกษาเพื่อเป็นค่าเล่าเรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรระยะสั้น

ในการดำเนินการ สถานศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนจะมอบคู่มือฯ ให้กับผู้เรียนที่อยู่ในพื้นที่บริการของตน และเน้นกลุ่มที่เป็นผู้ด้อยโอกาส ทั้งนี้ ผู้เรียนหนึ่งคนสามารถเลือกรับคู่มือหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือ หลักสูตรระยะสั้น ได้อย่างหนึ่ง จากนั้นผู้เรียนจะนำคู่มือไปลงทะเบียน เรียนเพื่อรับบริการการศึกษากับหน่วยงานพันธมิตร/ภาคีเครือข่ายที่มีการทำ MOU กับสถานศึกษา กศน. ซึ่งเป็นการทำข้อตกลงที่จะจัดการศึกษาร่วมกันโดยมีการลงนามเป็นลายลักษณ์อักษร หน่วยงานพันธมิตร/ ภาคีเครือข่ายมีหลายประเภทและได้จัดตั้งถูกต้องตามกฎหมาย เช่น สถานศึกษาในระบบของรัฐ สถานศึกษา เอกชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการ องค์กรธุรกิจเอกชน เป็นต้น โดยสถานศึกษา กศน.จะเป็นผู้กำกับติดตามการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยใช้คู่มือฯ สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการให้บริการ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแก่กลุ่มเป้าหมายของสำนักงานส่งเสริมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สูงขึ้น ผู้เรียนสามารถเข้าถึงบริการการศึกษาที่ตอบสนอง ความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพของตนได้มากขึ้น และสามารถลดข้อจำกัดในการให้บริการของ กศน. โดยเฉพาะด้านบุคลากร ทั้งในมิติของจำนวน และความรู้ความสามารถ ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา สามารถเพิ่มจำนวนผู้เข้ารับบริการการศึกษาแบบคู่มือฯ จำนวน 77,041 คน มีหน่วยงานพันธมิตร/ภาคี เครือข่ายที่ร่วมดำเนินการ จำนวน 5,059 หน่วย

4.2.4 การขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่

ผลจากการดำเนินการยกระดับการศึกษาประชากรวัยแรงงานของสำนักงาน กศน. ได้ทำให้ มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพิ่มมากขึ้น ประชากรกลุ่มนี้บางส่วนเป็นผู้ใหญ่ในชนบท

และเป็นผู้นำชุมชนด้วย ขณะเดียวกันก็มีบุคคลเหล่านี้จำนวนหนึ่งที่ต้องการจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา แต่ก็มีข้อจำกัดหลายด้าน โดยเฉพาะด้านเงิน เวลา และสาขาวิชาที่จะเข้าศึกษา จึงมีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งที่ได้พัฒนาหลักสูตรและวิธีจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้ใหญ่ในชนบท โดยจัดวิธีการพิเศษ ดังนี้

1) โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต

ระบบการเรียนการสอนของโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตเป็นระบบที่ใช้ศูนย์เรียนรู้เป็นฐาน (Learning Center Based - LCB) โดยมีศูนย์เรียนรู้กระจายอยู่ตามตำบล อำเภอ และจังหวัด ระบบการเรียนการสอนดังกล่าวสามารถมองได้ 2 มุม คือจากมุมของสถาบันการศึกษาที่เป็นผู้บริหารจัดการหลักสูตร และจากมุมของ “เจ้าภาพ” ผู้จัดให้มีศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิตในท้องถิ่นเพื่อจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นการจักระบบการศึกษาแบบกึ่งทางไกล โดยมีศูนย์เรียนรู้ของประชาคมอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เรียกว่าศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิต ศูนย์ดังกล่าวไม่ใช่สาขาของมหาวิทยาลัยหรือ สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (สสวช.) ส่วนกิจกรรมการเรียนการสอนจะเกิดขึ้นที่ศูนย์เรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นหลัก แม้ว่าในแต่ละภาคการศึกษา หลายศูนย์จะต้องมาเรียนร่วมกันในระดับจังหวัดด้วย โดยเฉพาะเวลาที่อาจารย์จากมหาวิทยาลัยหรือจาก สสวช. ไปสอน ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากการใช้สื่อหลายชนิดประกอบกัน เรียนเป็นกลุ่มโดยมีอาจารย์ช่วยสอนในท้องถิ่นที่สถาบันการศึกษาแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักศึกษา รวมทั้งช่วยประเมินผลกิจกรรมของนักศึกษา และเรียนจากการดูงานหรือเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งนี้การจัดการศึกษาเป็นไปภายใต้การควบคุมมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบันการศึกษา ในขณะที่ชุมชนอาจมองว่าได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของตนเองขึ้นในท้องถิ่น มีการบริหารจัดการศูนย์ของตนเองร่วมกันในรูปคณะกรรมการที่ประกอบด้วยชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการในท้องถิ่น แล้วแสวงหาความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในด้านวิชาการ หลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผล มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นที่มาเรียนได้ความรู้ ได้พัฒนาตนเอง ได้พัฒนาชุมชน และได้ปริญญาจากสถาบันการศึกษา

ความร่วมมือของสถาบันการศึกษาและประชาคมในท้องถิ่นที่ร่วมกันจัดการศึกษาตามโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตมีจุดมุ่งหมาย คือ การจัดการศึกษาเพื่อชีวิตของผู้เรียนและชุมชนท้องถิ่น โดยมีแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สำคัญดังนี้

1.1) ชีวิตของผู้เรียนต้องดีขึ้นระหว่างเรียนทันที คือ มีความเชื่อมั่นในตนเอง นับถือตนเอง และผู้อื่น มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้น หนี้สินลดลงหรือหมดไป พึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้ มีสังคมที่ดีขึ้น ดังนั้นเนื้อหาสาระที่เรียนรู้จึงสัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้ทันที

1.2) การเรียนการสอนของโครงการนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน แต่เกิดขึ้นในท้องถิ่นในเวลาหลังเลิกงานและในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ทำให้ผู้เรียนไม่ต้องย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมมาอยู่ใกล้สถานศึกษา

1.3) ผู้เรียนเรียนกันเป็นกลุ่ม โดยมีสถานที่พบปะกันเพื่อพบกับอาจารย์ กลุ่มย่อยในแต่ละศูนย์ประกอบด้วยผู้เรียนกลุ่มละ 5 ถึง 10 คน เพื่อช่วยกันเรียน และให้มีผู้ที่สามารถใช้คอมพิวเตอร์ในขั้นพื้นฐานได้

1.4) การเรียนการสอนประสานกับชุมชน ต้องรวบรวมค้นคว้าหาข้อมูลจากชุมชน ทำข้อมูลชุมชน รวมถึงการจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์วิจัยโดยชาวบ้านในชุมชน

1.5) ศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิตไม่ใช่สาขาของสถาบันการศึกษา แต่เกิดจากความร่วมมือกันของชุมชนในท้องถิ่น ช่วยกันระดมทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นมาช่วยกันเป็น “อาจารย์มหาวิทยาลัยชีวิต” และ “ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยชีวิต”

1.6) มีการปฐมนิเทศรวมระดับจังหวัดหรือระดับภูมิภาคในช่วงเริ่มการเรียนการสอนในทุกภาคการศึกษา

1.7) โครงการมหาวิทยาลัยชีวิตเชื่อในความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง จึงเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิต

1.8) การแบ่งปันความรู้คือหัวใจอันหนึ่งของการจัดการความรู้ ต้องแบ่งปันในระหว่างผู้เรียน โดยการนำเสนอในชั้นเรียนและหรือผ่านเว็บไซต์รายวิชาให้ผู้เรียนทุกคน

1.9) การเรียนการสอนใช้สื่อการศึกษา 3 ประเภทประกอบกัน คือ สื่อบุคคล สื่อวัสดุ อุปกรณ์ สื่อกิจกรรม

1.10) การประเมินผลประกอบด้วยคะแนนจากการปฏิบัติและคะแนนสอบข้อเขียนในสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 40/60 ขึ้นไป (ปฏิบัติ/ทฤษฎี) ในทุกรายวิชา ทั้งรายวิชาศึกษาทั่วไปและรายวิชาเอก

4.2.5 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้ชาวไทยเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสม และได้นำมาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 เรื่อยมาจนถึงฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) โดยอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”

ในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาความยากจน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

- นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยอยู่บนพื้นฐานของการมีความรู้และคุณธรรม มาเป็นแนวทาง
- เรียนรู้ร่วมกันระหว่างประชาชนกับครูการศึกษาในโรงเรียนและบุคลากรของหน่วยงานพัฒนา
- ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ปัญหา
- นำความจริงในการดำเนินชีวิตของประชาชนมาใช้ในการสร้างความตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ขั้นตอนสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ มีดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลระดับครอบครัวของประชาชน ทั้งด้านรายจ่าย หนี้สิน และที่มาของรายได้

2. จัดการประชุม เวทีชาวบ้าน (Forum) เพื่อทำความเข้าใจปัญหา วิเคราะห์เหตุแห่งปัญหา เหตุที่ก่อให้เกิดรายจ่ายในครอบครัว โดยเฉพาะรายจ่ายฟุ่มเฟือยของครอบครัว แล้วระดมแนวทางการแก้ปัญหา ทั้งระดับครอบครัว และระดับชุมชน

3. จัดทำแผนแก้ปัญหาทั้งระดับครอบครัวและระดับชุมชน โดยเริ่มจาก การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การลดหนี้ การปลดหนี้ การออม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามลำดับ

ตัวอย่างแนวทางการลดรายจ่าย

- ครัวเรือนทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค
- การประหยัด การออมในครัวเรือน
- การลด ละ เลิก อบายมุข
- การจัดทำบัญชีครัวเรือน
- การใช้วัสดุดีบในท้องถิ่นผลิตสินค้า
- การผลิตของใช้ในครัวเรือน
- การใช้พลังงานอย่างประหยัด
- การจัดตั้งร้านค้าชุมชน

ตัวอย่างแนวทางการเพิ่มรายได้

- การปลูกพืชผักสวนครัว
- การประกอบอาชีพเสริม
- การพัฒนาอาชีพเดิม

4. ปฏิบัติตามแผน
5. การติดตาม และประเมินผล
6. การสะท้อนผล (Reflection)

ผลจากการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้หลายระดับ ทั้งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างประชาชนกับครูการศึกษาออกโรงเรียนและบุคลากรของหน่วยงานพัฒนา และการเรียนรู้ระหว่างประชาชนด้วยตนเอง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามอัธยาศัยโดยใช้ปัญหาชีวิตเป็นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังเกิดศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระจายอยู่ในชุมชนทั่วประเทศ

4.2.6 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา

ในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ได้เกิดสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยภาคประชาชนได้รวมตัวกันแสวงหาทางออก และสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อต่อสู้กับความทุกข์ยากในลักษณะของ มหาวิทยาลัยชาวบ้าน สมาคม ชมรม เครือข่าย ศูนย์ และกลุ่ม สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้ร่วมกัน มีกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างกัน โดยมีผู้นำ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้ หรือชุดประสบการณ์ของชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้สนใจนำไปปรับใช้

ต่อมา หน่วยงาน องค์กรพัฒนาภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งหน่วยงาน กศน. ได้เข้าไปส่งเสริมให้สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเหล่านี้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น โดยมีทั้งการให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการและด้านทรัพยากรเพื่อการพัฒนา จนเกิดการผสมผสานความรู้ดั้งเดิม (Indigenous Knowledge) ของผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเข้ากับความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ และมีการระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนสำหรับกระบวนการเรียนรู้แก้ปัญหาของชุมชน มีการรวมกันเป็นเครือข่ายผู้ทรงภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน จนในช่วงปลายทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการนำแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เข้าไปส่งเสริมให้การจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

4.2.7 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตและช่องทางการเรียนรู้

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กำหนดหลักการจัดการศึกษาประการหนึ่งว่า เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และยังกำหนดให้ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้และช่องทางการเรียนรู้ขึ้นอย่างมากมาย และหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้เพื่อให้เอื้อต่อ

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ คักยภาพ ความพร้อมและโอกาส และให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ตัวอย่างแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่

1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยเกิดขึ้นเนื่องจากความมุ่งมั่นของภาครัฐที่จะนำบริการการศึกษาเข้าไปใกล้ชีวิตประชาชนจึงได้มีการปรับปรุงและขยายจำนวนของแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม ขณะเดียวกันก็ได้พัฒนาและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้รูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนได้มากขึ้น โดยเริ่มต้นมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในปี พ.ศ.2539 โดยมีพื้นฐานที่สำคัญมาจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนในระดับรากหญ้า เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนนอกโรงเรียนในทุกชุมชน และเป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และประชาชนสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เป็นแหล่งบริการสื่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ แบบเรียน ชุดวิชา นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ เครื่องคอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ เครื่องเล่นวีดิทัศน์ เครื่องเล่นวีซีดี ชุดรับสัญญาณดาวเทียม ฯลฯ ทั้งนี้ โดยมีการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นผู้ส่งเสริมและกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุก ๆ ด้าน และเชื่อมโยงประสานเครือข่ายการเรียนรู้ของแต่ละชุมชน เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสามารถตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 8,691 แห่ง

2) ห้องสมุดมีชีวิตและห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์

ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ก่อตั้งมานาน โดยในประเทศไทย มีห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศ จำนวน 848 แห่ง แต่ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีการพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นห้องสมุดที่มีชีวิต ที่ให้โอกาสแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีทักษะในการสืบค้นข้อมูล เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และให้มินิสมัครการอ่าน เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความต้องการอย่างต่อเนื่อง โดยพัฒนาระบบการให้บริการที่ทันสมัย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ปรับแต่งสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคารห้องสมุดให้สวยงามสะอาดตา พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และจัดหาสื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ

นอกจากนั้น มีการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อการให้บริการในรูปแบบ e-Library “ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์” (<http://elibrary.nfe.go.th>) ซึ่งเป็นภารกิจหลักประการหนึ่ง ภายใต้การดูแลของสถาบัน

ส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อจำลองงานบริการส่งเสริมการอ่าน การแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเชื่อมโยงงานห้องสมุดประชาชนในสังกัดสำนักงาน กศน. ที่กระจายอยู่ในทุกจังหวัด อำเภอทั่วประเทศ และได้ดำเนินการต่อยอดด้วยการจัดทำเว็บไซต์ที่เผยแพร่งานส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (<http://dnfe5.nfe.go.th>) รวมทั้งเพิ่มสาระและการบริการความรู้ ที่ทุกห้องสมุดประชาชนสามารถมาร่วมจัดและเผยแพร่ผลงาน เป็นศูนย์กลางงานห้องสมุดประชาชน และเตรียมเป็น “ห้องสมุดประชาชนแบบไร้พรมแดน” เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (On-Line Public Library for Lifelong Learning) ต่อไป

3) อุทยานการเรียนรู้ (TK Park)

TK Park เกิดขึ้นจากแนวคิดที่จะเตรียมประเทศไทย ให้เป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based society) และความต้องการสร้าง “ห้องสมุดที่มีชีวิต มีการเปลี่ยนแปลง มีหนังสือดี ทันทสมัย อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ตายตั้งแต่วันสร้าง” ที่สำคัญคือเพื่อส่งเสริมให้คนไทยรักการอ่านและการเรียนรู้ อย่างจริงจัง โดยคณะรัฐมนตรี มีมติเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2547 ระบุว่า อุทยานการเรียนรู้ ได้รับความเห็นชอบในหลักการให้จัดตั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศสร้างสรรค์ ทันทสมัย สะดวกในการเข้าถึงและใช้บริการ เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ที่หลากหลายและเป็นห้องสมุดที่มีมากกว่าหนังสือ

สิ่งอำนวยความสะดวกของ TK Park ประกอบด้วย ห้องสมุดมีชีวิต ห้องสื่อเสมือนจริง ห้องสมุดดนตรี ห้องสมุดไอที ห้องฉายภาพยนตร์ ศูนย์การเรียนรู้เอกประสงค์ และร้านจำหน่ายของที่ระลึก นอกจากนี้ยังได้ให้บริการในรูปแบบห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ (e-Library) ผ่านเว็บไซต์ www.tkpark.or.th อีกด้วย

อุทยานการเรียนรู้ต้นแบบ (TK Park) ได้ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2548 ณ เซ็นทรัลเวิลด์ พลาซ่า ชั้น 6 ซึ่งเป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ โดยเปิดให้บริการเพื่อรองรับความต้องการไร้ขีดจำกัดของเยาวชน นั่นคือ เป็นห้องสมุดที่มีทั้งหนังสือ ข้อมูล สื่อมัลติมีเดีย หลากหลายรูปแบบ มีพื้นที่กิจกรรมเอกประสงค์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นพื้นที่สำหรับการสื่อสารทางศิลปวัฒนธรรม และยังมีบรรยากาศที่สร้างสรรค์และเฟลิดเฟลีนกับการเรียนรู้ ทั้งยังมีโครงสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เข้ากับโลกสมัยใหม่ ซึ่งเป็นของเยาวชนยุคปัจจุบันอย่างแท้จริง

4) สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV)

กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนหรือสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในปัจจุบันรับผิดชอบโครงการทดลองจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อเป็นการขยายโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับมาตรฐานการศึกษา โดยทำ

การทดลองเป็นเวลา 5 ปี ระหว่างปี 2537 – 2542 และเมื่อสิ้นสุดการทดลองจึงได้มีการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ เพื่อการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบ

สถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (ETV) ดำเนินการออกอากาศ รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ใน 5 ลักษณะ ดังนี้

1. รายการโทรทัศน์เพื่อเสริมการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว
2. รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน
3. รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเสริมการศึกษานอกโรงเรียน
4. รายการโทรทัศน์เพื่อพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา
5. รายการโทรทัศน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

สถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) ออกอากาศทุกวัน วันละ 16 ชั่วโมง ตั้งแต่ เวลา 06.00 น. – 22.00 น. กลุ่มเป้าหมายของสถานี ETV ได้แก่ เด็ก เยาวชน และครอบครัว นักเรียนตาม หลักสูตรในระบบโรงเรียน นักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ประชาชนทั่วไป ในการออกอากาศนั้นศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรุงเทพมหานคร ทำการเชื่อมสัญญาณการออกอากาศ ไปยังสถานีดาวเทียมไทยคม จังหวัดนนทบุรี และเชื่อมสัญญาณ การออกอากาศอีกครั้งไปยังสถานีดาวเทียม ไทยคม จังหวัดปทุมธานี แล้วทำการบีบอัดสัญญาณขึ้นสู่ดาวเทียมและส่งสัญญาณกลับลงมายังสถานศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เครือข่ายต่าง ๆ และบ้านผู้รับชมที่มีชุดรับอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม ระบบดิจิตอล หรือ DSTV

ปัจจุบันสามารถรับชมรายการ ETV ได้ 4 ช่องทาง ดังนี้

1. มีชุดอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมระบบ จานรับสัญญาณ และ รับสัญญาณได้ที่ช่อง 96
2. รับชมผ่านทาง Internet ที่ <http://www.etvthai.tv>
3. ผู้รับชมรายการที่เป็นสมาชิกของ UBC หรือ True Vision ช่อง 96
4. ผู้รับชมรายการที่เป็นสมาชิกของเคเบิลทีวีท้องถิ่นทั่วประเทศ

5) ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา

ในช่วงกลางทศวรรษที่ผ่านมา มีการจัดตั้งศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาขึ้น 12 แห่ง ทั่วประเทศ เพื่อส่งเสริมและพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ โดยเน้นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ที่หลากหลายรูปแบบ เน้นกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ ฯลฯ ซึ่งการส่งเสริมการคิดทางวิทยาศาสตร์ เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคน และเพิ่มสมรรถนะการแข่งขันในระดับ นานาชาติ เพื่อให้บริการนักเรียนนักศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งประชาชนทั่วไป ให้มีโอกาสได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์อย่างทั่วถึง

ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ตอบสนอง ทั้งกลุ่มเป้าหมายนักเรียนในระบบโรงเรียน นักศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน และกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนทั่วไปที่ต้องการแสวงหาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการจัด นิทรรศการในรูปแบบ hands-on และมีการบรรยาย การทดลอง การจัดโครงการวิทยาศาสตร์ การจัด ค่าวิทยาศาสตร์และนิทรรศการเคลื่อนที่ เป็นต้น

ตอนที่ 5

การรู้หนังสือของประชากรผู้ใหญ่

บทนำ

การรู้หนังสือเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศและทั่วโลก นานาประเทศต่างตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการรู้หนังสือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงจะได้รับ การรู้หนังสือเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ การเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

การรู้หนังสือมีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง ดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามราชกุมารี ในเดือนมกราคม ปี 2533 ในการจัดประชุมสมัชชาสากลว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ครั้งที่ 4 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

“...การรู้หนังสือเป็นความจำเป็นสำหรับทุกชาติที่กำลังพัฒนาตลอดจนเป็นกิจกรรมที่ต้องร่วมมือกันส่งเสริมให้บรรลุผลให้ได้ ถ้าปราศจากพื้นฐานการรู้หนังสือของประชาชนในประเทศแล้ว ความพยายามในการดำเนินการพัฒนาคงไร้ผล การรู้หนังสือเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายอันสูงสุด...”

(Internet : <http://www.dnfe5.nfe.go.th/ilp/liciti/si3.html>)

5.1 นิยามและความหมายของการรู้หนังสือ

นิยามการรู้หนังสือสำหรับประเทศไทย มีหลายนิยามขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่จัดการสำรวจการรู้หนังสือ และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา ซึ่งรายงานฉบับนี้ขอใช้คำนิยามของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักระดับชาติผู้รับผิดชอบในการสำรวจผู้ไม่รู้หนังสือและการสำรวจสำมะโนประชากรทั่วประเทศ ดังนี้

1. การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถอ่านและเขียน(อย่างน้อย) ข้อความง่าย ๆ ภาษาใดภาษาหนึ่งได้ ถ้าอ่านออกอย่างเดียว แต่เขียนไม่ได้ถือว่าเป็นผู้อ่านเขียนไม่ได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการอ่านออกเขียนได้ของประชากร พ.ศ.2528)

2. การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปี ขึ้นไป การอ่านออกเขียนได้นี้ จะเป็นภาษาใด ๆ ก็ได้ทั้งสิ้น โดยอ่านและเขียนข้อความง่าย ๆ ได้ ถ้าอ่านออกเพียงอย่างเดียว แต่เขียนไม่ได้ก็ถือว่าเป็นผู้อ่านเขียนไม่ได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรียุ. รายงานการสำรวจการอ่านเขียนของประชากร พ.ศ.2537)

3. การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป การอ่านออกเขียนได้ จะเป็นภาษาใด ๆ ก็ตามทั้งสิ้น โดยอ่านและเขียนข้อความง่าย ๆ ได้ ถ้าอ่านออกเพียงอย่างเดียวแต่เขียนไม่ได้ ก็ถือว่าเป็นผู้ที่อ่านเขียนไม่ได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สัมภาษณ์ประชากรและเคหะ พ.ศ.2543, 2545) (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน 2549 : 42-43)

5.2 นโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับการรู้หนังสือ

5.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

การรู้หนังสือเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่ทุกคนพึงได้รับเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และการดำรงชีวิต ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้กำหนดสิทธิดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 ที่บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

5.2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 10 บัญญัติว่า การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

มาตรา 60 (3) บัญญัติว่า รัฐต้องจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาอื่นเป็นพิเศษ ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความจำเป็นในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการเป็นพิเศษ แต่ละกลุ่มตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสามและวรรคสี่ โดยคำนึงถึงความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและความเป็นธรรม และในมาตรา 22 บัญญัติว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ

5.2.3 กรอบปฏิบัติการตากการ

เพื่อให้กฎหมายดังกล่าวได้รับการปฏิบัติ จึงได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญที่จะต้องนำไปดำเนินการไว้ในแผนปฏิบัติการศึกษาเพื่อปวงชนสำหรับประเทศไทย ตามกรอบปฏิบัติการตากการ (The National Education for All Plan of Action for Thailand (2002-2016) โดยกำหนดไว้ในเป้าหมายหลักที่ 4 คือ พัฒนาคุณภาพการศึกษาในทุกๆด้านและรับรองความเป็นเลิศทั้งหมด เพื่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจนและสามารถวัดได้ โดยเฉพาะในเรื่องการเรียนรู้หนังสือ การคำนวณตัวเลข และทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต ในเป้าหมายดังกล่าวนี้ มีกิจกรรมหลักที่สำคัญ คือ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือ พิพิธภัณฑ์ สนามกีฬา ศูนย์วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ให้เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ 2547 : 41)

5.3 สภาพการรู้หนังสือของประเทศไทย

สถิติผู้รู้หนังสือของประเทศไทย จากการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2543 ประชากรอายุ 5 ปีขึ้นไป อ่านออกเขียนได้ ร้อยละ 92.6

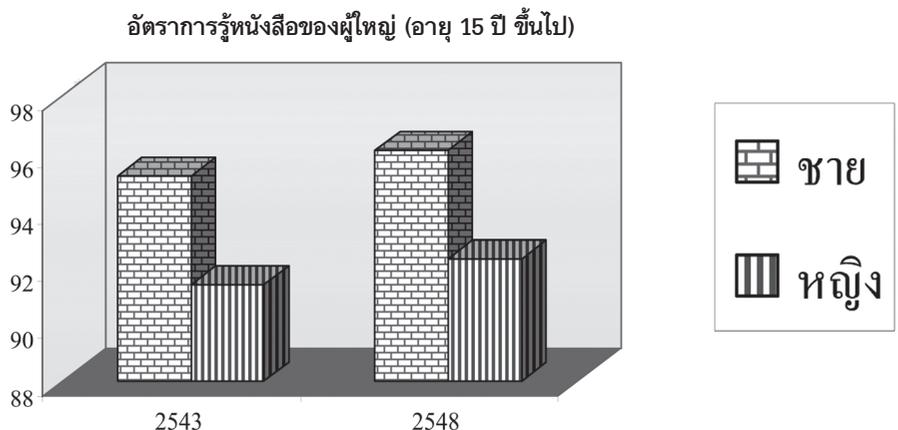
ปี พ.ศ. 2549 ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป อ่านออกเขียนได้ ร้อยละ 99.76 ดังตาราง

ตารางที่ 13 แสดงจำนวนประชากรอายุ 15-60 ปี ที่อ่านออกและเขียนภาษาไทยได้

จังหวัด	จำนวนที่สำรวจทั้งหมด	ผ่านเกณฑ์		ไม่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวมทั้งสิ้น	5,377,317	5,364,490	99.76	12,827	0.24
รวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1,929,959	1,927,103	99.85	2,856	0.15
รวมภาคเหนือ	36,021	35,824	99.45	197	0.55
รวมภาคกลาง	3,272,875	3,263,294	99.71	9,581	0.29
รวมภาคใต้	36,104	36,038	99.82	66	0.18
รวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	102,358	102,231	99.88	127	0.12

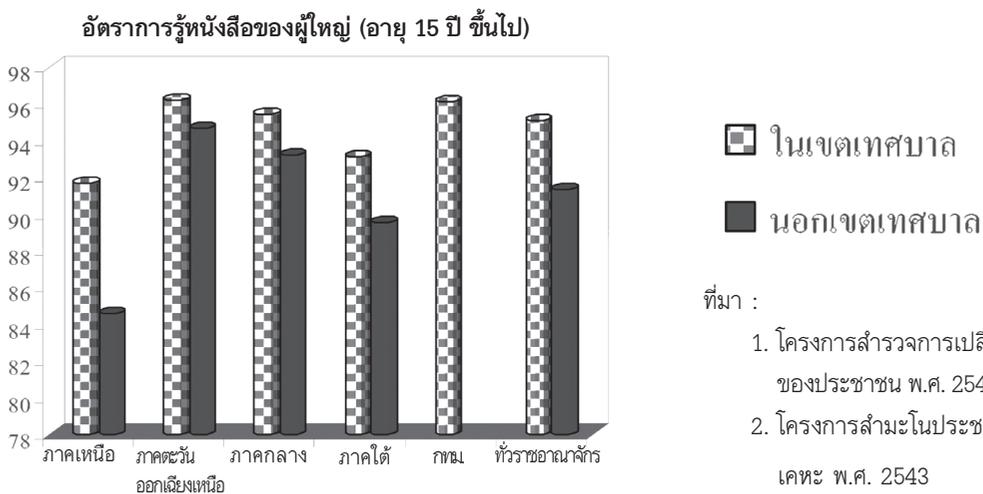
ที่มา : ข้อมูล จปฐ. ปี 2549 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

5.3.1 อัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่ (อายุ 15 ปี ขึ้นไป) พ.ศ. 2543 และ 2548
 แผนภูมิที่ 3 แสดงอัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่(อายุ 15 ปี ขึ้นไป) พ.ศ. 2543-2548 จำแนกตามเพศ และภูมิภาค

จากข้อมูลในแผนภูมิข้างต้น จะเห็นได้ว่าอัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ (15 ปีขึ้นไป) ของไทย ในปี พ.ศ. 2543 กับ พ.ศ. 2548 อยู่ในระดับสูง โดยผู้รู้หนังสือในปี 2548 สูงกว่าปี 2543 เล็กน้อย คือระหว่างร้อยละ 93.5 กับร้อยละ 92.6 เมื่อจำแนกผู้รู้หนังสือตามเพศ ปรากฏว่า ชายรู้หนังสือมากกว่าหญิง กล่าวคือ ในปี 2543 ชายรู้หนังสือร้อยละ 95.2 และหญิงรู้หนังสือร้อยละ 91.4 ส่วนในปี 2548 ก็เช่นเดียวกัน ชายรู้หนังสือร้อยละ 96.1 หญิงรู้หนังสือร้อยละ 92.3

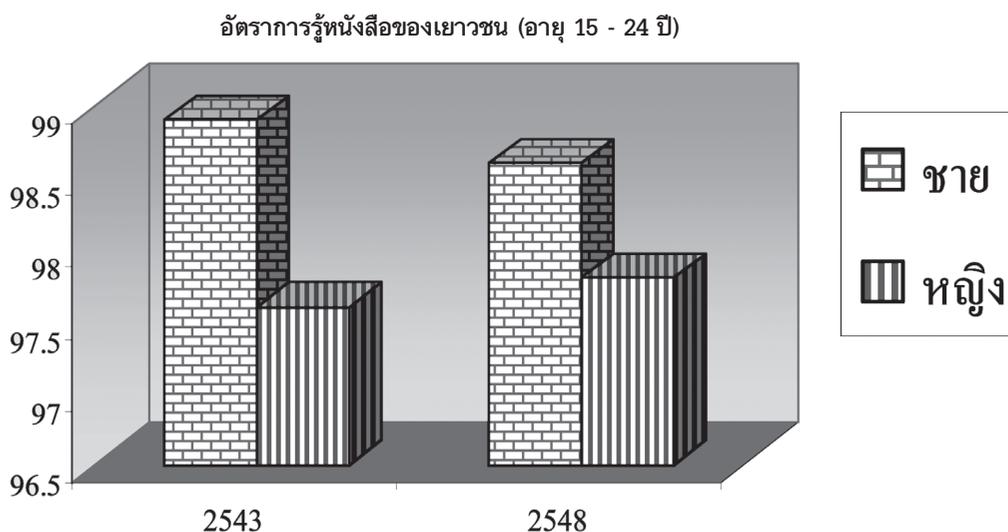
แผนภูมิที่ 4 แสดงอัตราการการอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่(อายุ 15 ปี ขึ้นไป) พ.ศ. 2543 และ 2548 จำแนกตามภูมิภาค ในเขตและนอกเขตเทศบาล

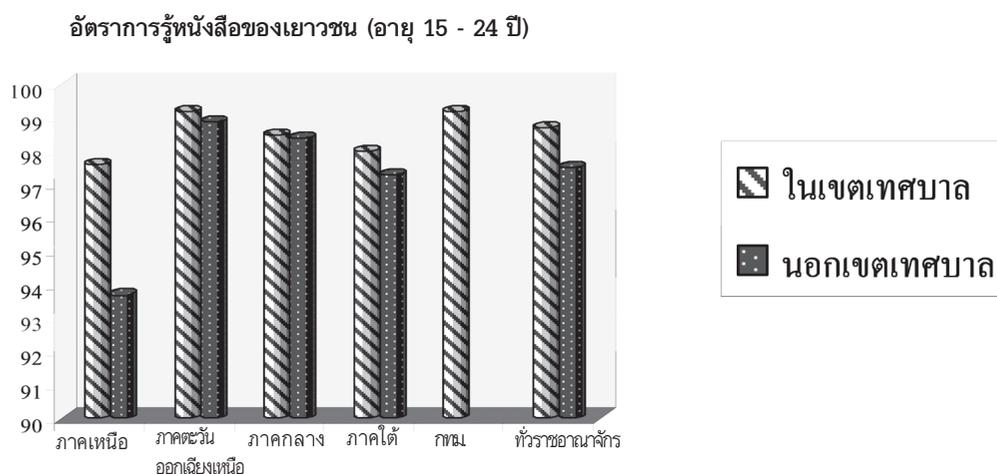
เมื่อพิจารณาตามภาค พบว่ากรุงเทพมหานครและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผู้รู้หนังสือมากที่สุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ นอกจากนี้ ผู้รู้หนังสือเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล

5.3.2 อัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี)

แผนภูมิที่ 5 แสดงอัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) จำแนกตามเพศ

แผนภูมิที่ 6 แสดงอัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) จำแนกตามภาค

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากข้อมูลในแผนภูมิข้างต้น จะเห็นได้ว่าอัตราการรู้หนังสือของเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) ของไทย ในปี พ.ศ. 2543 กับ พ.ศ. 2548 อยู่ในระดับสูง โดยผู้รู้หนังสือในปี 2543 และ ปี 2548 ใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 98.1 และ 98.0 ตามลำดับ เมื่อจำแนกผู้รู้หนังสือตามเพศ ปรากฏว่า ชายรู้หนังสือมากกว่าหญิงเล็กน้อย กล่าวคือ ในปี 2543 ชายรู้หนังสือร้อยละ 98.9 ในขณะที่หญิงรู้หนังสือเพียงร้อยละ 97.6 และในปี 2548 ชายรู้หนังสือร้อยละ 98.6 ในขณะที่หญิงรู้หนังสือร้อยละ 97.8 และเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล มากกว่านอกเขตเทศบาล ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ

5.4 ความเสมอภาคของเพศชายหญิงสำหรับการอ่านออกเขียนได้ พ.ศ. 2543-2548

ความเสมอภาคระหว่างเพศสำหรับการอ่านออกเขียนได้ในประเทศไทย กล่าวได้ว่ามีปัญหาน้อยมาก เนื่องจากประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ โดยได้กำหนดความเสมอภาคชายหญิงไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้รัฐบาลต้องกำหนดนโยบายสนับสนุนให้หน่วยงานในกำกับไปปฏิบัติ เช่น

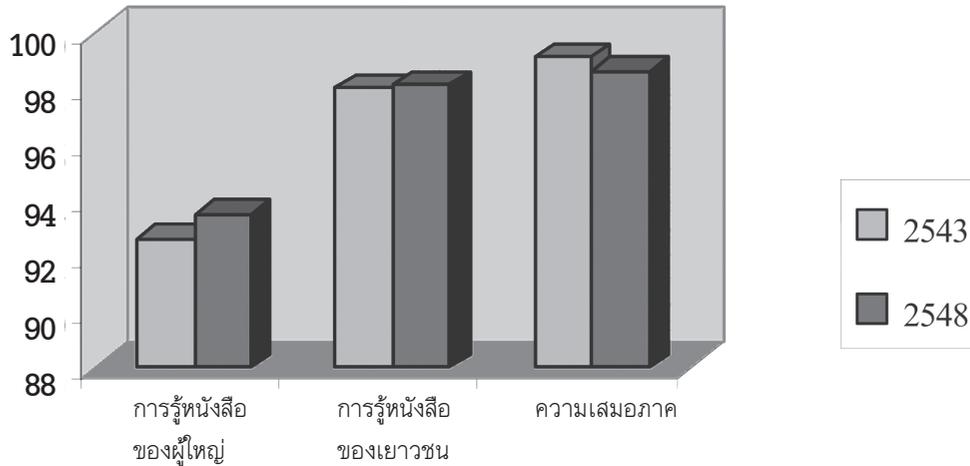
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกำหนดให้สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ทำหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาทชายหญิง การไม่ให้มีการกระทำรุนแรงต่อสตรีและเด็กทุกรูปแบบ ส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทอย่างกว้างขวางในสังคม เป็นต้น
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐ คำนึงถึงความเสมอภาคในการเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารของชายหญิงในหน่วยงาน

นอกจากนี้ รัฐบาลได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวโดยให้ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของชายหญิง เช่น การเลือกใช้นำหน้า นางสาว ก่อนหรือหลังการแต่งงาน การเลือกใช้นามสกุล หลังการสมรสแล้ว การปกครองบุตร และการฟ้องหย่า เป็นต้น

สำหรับนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคชายหญิงที่สำคัญ ๆ ได้แก่ สนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาแบบสหศึกษาได้ โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ในส่วนของหลักสูตร ให้สถานศึกษาใช้หลักสูตรและสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความสามารถของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและความแตกต่างทางเพศชายหญิง นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้เรียนหลักสูตรอาสาสมัครรักษาดินแดน (รด) การจัดกิจกรรมด้านดนตรี กีฬาและนันทนาการ สถานศึกษาสามารถอนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยไม่แยกเพศชายหรือหญิง เป็นต้น

แผนภูมิที่ 7 แสดงดัชนีความเสมอภาคของชายหญิงสำหรับการอ่านออกเขียนได้ พ.ศ.2543-2548

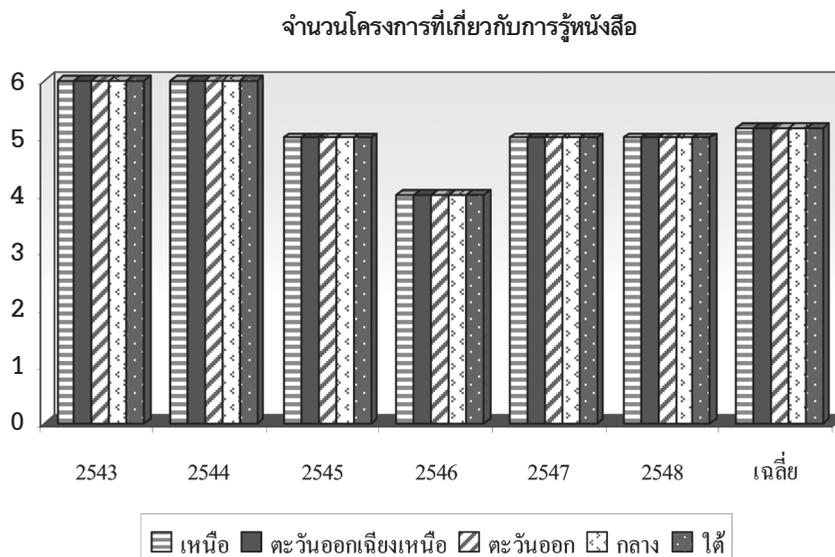
อัตราการอ่านออกเขียนได้และดัชนีความเสมอภาคของชายหญิงสำหรับการอ่านออกเขียนได้ พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2548

เมื่อพิจารณาเรื่องความเสมอภาคของชายหญิงในการรู้หนังสือในการประเมินครั้งนี้ ปรากฏว่าไม่ค่อยมีความแตกต่างในการรู้หนังสือระหว่างเพศมากนัก กล่าวคือ ในปี 2543 ความเสมอภาคในการรู้หนังสืออยู่ที่ร้อยละ 99.1 สูงกว่าปี 2548 ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 98.6 เล็กน้อย ดังปรากฏในแผนภูมิข้างบน

5.5 โครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือ และมุ่งให้เกิดสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือ

แผนภูมิที่ 8 แสดงจำนวนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือ

ที่มา : สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (เอกสารอัดสำเนา ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

ในแผนภูมิข้างต้น มีโครงการที่เกี่ยวกับการรู้หนังสือเฉลี่ยปีละ 5 โครงการ โดยในปี 2543 และ 2544 เฉลี่ยปีละ 6 โครงการ จากนั้นเฉลี่ยลดลงปีละ 5 โครงการในปี 2545 และ 4 โครงการในปี 2546 และเฉลี่ยเป็น 5 โครงการอีกในปี 2547 และ 2548

อย่างไรก็ดี เมื่อจำแนกโครงการตามภาค ปรากฏว่า ตั้งแต่ปี 2543 ถึงปี 2548 ปรากฏว่าในแต่ละภาค ไม่มีความแตกต่างในโครงการ กล่าวคือ แต่ละภาคมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือเฉลี่ยภาคละ 5.2 โครงการเท่ากัน โครงการที่สำคัญ ๆ ที่นำไปสู่การปฏิบัติในภูมิภาคแต่ละปีดังกล่าวนี้ เป็นโครงการที่สนับสนุน และเสริมสร้างศักยภาพให้แก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้มีการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติให้เกิดการรู้หนังสือที่ถาวร ป้องกัน การลืมการรู้หนังสือ และฝึกให้เกิดการเห็นคุณค่าการรู้หนังสือว่าจะช่วยให้การดำรงชีวิตของตนมีคุณค่า มากยิ่งขึ้น โครงการที่เด่น ๆ คือ

ตารางที่ 14 แสดงโครงการที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือและมุ่งให้เกิดสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริม การรู้หนังสือ ระหว่างปี 2543-2548

ชื่อโครงการ	2543	2544	2545	2546	2547	2548	หมายเหตุ
1. โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	✓	✓	✓	✓	✓	-	ปี 2547 ถ่ายโอนให้ อบต.
2. โครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต	-	-	-	-	✓	✓	อำเภอละ 1 แห่ง
3. โครงการยกระดับการศึกษาระดับ ประถมศึกษา	✓	✓	-	-	-	-	ตั้งแต่ปี 2545 ใช้หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. โครงการเติมน้ำใจใส่ห้องสมุด	-	-	-	-	-	✓	
5. โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
6. โครงการเรือห้องสมุด	✓	✓	✓	-	-	-	ให้บริการ 3 จังหวัด คือ กทม. นนทบุรี และ ปทุมธานี
7. โครงการห้องสมุดมีชีวิตและห้องสมุด อิเล็กทรอนิกส์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
8. โครงการขยายแหล่งการเรียนรู้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
รวม	6	6	5	4	5	5	

โครงการเหล่านี้ กระจายไปตามภูมิภาคต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดและวัตถุประสงค์ดังนี้

5.5.1 โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นโครงการที่รัฐบาลจัดงบประมาณเป็นค่าซื้อหนังสือพิมพ์รายวัน (จากส่วนกลาง) ให้กับที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน (ประเภท นสพ.) วันละ 2 ฉบับ และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน (ประเภทวารสาร) เดือนละ 1 เล่ม ซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และป้องกันการลืมนหนังสือ โดยแบ่งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ออกเป็นที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านประเภทหนังสือพิมพ์ มีจำนวน 29,654 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านประเภทวารสาร มีจำนวน 5,788 แห่ง ปัจจุบันที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. ดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2547

5.5.2 โครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นสถานที่ที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยส่งเสริมให้ชุมชนจัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเสริมสร้างโอกาสการเรียนรู้สำหรับประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆและเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการการเรียนรู้ของประชาชน รวมทั้งเพื่อกระจายอำนาจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและจัดการศึกษาให้กับคนในชุมชน

ในปี 2547 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้มีโครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกำหนดเป้าหมายอำเภอละอย่างน้อย 1 แห่ง เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในระดับอำเภอให้มีการจัดบริการ และกิจกรรมที่หลากหลายสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมหลักของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย (1) ศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารความรู้ให้ประชาชนได้ใช้บริการ (2) ศูนย์บริการสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (3) กิจกรรมการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (4) กิจกรรมการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพ (5) กิจกรรมชุมชน ทั้งด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม (6) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน ปัจจุบันมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 8,691 แห่ง

5.5.3 โครงการยกระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา ให้ผู้ที่ยังไม่รู้หนังสือลงทะเบียนเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบจัดการเรียนการสอน

5.5.4 โครงการเติมน้ำใจใส่ห้องสมุด เป็นโครงการที่รณรงค์ให้ประชาชน บริษัท ห้างร้าน ร่วมบริจาคหนังสือใหม่ หรือต้นฉบับหนังสือ เพื่อจัดพิมพ์ และส่งให้ห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศ (848 แห่ง) ช่วยให้ห้องสมุดประชาชนมีหนังสือ บริการการอ่านอย่างหลากหลาย และเพียงพอ

5.5.5 โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่ เป็นโครงการที่ห้องสมุดประชาชนทุกแห่งต้องดำเนินการร่วมกับจังหวัดหรืออำเภอ เพื่อบริการชุมชนในเขตจังหวัดหรือเขตอำเภอนั้นเป็นประจำทุกเดือนโดยร่วมกับหน่วยงานอื่น เช่น พัฒนาชุมชน สาธารณสุข ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดหรืออำเภอ บริการในเรื่อง สุขภาพ อาชีพ กิจกรรมส่งเสริมการอ่านจากห้องสมุด ในส่วนของกิจกรรมห้องสมุด ได้แก่ บริการหนังสือทั่วไปที่ชุมชนต้องการ หนังสือพิมพ์ วารสาร หนังสือสำหรับเด็ก การเล่นเกมจากหนังสือ เกมการถามตอบปัญหาจากการอ่าน

5.5.6 โครงการเรือห้องสมุด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเฉพาะในเขต 3 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี และปทุมธานี เรือที่ให้บริการเป็นเรือขนาดใหญ่ 2 ชั้น บรรจุผู้โดยสารได้ ประมาณ 80 คน ในเรือประกอบด้วย หนังสือทุกประเภท คอมพิวเตอร์ ออกให้บริการชุมชนตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งบางชุมชนไม่มีถนนตัดผ่าน การออกไปห้องสมุดจึงไม่สะดวก โครงการนี้เป็นโครงการที่บริการการอ่านถึงชุมชน นอกจากบริการการอ่านแล้วกิจกรรมอีกประเภท คือ การจัดเป็นศูนย์การเรียนเคลื่อนที่ ผู้รับบริการร่วมเรียนรู้ศิลปะ วัฒนธรรม สองฝั่งเจ้าพระยา หรือเรียนรู้เนื้อหาอื่น ตามที่กลุ่มผู้รับบริการต้องการ

5.5.7 โครงการห้องสมุดมีชีวิตและห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ เป็นโครงการที่เน้นการบริการสื่อมัลติมีเดียในห้องสมุดประชาชน เพื่อให้ผู้รับบริการ ได้มีโอกาสเรียนรู้จากสื่อสมัยใหม่ ประกอบกับเป็นสื่อที่เคลื่อนไหว น่าสนใจ ช่วยให้นำอ่าน หรือเรียนรู้มากขึ้น นอกจากนี้ยังจัดทำเว็บไซต์ บริการข้อมูลด้านสุขภาพ อาชีพ วิชาการต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่ไม่สะดวก หรือไม่มีเวลามาอ่านหนังสือที่ห้องสมุดได้

5.5.8 โครงการขยายแหล่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ในที่นี้หมายถึงห้องสมุดประชาชน เนื่องจากห้องสมุดประชาชนมีไม่ครบทุกอำเภอ จึงกำหนดเป้าหมายของการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน ให้ดำเนินการจัดตั้งครอบคลุมทุกอำเภอ/กิ่งอำเภอ โดยมอบให้ผู้บริหารศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเป็นผู้ดำเนินการจัดหาสถานที่ที่อยู่ในเขตชุมชน การเดินทางมาใช้บริการสะดวก

5.6 ตัวอย่างโครงการการรู้หนังสือที่ได้ผล

นอกจากโครงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้หนังสือซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีนั้น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้จัดทำหลักสูตรการศึกษานอกระบบเป็นภาษาถิ่นพร้อมจัดการเรียนการสอนให้ชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ที่สำคัญ ได้แก่

5.6.1 หลักสูตรทวิภาษา (กะเหรี่ยงโปว์) เป็นโครงการทดลองนำร่อง โดยจัดทำหลักสูตรทวิภาษาสอนภาษาแม่ (กะเหรี่ยงโปว์) ก่อน แล้วเชื่อมโยงสู่การเรียนการสอนภาษาไทย โดยการสำรวจข้อมูลความต้องการของชุมชน ความพร้อมของชุมชน ผู้เรียนและสถานศึกษา พัฒนาตัวอักษรภาษากะเหรี่ยงโปว์กรอบสาระของหลักสูตร โดยใช้ปฏิทินวัฒนธรรม พจนานุกรม คู่มือการเขียนภาษากะเหรี่ยงโปว์ พัฒนา

แผนการสอน จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านแบบทวิภาษา ผลิตสื่อ เกม นิทานและหนังสือฝึกอ่านเล่มเล็ก รวมทั้งการติดตามประเมินผล

5.6.2 หลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายพิเศษ

เป็นหลักสูตรสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือเด็กและประชาชนชาวไทยมอแกน หมูเกาะสุรินทร์ อำเภอกะบุรี จังหวัดพังงา โดยมีวัตถุประสงค์หลายประการ ประการหนึ่งคือ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานภาษาไทย และคณิตศาสตร์เบื้องต้นอย่างเพียงพอในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม การจัดการกระบวนการเรียนการสอนจะเริ่มจากการปูพื้นฐานทักษะภาษาไทยโดยใช้ภาษาแม่ (ภาษามอแกน) จำนวน 15 เรื่อง เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนก่อนเข้าสู่เนื้อหาสาระเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ

5.6.3 หลักสูตรภาษามลายูถิ่น เน้นส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปและข้าราชการที่ปฏิบัติงานใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ใช้ภาษามลายูในการติดต่อสื่อสารกับประชาชนที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน เป็นหลักสูตรที่เน้นการฝึกทักษะการฟังและพูดเป็นสำคัญ ระยะเวลาเรียนตามหลักสูตร 20 ชั่วโมง เรียนจากครูผู้สอนวันละ 2 ชั่วโมง รวม 10 วัน โดยกำหนดกรอบเนื้อหาให้ใช้สอนกับข้าราชการที่ปฏิบัติงานใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และประชาชนผู้สนใจ มีเนื้อหาสาระจำนวน 14 เรื่อง/หัวเรื่อง คือ (1) การตกทาย (2) การแนะนำตนเอง (3) การแนะนำผู้อื่น (4) การถามทุกข์สุข (5) จำนวน ลำดับที่ (6) วัน เวลา (7) ร่างกายของเรา (8) อาหารของเรา (9) สีสวย (10) เครื่องแต่งกาย (11) ผลไม้ (12) สัตว์เลี้ยง (13) อาชีพของเรา และ(14) สถานที่ทำงาน

ส่วนกระบวนการเรียนการสอนและสื่อ มีการเรียนการสอนโดยกระบวนการพบกลุ่ม วันละ 2 ชั่วโมง จำนวน 10 วัน รวม 20 ชั่วโมง นอกจากนี้ผู้เรียนยังจะต้องเรียนจากสื่อเสริมทั้งจากแบบเรียน และฟังจากเทปเสียง เพื่อเป็นการเสริมความรู้

5.7 ความท้าทาย

5.7.1 การเข้าถึงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือ

จากผลการสำรวจและการดำเนินงานการจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือตั้งแต่ปี 2483 จนถึงปัจจุบัน มีจำนวนผู้อ่านออกเขียนได้เพิ่มขึ้นทุกปี คงเหลือผู้อ่านไม่ออกเขียนภาษาไทยไม่ได้ในปี 2549 อัตราไม่ถึงร้อยละ 1 จากทั่วประเทศ แม้อัตราผู้ไม่รู้หนังสือลดลงอย่างน่าพอใจ แต่การดำเนินงานในพื้นที่กลับยากลำบากยิ่งขึ้น เพราะการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นถิ่นทุรกันดารของประเทศ อาทิ อำเภอยุชชงขอมของประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ภาคกลาง ได้แก่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี อ.หนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี อ.หัวหิน(ป่าละอู) จ.ประจวบคีรีขันธ์ ภาคเหนือ ได้แก่ อ.อมก๋อย อ.แม่แจ่ม อ.เวียงแหง อ.เชียงดาว อ.ไชยปราการ อ.ฝาง อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่

อ.เท็ง อ.เซียงแสน อ.แม่สาย จ.เซียงราย อ.แม่สะเรียง อ.ปาย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน อ.พบพระ อ.แม่สอด อ.แม่ระมาด และ อ.สบเมย จ.ตาก ซึ่งการเข้าถึงพื้นที่และการจัดการศึกษาเป็นไปได้อย่างยากลำบากมาก

5.7.2 การสร้างพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้านภาษาที่เหมาะสม

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศเหล่านี้พูดภาษาถิ่น (ภาษาแม่) ทั้งสิ้นกว่า 70 กลุ่ม มีการกระจายของภาษาในตระกูลภาษาต่าง ๆ ตามลักษณะความสัมพันธ์ด้านการร่วมเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์ จัดอยู่ในตระกูลภาษา 5 ตระกูล ซึ่งเป็นตระกูลภาษาหลักของคนในเอเชียอาคเนย์ คือ

(1) ตระกูลไทย มี 24 กลุ่ม เฉพาะในประเทศไทยมีผู้พูดภาษาในตระกูลนี้ จำนวนร้อยละ 92 ของประชากรในประเทศ

(2) ตระกูลออสโตรเอเชียติก (มอญ-เขมร) มี 22 กลุ่ม ในประเทศไทยพูดภาษาในตระกูลนี้ จำนวนร้อยละ 4.3 ของประชากรในประเทศ

(3) ตระกูลจีน-ทิเบต มี 20 กลุ่ม ในประเทศไทยมีผู้พูดภาษาตระกูลนี้ จำนวนร้อยละ 3.1 ของประชากรในประเทศ

(4) ตระกูลออสเตรเนเซียน มี 3 กลุ่มเฉพาะในประเทศไทย มีผู้พูดภาษาในตระกูลนี้ จำนวนร้อยละ 0.3 ของประชากรในประเทศ

(5) ตระกูลม้ง-เมี่ยน มี 2 กลุ่ม ในประเทศไทยมีผู้พูดภาษานี้เป็นจำนวนร้อยละ 0.3 ของประชากรในประเทศ

ประชากรกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้อาศัยอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารทำให้ไม่มีสภาพแวดล้อมด้านภาษาไทยตั้งแต่เกิด จึงไม่ได้ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน การสร้างนวัตกรรมการรู้หนังสือจึงเป็นเรื่องใหม่และมีความท้าทายอย่างยิ่ง

5.7.3 การพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือ ควรมีการกำหนดนิยาม การรู้หนังสือหลายระดับเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ดังนี้

ระดับขั้นพื้นฐาน คือ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ในภาษาใดภาษาหนึ่ง

ระดับที่สอง คือ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ในภาษาใดภาษาหนึ่ง และคิดเลขเป็น

ระดับที่สาม คือ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ในภาษาใดภาษาหนึ่ง คิดเลขเป็น และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร

ระดับที่สี่ คือ ความคล่องแคล่วในการฟัง พูด อ่าน และเขียน ภาษาใดภาษาหนึ่ง รวมทั้งคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน สังคม และประเทศชาติ

การพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการศึกษา

5.7.4 การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาสื่อ และการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ อันได้แก่ กลุ่มชาวไทยภูเขา กลุ่มชาวเล เป็นต้น

5.7.5 การรู้หนังสืออย่างยั่งยืนและป้องกันการลืมนักหนังสือ ความยากและท้าทายอีกประการหนึ่งคือการรักษาระดับของการรู้หนังสือและป้องกันการลืมนักหนังสือของประชากรโดยเฉพาะผู้สูงอายุ และการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้สูงอายุนรักการอ่านและเป็นกำลังสำคัญในการฟื้นฟูและมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการรู้หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน

5.8 ความคาดหวังและมุมมองในอนาคตด้านการรู้หนังสือ

5.8.1 การศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ แนวโน้มของโลกในอนาคต การติดต่อสื่อสารทำให้ความจำเป็นในการรู้หนังสือ หรือความรู้ความเข้าใจและสามารถอ่านออกเขียนได้ จะไม่ใช่ภาษาแม่ภาษาหลักภาษาเดียว แต่ผู้รู้หนังสือในความหมายใหม่ คือ ผู้ที่รู้ภาษา 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มภาษาที่หนึ่ง เป็นภาษาหลักของโลก เช่น อังกฤษ จีน ญี่ปุ่น
- กลุ่มภาษาที่สอง เป็นกลุ่มภาษาของประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเดียวกัน เช่น ไทย พม่า

เขมร ลาว เวียดนาม มลายู

- กลุ่มภาษาที่สาม เป็นภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาใต้ คำเมือง อีสาน ล้านนา

โดยกลุ่มภาษา 1 และ 2 เป็นกลุ่มภาษาที่ใช้เพื่อการดำรงชีวิตและการติดต่อธุรกิจ ส่วนกลุ่มภาษาที่ 3 เป็นกลุ่มภาษาที่เน้นหนักเพื่อการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม

5.8.2 การศึกษากับเทคโนโลยีสารสนเทศ ความเจริญของเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศจะแพร่กระจายเข้าสู่ถึงทุกภูมิภาคของประเทศ ดังนั้น การรู้หนังสือในแนวโน้มอนาคต จึงต้องหมายรวมถึงความรู้ในการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทั้งอุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้าน ในสำนักงาน ฯลฯ โดยต้องเป็นความรู้และความเข้าใจในการใช้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยต้องเน้นการใช้กระบวนการ “คิดเป็น” เพื่อแก้ไขค่านิยมการหลงใหลในวัตถุ และเพื่อนำเทคโนโลยีไปใช้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

5.8.3 การศึกษากับการรู้หนังสือเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในภูมิภาคและสังคมโลก

สังคมโลกในอนาคตต้องดำรงความสัมพันธ์ในลักษณะของการก้าวข้ามภูมิภาค ซึ่งต้องมีความแตกต่างหลากหลายของมิติทางสังคม วิถีชีวิต ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งย่อมเกิดปฏิสัมพันธ์อย่างมากมายทั้งในชุมชน สังคม ประเทศ ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และภูมิภาคของโลก ดังนั้นการรู้หนังสือในอนาคตจึงควรเป็นการสื่อสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและยอมรับ ความแตกต่างหลากหลายเพื่ออยู่ร่วมกัน

อย่างสมานฉันท์ มิเช่นนั้นแล้ว สังคมภูมิภาคและสังคมโลกจะเกิดความปั่นป่วนวุ่นวาย ความจำเป็นของการสื่อสารและเข้าใจความหมายของการรู้หนังสือในภาษาอื่น ๆ ของโลกจึงมีความจำเป็นตามมา ในอนาคต คาดว่าผู้คนที่พูดได้หลายภาษา มีการติดต่อข้ามพรมแดนไปมา ขอบเขตและอำนาจของรัฐจะยังปรากฏ แต่พรมแดนด้านมิติทางสังคมภูมิภาคและประชาสังคมโลกจะปราศจากพรมแดนใดใดขวางกั้น

5.8.4 ความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการ สังคมโลกในยุคปัจจุบันและอนาคต ดำรงอยู่ด้วยการแข่งขันด้านความรู้และข่าวสารข้อมูล ซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย บุคคลจึงต้องมีวิธีการในการเลือกสรร และใช้ความรู้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้น การรู้หนังสือในความหมายใหม่จึงหมายถึงรวมถึงความรู้และนำทักษะด้านการบริหารจัดการไปใช้ทั้งในชีวิตการทำงานและชีวิตประจำวัน เพื่อการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ

5.8.5 การปลดปล่อยผู้ไม่รู้หนังสือในสังคมไทย ไม่มีความคาดหวังใดใดเท่ากับผลสำเร็จปลายทางที่วาดหวังจะให้ปลดปล่อยผู้ไม่รู้หนังสือในประเทศไทย และมุ่งให้คนไทยเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการเรียนรู้ และประเทศที่มีความสุขสงบและสันติ เมื่อประเทศชาติสงบสุข ผู้คนฉลาดรอบรู้แก้ปัญหาเป็น มีอาชีพวิถีชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุขแล้วผลสุดท้ายปลายทางประเทศไทยจะเป็นประเทศมหาอำนาจที่พัฒนาแล้วอยู่อันดับต้นของโลกทีเดียว

ตอนที่ 6

ความคาดหวังของ CONFINTEA ครั้งที่ 6 และมุมมองในอนาคต

ความคาดหวังสำคัญของประเทศไทยเกี่ยวกับการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 6 และความท้าทายสำคัญที่การศึกษาผู้ใหญ่ จะต้องกล่าวถึงในประเทศไทยในอนาคต มีดังนี้

6.1 ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 6

ประเทศไทยมีความคาดหวังสำคัญที่จะได้รับการประชุม CONFINTEA ครั้งที่ 6 คือ

6.1.1 การสร้างความเข้าใจ

เนื่องจากการจัดประชุมนานาชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นการสร้างเวทีแสดงความคิดเห็น นานาชาติที่จะเปิดโอกาสให้ผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติ สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น และสร้างความเข้าใจให้ตรงกันเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนที่ทำความตกลงและกำหนดร่วมกันไว้ ระหว่างการประชุมนานาชาติ ณ กรุงดากการ์ และ ตามปฏิญญาฮัมบูร์ก ในฐานะของประเทศหนึ่งที่มีส่วน กำหนดนโยบาย และพยายามดำเนินนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ จึงหวังว่า การประชุมครั้งนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุม

(1) เข้าใจถึงปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่นานาประเทศประสบ ในการดำเนินนโยบายและ แผนการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนให้บรรลุเป้าหมาย พร้อมทั้งมีการระดมสมองเพื่อนำเสนอแนวทางและ ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้ประเทศสมาชิกบรรลุผลสำเร็จร่วมกัน

(2) สามารถนำระบบที่สะท้อนถึงปัจจัย ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธี ที่ทำให้การดำเนินงาน ประสบผลสำเร็จได้ตามบริบทของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ไปเป็นบทเรียน หรือนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของประเทศอื่น ๆ ให้บรรลุเป้าหมายในวิธีการเดียวกัน

(3) สามารถนำทิศทางและแนวทางที่ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม ไปพัฒนานโยบาย ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนของประเทศไทยให้บรรลุข้อตกลงนานาชาติ และเป้าหมายแห่งชาติ ตามตัวชี้วัดการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่กำหนดไว้

(4) สร้างความเข้าใจระหว่างผู้แทนจากนานาชาติให้ตรงกัน เพื่อความเป็นสากลในเรื่อง ที่เกี่ยวกับกรอบนโยบาย และกรอบความคิดในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาตลอดชีวิต

6.1.2 ความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ในระดับนานาชาติ เกี่ยวกับบทบาทสำคัญที่โดดเด่นที่การเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ประสบความสำเร็จในบทบาทการศึกษาเพื่อปวงชน และเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษในการสร้างเศรษฐกิจฐานความรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้ รวมทั้งกรอบนโยบายระดับนานาชาติที่สำคัญเกี่ยวกับการศึกษาและการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการส่งเสริมการรู้หนังสือและการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในทศวรรษที่ผ่านมา ตลอดจนความเป็นสากลของมโนทัศน์ที่สำคัญ เช่น คำนิยามของการรู้หนังสือ ความเสมอภาคทางการศึกษา คุณภาพการศึกษา เป็นต้น

6.1.3 บทเรียนที่ประสบความสำเร็จ (Good Practice) ของประเทศต่าง ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ในยุคสังคม-เศรษฐกิจฐานความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการสร้างแรงจูงใจหรือวิธีการให้ผู้ใหญ่เข้าร่วมในโปรแกรมการเรียนรู้ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดโปรแกรมโดยไม่ออกกลางคัน หรือออกกลางคันน้อยที่สุด การออกแบบโปรแกรมการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรม / สื่อเทคโนโลยี ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้ใหญ่ที่มีคุณลักษณะทางสังคม-ประชากรแตกต่างกัน การสร้างภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนหรือการศึกษาผู้ใหญ่ของภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม การจัดการโครงสร้างพื้นฐานส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ การจัดระบบการบริหารจัดการในการจัดการเรียนรู้หรือการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ และการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดของภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ / การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ของรัฐ ฯลฯ

6.2 มุมมองในอนาคตเพื่อการพัฒนาทั้งด้านนโยบายและการปฏิบัติในการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ประเด็นท้าทายสำคัญในการพัฒนาทั้งด้านนโยบายและการปฏิบัติในการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ พิจารณาใน 2 ระดับ คือ ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ

ก. ระดับประเทศ

มุมมองในอนาคตสำหรับประเทศไทยที่น่าเสนอต่อไปนี้กำหนดขึ้นจากผลการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และความต้องการกำลังแรงงานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้หรือการศึกษาของผู้ใหญ่ โดยสรุปสถานการณ์และประเด็นท้าทายในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

6.2.1 การยกระดับการศึกษาของกำลังแรงงาน ซึ่งอยู่ในวัยผู้ใหญ่เป็นส่วนใหญ่ (อายุ 15 - 59 ปี) ให้จบระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป จากการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) พบว่า กำลังแรงงานที่จบการศึกษาลูกกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ

35.6 ในปี พ.ศ. 2545 เป็นร้อยละ 38.2 ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งยังห่างจากเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 50 ในปี พ.ศ. 2549 ค่อนข้างมากทีเดียว ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยในกลุ่มอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่ไม่สามารถเพิ่มได้ตามเป้าหมายคือ 9.5 ปี ในปี พ.ศ. 2549 แต่ผลลัพธ์ที่ปรากฏคือ 8.8 เท่านั้น ในปี พ.ศ. 2549 (ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายการศึกษาภาคบังคับคือ 9 ปี) แม้ว่าจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องก็ตาม (คือจาก 7.4 ปี ในปี 2544 เป็น 7.6 ปี ในปี พ.ศ. 2545 เป็น 7.8 ปี ในปี 2546 เป็น 8.1 ปี ในปี 2547 และเป็น 8.5 ปี ในปี 2548)

6.2.2 การสร้างนิสัยรักการอ่าน ใฝ่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ที่ผ่านมามีการศึกษานอกระบบ ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการบริการการเรียนรู้สำหรับประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะผู้ใหญ่ ยังทำงานภายใต้ระบบราชการที่เลียนแบบการศึกษาในระบบ คือ ช่วยให้ผู้ใหญ่ได้เรียนเพื่อสอบเทียบความรู้กับการศึกษาในระบบเป็นสำคัญ ยังไม่ได้ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนรักการอ่าน ใฝ่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และยังไม่สามารถทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพิ่มขึ้นมากนัก

6.2.3 การกระจายโอกาสหรือการสร้างความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งประชาชนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่อยู่ชายขอบของการพัฒนาในทุกด้านของประเทศ (Marginalized People) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจและสังคม เป้าหมายการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การแข่งขันของระบบเศรษฐกิจใหม่ (New Economy) ที่เน้นเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge - Based Economy : เป็นเศรษฐกิจที่ต้องการแรงงานที่มีความรู้และทักษะในการทำงาน (Knowledge Worker)) การยกระดับการศึกษาของประชากรวัยแรงงาน / กำลังแรงงาน และการเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยให้ได้ตามเป้า (ให้ได้ 10 ปี ณ สิ้นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 : ปี 2554) จะไม่สามารถบรรลุผลได้เลยถ้ากลุ่มประชากรดังกล่าวข้างต้นไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง

6.2.4 การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษา ในส่วนของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้ใหญ่ ทั้งด้านผู้สอน / ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ หลักสูตร และการบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ซึ่งพบว่า ในปี 2548 ผลิตภาพแรงงานในสาขาเกษตรกรรมต่ำกว่าสาขาอุตสาหกรรมถึง 9 เท่า และมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ย (เมื่อวัดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ : GDP) เพียงร้อยละ 1.2 ขณะที่สาขาอุตสาหกรรมขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 4.4

6.2.5 การสร้างภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางยั่งยืน และมีประสิทธิภาพ ในการจัดการศึกษาหรือการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ ประเทศไทยได้มีกฎหมายการศึกษาระดับชาติที่สำคัญในการตอบสนองเจตนารมณ์การปฏิรูปการศึกษาของประเทศอย่างน้อยสองฉบับคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติส่งเสริม

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ซึ่งกฎหมายการศึกษาทั้งสองฉบับนี้ มุ่งส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยการมีส่วนร่วมของสถาบันสังคมหรือภาคส่วนของสังคมทุกหน่วย ทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีเป้าหมาย จัดการเรียนรู้สำหรับผู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยผู้ใหญ่โดยตรง แต่สิ่งที่ท้าทาย คนทำงานในฐานะนักการศึกษาผู้ใหญ่ คือ ทำอย่างไรที่จะผลักดันให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัด การศึกษาหรือการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่เป็นภาคีเครือข่ายที่มีคุณภาพ และมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนหรือต่อเนื่อง ให้ยาวนานที่สุด เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ

6.2.6 การเชื่อมโยงแนวนโยบาย / ข้อตกลงของทิศทางการพัฒนาการจัดการศึกษาหรือการ เรียนรู้ของผู้ใหญ่ ในระดับสากลหรือนานาชาติกับเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาการจัดการศึกษาหรือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ของประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน ทางการศึกษาและความร่วมมือในระดับนานาชาติที่มีกรอบแนวคิดและทิศทางที่ผสมกลมกลืนกันทั้งระดับ นานาชาติ และระดับประเทศแต่ละประเทศ เพื่อขับเคลื่อนปฏิญญาสากลสู่การปฏิบัติที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นต่อไป

ข. ระดับนานาชาติ

มีประเด็นที่ควรทบทวนในหัวข้อต่อไปนี้

6.2.7 อภิธานศัพท์สากลเกี่ยวกับการศึกษา ข้อตกลง จุดเน้น ยุทธศาสตร์ กรอบการปฏิบัติ และ ยุทธวิธีการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนและการศึกษาผู้ใหญ่ที่กำหนดในข้อตกลง ตามปฏิญญาสากลโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชนตามข้อตกลงที่จ่อมเทียน แผนปฏิบัติการการศึกษา เพื่อปวงชนตามกรอบข้อตกลงดาการ์ และการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ตามปฏิญญาฮัมบูร์ก จะมีเป้าหมาย เดียวกัน คือ ให้คนทุกคนในโลกมีสิทธิได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการ และสภาพ ความพร้อมของแต่ละบุคคลได้อย่างทั่วถึงจนตลอดอายุขัยของบุคคลนั้น ๆ แต่ทว่ากรอบแนวคิด และ ข้อตกลงในปฏิญญาต่าง ๆ ที่กล่าว จะกำหนดจุดเน้นและขอบข่ายของกิจกรรมการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่ตรงกัน และเกิดความเข้าใจไม่ตรงกันในหมู่ของผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติ ในแต่ละประเทศ ซึ่งอาจส่งผลให้การแปลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำรายงาน (Global Report on Adult Learning and Education) เกิดความคลาดเคลื่อน และอาจทำให้การจัดกิจกรรมการศึกษาบางประเภท กลายเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นและกลุ่มผู้เรียนเป้าหมายได้โดยไม่ได้ตั้งใจ ยกตัวอย่าง กรณีของประเทศไทย ที่คนส่วนใหญ่โดยทั่วไปจะใช้คำว่า “การศึกษาต่อเนื่อง” “การศึกษา ตลอดชีวิต” และ “การศึกษาผู้ใหญ่” ในความหมายเดียวกัน แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ประเทศสมาชิก ประเทศอื่น ๆ อาจให้นิยามความหมายของคำเหล่านี้แตกต่างกันออกไป และอาจส่งผลให้เกิดความ คลาดเคลื่อนด้านการรายงานและการแปลข้อมูลได้ จึงควรมีการจัดทำ**อภิธานศัพท์สากล** เพื่อช่วยให้

การรายงานข้อมูลที่จะนำไปประมวลเป็น Global Report on Adult Learning and Education มีความคลาดเคลื่อนน้อยลงในอนาคต

6.2.8 ทางเลือกระหว่างการศึกษากับการถูกกลืนทางวัฒนธรรม (Education versus Assimilation) ในสภาวะโลกไร้พรมแดนที่เกิดจากความก้าวหน้าด้านคมนาคมและการสื่อสาร ส่งผลให้บริบทต่าง ๆ ของชุมชนโลกเปลี่ยนไป และก่อให้เกิดความเป็นพหุ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละชุมชน ของแต่ละประเทศ ประการสำคัญ ความเป็นพหุของสังคมมีความขัดแย้งกับกรอบความเชื่อด้านสิทธิมนุษยชน ที่อาจส่งผลให้เกิดปัญหา หรือข้อจำกัดในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนหลายประการ ยกตัวอย่างเช่น ในปฏิญญาสากลอัมบูร์ก ข้อที่ 8 กล่าวว่ารัฐบาลต้องเปิดโอกาสให้ชนทุกหมู่เหล่า ผู้อพยพ ผู้พลัดถิ่น และชนกลุ่มน้อย ฯลฯ ได้มีโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และ ในข้อ 5 ระบุว่า กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ต้องเป็นกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่สืบทอดกันมาทางวัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน จึงมีการตั้งคำถามว่า ในกรณีของชนกลุ่มน้อยและแรงงานต่างด้าว การศึกษาเพื่อการอ่านออกเขียนได้ควรเป็นการเรียนการสอนให้อ่านออกเขียนได้ในภาษาแม่หรือภาษาที่เป็นภาษาทางการของประเทศที่ชนกลุ่มน้อยหรือแรงงานต่างด้าวเข้าไปอาศัยทำงานอยู่ หากเรียนรู้ด้วยภาษาแม่ ก็จะสนองข้อตกลงข้อที่ 5 และ 8 ของปฏิญญา แต่ก็จะทำให้คนเหล่านี้เกิดข้อจำกัดทางภาษา และไม่อาจเข้าถึงบริการทางการศึกษาต่อเนื่องที่จัดให้คนส่วนใหญ่ได้ ในทางกลับกัน หากสอนให้คนเหล่านี้อ่านออกเขียนได้ในภาษาเป็นภาษาทางการของประเทศนั้น ๆ ก็จะช่วยเพิ่มโอกาสและสร้างหลักประกันสำหรับการเข้าถึงบริการศึกษาต่อเนื่องรูปแบบอื่น ๆ ในอนาคตให้คนเหล่านี้ แต่ในอีกมุมหนึ่ง การศึกษาระดับอ่านออกเขียนได้โดยใช้ภาษาราชการ อาจกลายเป็นกิจกรรมการกลืนวัฒนธรรมของพวกเขาได้เช่นกัน จึงควรมีการทำความเข้าใจและสร้างความเข้าใจในแนวปฏิบัติ

6.3 ข้อคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่

6.3.1 การขยายค่านิยม กลุ่มเป้าหมายและขอบเขตของการศึกษาผู้ใหญ่

ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีส่วนสร้างให้เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีไ้เพียงส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงกระตุ้นให้รูปแบบการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปเพื่อสนองความต้องการการเรียนรู้ของประชาชน เนื่องจากประชากรที่เป็นผู้ใหญ่เกิดความจำเป็นและความต้องการในด้านการเรียนรู้และฝึกทักษะใหม่ ๆ ดังนั้น การนิยามความหมายของ การศึกษาผู้ใหญ่ กำหนดการขยาย และการจัดกิจกรรม “การศึกษาผู้ใหญ่” ควรได้รับการทบทวนหรือพิจารณาปรับเปลี่ยน

หรือ การนิยามใหม่ (redefine) ให้เหมาะสมตามสภาวะและบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่นและสังคมโลกตลอดเวลา

จากการปฏิรูปการศึกษา ทำให้รัฐบาลดำเนินการส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคบังคับ จาก 6 เป็น 9 ปี และได้เริ่มขยายเป็น 12 ปี ทำให้มีผู้ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมากขึ้น แต่ส่งผลให้มีผู้เรียนในสายอาชีพลดลง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพความต้องการของประเทศไทยที่มีนโยบายขยายธุรกิจภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่แรงงานฝีมือกับแรงงานที่มีการศึกษาระดับสูงอพยพไปหางานทำในภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทั้งในและต่างประเทศมากขึ้น เพราะแรงจูงใจจากค่าตอบแทนแรงงานที่สูงกว่า จนก่อให้เกิดสภาพขาดแรงงานกึ่งฝีมือ และไร้ฝีมือในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมขนาดย่อมในประเทศ เจ้าของสถานประกอบการจึงจำเป็นต้องรับแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน หรือชนกลุ่มน้อยในประเทศ ที่ค่าแรงต่ำกว่าเข้ามาชดเชย ในสถานการณ์เช่นนี้ ก่อให้เกิดกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ (ภาษาไทย) กลุ่มใหม่ในประเทศไทย ส่วนแรงงานไทยที่ต้องเดินทางไปทำงานต่างประเทศกลายเป็นกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือในภาษาที่ 2 (ที่อาจหมายถึงภาษาจีน อังกฤษ ญี่ปุ่น) ประกอบกับปัจจุบัน มีการนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ในงานอุตสาหกรรมและในการประกอบอาชีพต่าง ๆ มากมาย งานบริการทางสังคมหลายประเภททั้งของรัฐและเอกชน เริ่มนำระบบคอมพิวเตอร์และข้อมูลข่าวสารมาใช้ในการบริการ ทำให้เกิดสถานการณ์ computer illiterate ขึ้นกับประชาชนบางกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องการนิยามความหมายและขอบข่ายการศึกษาผู้ใหญ่ หรือการรู้หนังสือใหม่ (redefine) ว่าการรู้หนังสือไม่ใช่เพียงการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น

อนึ่ง หน่วยงานต่าง ๆ ในประเทศไทย นิยามความหมายของ การอ่านออกเขียนได้ไว้ต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดความสับสนและทำให้กลุ่มที่ควรได้รับบริการการศึกษาเพื่อการอ่านออกเขียนได้บางกลุ่ม ถูกละเลยไป เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือปัจจุบันคือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นหน่วยที่รับผิดชอบการจัดกิจกรรมนี้ ได้นิยามความหมาย การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ช่วงอายุของผู้ไม่รู้หนังสือ แตกต่างจากการนิยามของกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของสถิติตัวเลขของผู้ไม่รู้หนังสือในประเทศไทย จากการเปรียบเทียบตัวเลขสถิติผู้ไม่รู้หนังสือ ของกระทรวงมหาดไทย โดยการสำรวจด้วยแบบสำรวจ จปฐ. กับจากตัวเลขสถิติผู้ไม่รู้หนังสือจากการสำรวจสำมะโนประชากรประจำปีของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และตัวเลขสถิติผู้ไม่รู้หนังสือของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่าตัวเลขสถิติของทั้งสามหน่วยงานแตกต่างกัน เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปทำให้พบว่า การให้นิยาม “ผู้ไม่รู้หนังสือ” ของทั้ง 3 หน่วยงานแตกต่างกัน เนื่องจากการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกันนั่นเอง

6.3.2 การนำผลการวิจัยไปใช้

แม้จะมีการวิจัย Focus โอกาสการเข้าถึงการศึกษา การวิจัยประสิทธิภาพและประสิทธิผลของยุทธศาสตร์ และระบบกระจายการบริการการศึกษา (strategy / delivery approach) ของการเข้าถึงคุณภาพและการเพิ่มคุณภาพของยุทธวิธี/ระบบการกระจายบริการการศึกษาให้เข้าถึงประชาชน แต่หน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ ยังไม่มีระบบที่จะนำข้อมูลมาสังเคราะห์เพื่อใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันยังขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน / ความมีเอกภาพของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ในการดำเนินงาน

6.3.3 การอบรมและพัฒนาศักยภาพครู/ผู้จัดกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่

คุณภาพและการขาดแคลนครูและบุคลากรทางการศึกษา ยังเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่มีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่จึงต้องให้ความสำคัญในการอบรมครู และผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย มูลนิธิ องค์การพัฒนาเอกชน ฯลฯ ได้ให้ความสำคัญในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาคุณภาพประชาชน ซึ่งจะครอบคลุมการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สุขอนามัย การพัฒนาชุมชน การป้องกันโรคเอดส์ การเลือกตั้ง เป็นต้น

- การจัดหางาน, กรม. กระทรวงแรงงาน. (2550). รายงานผลการศึกษา เรื่องการตรวจติดตามประเมินผล การปฏิบัติงานการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ตามมติ คณะรัฐมนตรี ปี 2550. ม.ป.ท.
- การพัฒนาชุมชน, กรม กระทรวงมหาดไทย. (ม.ป.ป.). ข้อมูล จปฐ. ปี 2549. ม.ป.ท.
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. (ม.ป.ป.). รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษา ทางไกลในอนาคตให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม กรมการศึกษานอกโรงเรียน. .
- _____. (ม.ป.ป.). สถิติกรมการศึกษานอกโรงเรียน ปีงบประมาณ พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- _____. (2541). การศึกษาผู้ใหญ่ : ปฏิญาอัมบุร็ก : ระเบียบวาระเพื่ออนาคต. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- _____. (2545). นโยบายและยุทธศาสตร์ กศน. ประจำปีงบประมาณ 2546. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- การศึกษานอกโรงเรียน, สำนักบริหารงาน. (2544). กรมการศึกษาตามอัธยาศัยจากแนวคิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์
- _____. (2546). การศึกษาสภาพการจัด กศน. สายสามัญ และสายอาชีพในโรงเรียนผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- _____. (2548). สถิติสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนปีงบประมาณ พ.ศ.2547. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- _____. (2549). การรู้หนังสือ: บันไดสู่อิสรภาพ นิยามและการประเมินของนานาชาติ. ม.ป.ท.
- _____. (2550). พระมิ่งขวัญ การศึกษานอกโรงเรียน ตามรอยพระยุคลบาทการทรงงานศูนย์ การศึกษาเพื่อชุมชนชาวไทยภูเขา (ศศช.) ในพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. (2550). สถิติสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ปีงบประมาณ พ.ศ.2549. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ, ศูนย์ สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. (2550). รายงาน การติดตามผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษาสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง การศึกษาภาคบังคับ. โรงพิมพ์ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ลำปาง.

การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้, ศูนย์ สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. (ม.ป.ป.). รายงานผลการดำเนินงาน โครงการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 1 : การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายและทั่วถึง (การจัดทำฐานข้อมูลประชากรวัยแรงงาน อายุ 15-39 ปี และอายุ 40-59 ปี ตำบลนาร่อง) ปีงบประมาณ 2550. เอกสารอัดสำเนา

การศึกษและพัฒนาต่อเนื่องลิรินธร, สถาบัน กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2538) สรุปผลการสัมมนา โครงการสัมมนาผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียนระดับสูง หลักสูตร 1 รุ่นที่ 3. ม.ป.ท.

_____. (2539). สรุปผลการสัมมนา ผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียนระดับสูง หลักสูตร 1 รุ่นที่ 4. ม.ป.ท.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2549). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554). นนทบุรี : สหมิตรพรีนติ้ง.

_____. (2549). รายงานการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549). นนทบุรี : สหมิตรพรีนติ้ง.

_____. (ม.ป.ป.). รายงานผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของประเทศไทย พ.ศ. 2547. ม.ป.ท.

ทวีป อภิลิทธิ. (2543). รายงานการวิจัย เรื่องการนิเทศวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกลที่เหมาะสมกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ, สถาบัน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). ยุทธศาสตร์การศึกษาดลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ศูนย์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2550). สารสนเทศ ศธ. 2550. ม.ป.ท.

นโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, สำนัก. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2542). สถานะการศึกษาไทยกับนานาประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

นโยบายและยุทธศาสตร์, สำนัก. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2547). แผนปฏิบัติการการศึกษาเพื่อปวงชนสำหรับประเทศไทยตามกรอบปฏิบัติการดาการ์ (พ.ศ. 2545-2559). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

แผนงาน, กลุ่ม สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. (2548). แนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับพันธมิตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ.ฟ้าเมืองไทย).

_____. (2549). รายงานการประเมินผลโครงการพัฒนาต้นแบบห้องสมุดประชาชนที่มีชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์.

แผนงาน, กลุ่ม สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน. (2549). **สรุปผลการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนด้านต่างประเทศประจำปี 2548.** กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

_____. (2550). **กคน.เพื่อนเรียนรู้สู่ชุมชนพอเพียง.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ.

_____. (2550). **แนวปฏิบัติการจัดการศึกษาออกโรงเรียนโดยใช้คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต.** กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.

_____. (2550). **รายงานการประเมินผลโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ.

_____. (2550). **สรุปผลการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนด้านต่างประเทศ ประจำปี 2549.** กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

_____. (2551). **สรุปผลการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนด้านต่างประเทศ ประจำปี 2550.** กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

แผนงาน, กอง กรมการศึกษาออกโรงเรียน. (2546). **การศึกษาการจัดการศึกษาออกโรงเรียนในจังหวัดทดลองแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน, กลุ่ม สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551).

รายงานการประเมินผลการดำเนินงานประเมินเทียบระดับการศึกษาครั้งที่สาม ภาคเรียนที่ 2/2549. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.

พัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน, กลุ่ม สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน. (2550). **รายงานผลการพัฒนาบุคลากรในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานผ่านทางอินเทอร์เน็ต.** กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2547). **รายงานการติดตามและประเมินผลด้านโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ภาพรวม ปีงบประมาณ 2546.** กรุงเทพฯ : หจก.ภาพพิมพ์.

_____. (2549). **รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2547/2548 ...รากเหง้าของปัญหาและแนวทางแก้ไข.** กรุงเทพมหานคร : หจก. วี ที ซี คอมมิวนิเคชั่น.

_____. (2550). **รายงานผลการประเมินโอกาสและคุณภาพการศึกษาของคนไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ, ศูนย์ สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน. (2550). **แผนพัฒนาการส่งเสริมการจัดการศึกษาออกโรงเรียน สำหรับคนพิการ ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2550-2554).** กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, มูลนิธิ (TDRI). (2549). **บทสรุปสำหรับผู้บริหารแผนพัฒนากำลังคน
ของประเทศไทยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ.** ม.ป.ท.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน สำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). **สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2543.**
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

_____. (2550). **รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร
ไตรมาสที่ 3 (ก.ค.-ก.ย.49).** ม.ป.ท.

สนอง โลหิตวิเศษ และ พิสมัย จารุติตติพันธ์. (ม.ป.ป.). **รายงานวิจัย เรื่องการจัดการศึกษาเทียบเท่า
เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย.** สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน.
เอกสารอัดสำเนา.

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. (2547). **รายงานสรุปผลการนิเทศโครงการ
พัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การ
รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

_____. (2549). **รายงานผลการนิเทศการศึกษานอกโรงเรียนระยะครึ่งปีงบประมาณ 2549
(ตุลาคม 2548 - เมษายน 2549).** กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด.

_____. (2549). **รายงานผลการนิเทศการศึกษานอกโรงเรียนระยะครึ่งปีงบประมาณ 2549
(พฤษภาคม-กันยายน 2549).** กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด.

_____. (2550). **สรุปรายงานผลการนิเทศการศึกษานอกโรงเรียนระยะครึ่งปีงบประมาณ 2550
(ตุลาคม 2549-มีนาคม 2550).** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ.

_____. (2550). **สรุปรายงานผลการนิเทศการศึกษานอกโรงเรียนระยะครึ่งปีงบประมาณ 2550
(เมษายน-กันยายน 2550).** กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด.

Bureau of Policy and Strategy, Ministry of Education. (2004). **The National Education for
All Plan of Action for Thailand (2002-2016).** Bangkok : Express Transportation
Organization of Thailand.

Office of The Education Council. (2006). **Education in Thailand 2005/2006.** Bangkok :
Amarin Printing and Publishing.

Office of the Non-Formal Education Commission, Ministry of Education. (2007).
Development of Literacy and Nonformal Education in Thailand. Bangkok :
Rung Sri Karn Pim.

The National Identity Board, Office of the Prime Minister. (2000). **Thailand into the 2000's.**
Bangkok : Amarin Printing and Publishing Company Limited.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นางจรรยาพร	ธรณินทร์	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
นายชินภัทร	ภูมิรัตน์	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
นายสมบัติ	สุวรรณพิทักษ์	ผู้ตรวจราชการเขตตรวจราชการที่ 9
นายอภิชาติ	จิระวุฒิ	เลขาธิการสำนักงาน กคศ.

ผู้อำนวยการผลิต

นางวทันี	จันทร์โอกุล	ผู้อำนวยการกลุ่มแผนงาน
----------	-------------	------------------------

คณะผู้จัดทำและสนับสนุนข้อมูล

นายชัยยศ	อิมสุวรรณ์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาหลักสูตร
นางสาวศรีสว่าง	เลี้ยววาริณ	หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์
นางพรทิพย์	เอื้อประเสริฐ	สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง
นางนิตยา	วิริยานุภาพพงศ์	สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง
นายร่วมมิตร	คำผา	สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
นางสาวชวนพิศ	พุดทอง	สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคใต้
นางสาวทศพร	สารยันต์	สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดลำพูน
นายองอาจ	วีรภัทรสกุล	สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดขอนแก่น
นางสาวเรณู	สิสุวรรณ์	ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
นายสุนิตย์	ชูใจ	สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร
นางสาวส่องหล้า	เทพเชาว์นะ	สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร
นางสาวมนทา	เกรียงทวิทรัพย์	ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา รังสิต

นายเชาวลิต	ธาดาลิทธิเวช	สถาบันการศึกษาทางไกล
นางสาวอังคณา	วสุรวงศ์	หน่วยศึกษานิเทศก์
นางสาวจตุพร	สุทธิวิวัฒน์	หน่วยศึกษานิเทศก์
นางรุ่งอรุณ	ไสยโสภณ	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
นางสาวอนงค์	เชื้อนนท์	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
นางพิชญาวดี	สอนทองคำ	กลุ่มส่งเสริมปฏิบัติการ
นางฉวีวรรณ	พุ่มคง	กลุ่มส่งเสริมปฏิบัติการ
นางสาวอมรา	ปฐภิญโญบูรณ์	สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้
นายวิรุทธิ์	นิลโมจน์	กลุ่มแผนงาน
นางสาวโสสมอุษา	เลี้ยงถนอม	กลุ่มแผนงาน
นางสาวปาริชาติ	เย็นใจ	กลุ่มแผนงาน
นางสาวรุ่งอรุณ	โอมาศ	กลุ่มแผนงาน
นางสุพรศรี	สุภายศ	กลุ่มแผนงาน
นางสาวอภิรดี	กันเดช	กลุ่มแผนงาน
นางสาวฉันทลักษณ์ ศรีผา		กลุ่มแผนงาน
นางสาววรรณวิมล ภักดี		กลุ่มแผนงาน
นางสาววรรณรณ	เบ็ญจนิรัตน์	ข้าราชการบำนาญ

คณะกรรมการ

นางสาวปาริชาติ	เย็นใจ	กลุ่มแผนงาน
นางสาวรุ่งอรุณ	โอมาศ	กลุ่มแผนงาน

ผู้พิมพ์

นางสาวนิภา	มณีรัตน์	กลุ่มแผนงาน
นางสาวจิตสุภา	เนียมขำ	กลุ่มแผนงาน

ผู้ออกแบบปกและรูปเล่ม

นายวิวัฒน์ไชย	จันทน์สุคนธ์	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
---------------	--------------	-------------------------------

